

ק ב ז ע ל י ד

הועתק והוכנס לאינטרנט
והוא www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ח

ספר האסף

כולל

דברים עתיקים נעתקים מתוך כתבי יד

יוצאים לאור בפעם הראשונה

על ידי חברת מקיצי נרדמים.

שנת עשתי עשרה תרנ"ה.

ברלין, תרנ"ה.

בדפוס צבי הירש ב"ר יצחק איטצקאווסקי.

נדפס מחדש בישראל

שנת תשכ"ט

תוכן המאמרים:

ספר יסוד היראה. מאת דר. יצחק בעער.

הערות לס' יסוד היראה. מאת דר. חיים בראדי.

קינה מיוחסת [בטעות] לרס"ג. מאת הנ"ל.

העתקות מס' חיבור המשיחה והתשובות לר' אברהם בר חייא הנשיא.
מאת דר. משה שטיינשניידער.

באור כוונת אבו בכר בן אלצאיג בהנהגת המתבודד. מאת דר. דוד הרצאג.
זעקת שבר, שלשה מכתבים. מאת דר. אברהם ברלינער.

SAMMELBAND

kleiner

Beiträge aus Handschriften.

Jahrgang XI.

1895.

BERLIN 1895.

Druck von H. Itzkowski, Gr. Hamburgerstr. 2.

ס פ ר י ם

היוצאים לאור בפעם הראשונה

על ידי

חברת מקיצי נרדמים

(הוקמה מחדש בשנת תרמ"ה)

תחת השגחת ראשי החברה:

אברהם ברלינער בבילין,
מרדכי בראנץ בבועסלא,
דוד גינסבורג בפעטרסבורג,
שלמה חיים האלבערשטאם בבילין,
אברהם אליהו הרבבי בפעטרסבורג,
מרדכי יאסטרואו בפילאדעלפיא,
צדוק כהן בפאריס,
דוד סימאנסען בקאפענהאגן,
משה עהרענרייך ברומא,
דוד קויפמאנץ בבודאפעסט.

שנה עשתי עשרה תרנ"ה.

Sammelband.

BERLIN 1895.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'KIZE NIRDAMIM.

(Dr. A. Berliner.)

In Commission bei J. Kauffmann

Frankfurt a. M.

ספר

יסוד היראה

הועתק על גבון מתוך כתב יד על קלף משנת קמ"ב

על ידי

יצחק בן ארי' יוסף דוב.

Dr. S. Baer.

מוכר ספרים מירושלם שמו שפירא הביא לפני בשנת תר"ל כמה כ"י אשר קנה ואסף בארצות המזרח למען אשים עין בקרת על תכנם ועל ערכם ובתוכם היה קובץ כ"י על קלף כתב יפן בתבנית קווארט וכולל את ס' תקון מדות הנפש לגבירול, ואת ס' יסוד היראה, ואת ס' מעלות המדות לר' יחיאל בר יקותיאל בר בנימין הרופא, ואת ס' מבחר הפנינים לגבירול, ואת ס' סוד הסודות לאריסטו, ואת ס' אגרת עלי הישמעאלי, ואת ס' התפוח לר' אברהם בר חסדאי ואת ס' מליצת הפילוסופים לר' חריוז (הוא ס' מוסרי הפילוסופים). והזכרתי את כלם בסוף מחברתי "התורה על עורות מאדמים" שהוצאתיה בשנת תר"ל. וע"פ מה שנכתב בסוף ס' מעלות המדות כתוב הקובץ ההוא על ידי אברהם בר משה בכרך קנייא ב"ג אדר שנת קמ"ב לפרט האלף הששי. ואני בקראי בעיון בס' יסוד היראה מצאתיו נחמד ונעים ומלא דברי מוסר להנהגה ישרה ובלשון צחה, וכולו נחרו באורח שיר כי מקצב כל טוריו יחד וב' תנועות יחד וב' תנועות ויתד ותנועה וכעין מקצב טורי ס' מוסר השכל להאי נאון⁽¹⁾ ונקרא המשקל הפשוט (ובל' ערבי אלרג'ז), אשר נראה מזה גדול כח המחבר בדרכי המליצה, וע"כ אמרתי טוב לי להעתיקו כולו אחרי כי עד כה לא ראה עוד אור הדפוס וגם יקר מציאותו בכ"י⁽²⁾. והנה המחבר הוא בעצמו קרא לספרו בשם יסוד היראה על אשר כל שער משעריו פתח באומר יָרָא הָאֵל, ובחקרי אחרי שם המחבר מי הוא מצאתי כי חתם את שמו בראש ספרו בחרוז הראשון גם בחרוז החמישי כאשר ציינתי האותיות ההן והוא שמואל לוי. אך מי הוא זה שמואל לוי זה דבר צריך דרישה.

(1) מדי זכרי הספר הזה יש לי להעיר כי בחוצאה שהדפוס מחדש חתוקר הגדול שטיינשניידער הי"ו בשנת תר"כ חסר בה בראש החרוז הראשון והוא:

"בְּנֵי עוֹרָה וְהַקִּיצָה וְרוּצָה שִׁמְעַם מוֹסֵר וְתוֹבַחָה וְעֵצָה".

ובכ"י שיש בידי מעובדו הרו"ה ז"ל ישנו. וראה עהרענזליעלן להח' דוקעס דף ח'.

(2) לפי רשימות הספרים נמצא הספר בכ"י באוצר ספרי מלכות ענגלאנד בעיר לונדון (British Museum), והח' דוקעס הביא מתוכו מקצת חרוזים לדוגמא במכתב עתי אריענט חלק י"א (נומר 33) גם בעיר אוקספורד (Bodleiana), ראה קאשאלאג של הח' גייבויער נומר 1925) מונה הספר הזה בכ"י, אך ששם כלי נשבר הוא כי חסרים כל השערים מסמן ט"ז ותלחה, ואני מלאתי את החסרון ע"פ כ"י שהיה בידי ותקנתי את כל השעיות והחזרתיו הכל על יושר לשונו.

הקטן המעתיק יצחק בן ארי' יוסף דוב.

S. Baer.

ספר יסוד היראה

הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה
ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם תהלתו עומדת לעד.

שְׁאֲלוּנִי מִתִּי בִינָה לְהוֹרוֹת
וְחֻקִּים יִמָּצְאוּ בָהֶם תְּחִיָּה
יּוֹם יִקְרָאוּ לַעֲלוֹת מְרוֹמִים
יְהִי לָהֶם לְחַיִּי הַנְּשִׁמָּה

והנה היא בעיני נפלאתה
ומעין כל יצורים נחבאתה
לכד לירא אלהים נמצאתה

בתורת אל ואכין רעיוני
בני שכל אשר היו לפני
והבל בלעדי יראת ה'

הלא טוב לי להקיץ משנת
בראש הרים ושמה תחנותי
ואעמיד על שעריו את דלתי

ושימו לב ועיניכם פקחו
אשר אקרא ומוסרי לקחו
ישרים עד מאד זכו וצחו

ולמה תהיה לכם למוקש
בצדק הם ואין נפתל ועקש
לריוותם כמו יורה ולקש:

שְׁאֲלוּנִי מִתִּי בִינָה לְהוֹרוֹת
וְחֻקִּים יִמָּצְאוּ בָהֶם תְּחִיָּה
יּוֹם יִקְרָאוּ לַעֲלוֹת מְרוֹמִים
יְהִי לָהֶם לְחַיִּי הַנְּשִׁמָּה

ותמהתי מאד על שאלתם
למען נסגרה גם נעלמה
ולא ידע אנוש ערכה ודרכה

וסבותי אני לדרוש ולתור
ובחנתי בכור מצרף תבונות
וראיתי אשר הכל כאין

ועתה מה אני יושב ודומם
ואבנה בית זבול נשא ונכון
יסוד יראה איסר מוסדותיו

שִׁמְעוּנִי וְהָמוּ אֲזַנְכֶם לִי
וְאֵל תִּמְרוּ לְדַבְּרִי פִי וְקוֹלִי
וְאוֹכִיחָה וְאֶעֱרֹכָה מִשְׁלִים

קחו מוסר ואל תקשו לבבכם
וגפו ודעו כי כל אמרי
והנם נוזלים על הלבבות

א. שער היראה.

לכל חכמה ואין לה סוף ותכלה
ובה תשכח יגונה ועמלה
אנוש שלום ושם טוב ותהלה

ואם עלו בכסא המלוכה
למעוז אם תהי שפל ודכא
והיא מדה לכל מדות נסוכה

ואם הם ממך עזים וקשים
בפחדם יחרד לבם כנשים
להוציא רגלך מפח יקושים

ויראתך אזי תהיה שלמה
ומאפס ומאין כל מאומה
ורקם אותך צורה נעימה

וכלם יהיו אולי ושמה
ועין לך ואיך תהיה כספה
ואם לו יהיה נמשל ונדמה

במעשיך ולא תחטא לעולם
שפתיך בכל דבר ותשלם
וגם אל תחטום פיך ותאלם

אשר צוה בתורותיו וחקיו
להנחם וחסדי רחמיו קו
וכי תשוב לדבקה עם דבקיו

ירא האל והוא ראשון וראשית
בראשיתה מנוחת הגויה
וגם נמצאת באחריתה לנפש

ירא האל ולא תירא בני איש
הלא יראת ה' תהיה לך
ובה תבטח ואין מי יחרידך

ירא האל יראוך אנשים
וכי תעזו ביראת אל למולם
וכי בטחה ושקט שאננים

ירא מאהבה האל והתם
וזה יאות למען כי יצרך
הביאך לעמוד תמיד לפניו

ירא ופחד בתוך מעשיך
ואל תבטח בעשרך ותעזו
ומי ידע הקיום מחרתו

ירא האל ושיתתו לנגדך
וזכר שם כבודו יהיה על
ואל נא תעצים עין כעזר

ירא האל היה חרד לקיים
וכי תחטא חשוב שגג כזדון
והוא יחשוב לך זדון כשגג

ב. שער התפלה והעבודה.

בלב שלם וקו טובו וחסדו
אשר יגמול וברך שם כבודו
הלא הוא אל ואין עוד מלבדו

ובלעדה תהי עובד לזרים
אשר תעמול ותוריש לאחרים
אהוב חסד ומשפטים ישרים

ירא האל ודבקה בו לעבדו
ויעלוז לבך על כל גמוליו
ובלעדו לכל תעשה מאומה

עבודת אל עבוד תהיה לנפשך
ומה יתרון לך על כל עמלך
ומה שואל לך כי אם ליראה

ירא האל והתפלל לפניו
וכי תשאל לפניו שאלתך
ואת פתחי שפתיך שמור אז

ירא אל קדמה פניו בתודה
ונס דגלך בשם קדשו תרימו
והכן כן שפתיך ולבך

ירא האל וכי תערוך לפניו
עצום עינך וידיך אזור נא
התדרוש מלכך בשר כמותך

קבע מקום אשר תעמוד לפניו
ובקש לו לבד די מחסורך
והמותר שמור לך אל תבקש

ערוך סדר תפלתך ואחר
והבין את אשר תוליך בידך
היאות לערוך שיח לפניו

בְּעֶמֶדךָ אֵל פָּנֵי מֶלֶךְ מַלְכִּים
זכור מי את ומה הם מעשיך
ומי האל אשר תעמוד לפניו

בבקשך פני גבר עמיתך
וספק אם שאלתך בידו
ואיך לא תעטה אימה בדרשך

תנה תודה עלי כל מה קדמך
והתבונן עלי הבא לבקש
וזאת היא מערכת התפלה

ותמצא חן ושכל טוב בעיניו
היה ירא וחרד מחרוניו
יחוננך ויפק לך רצוניו

בטרם תעשה לך כל עבודה
ואין על כל דרכיך חרדה
לא אל אחד ולא תמוט למעדה

תפלתך ירא ועמוד במורא
לבבך פן יהי פונה בורה
ותפנה אל מלאכה או סחורה

ולא תשוט ובוא הנה והנה
אשר תחסר בכל רגע ועונה
וירחמך ונתן לך חנינה

קרא אליו ודרשת לשכנו
תשורת שי בבואך אל מעונו
אשר מרמה ושקר על ימינו

לבקש מלפניו כל צרכים
האם ישרו ואם המה הפוכים
והוא צופה בסתרי מחשכים

הלא תבוש ותתכסה בלימה
ואם תקדים גמול כמה וכמה
אשר קדם גמלך כל מאומה

גמולות רחמים והחסדים
והתפלל לך על העתידים
והיא עיקר עבודת החסידים

ג. שער התורה והחכמה.

אשר יורו לך דרך ישרה
ומפיהם למוד דעת ותורה
עלי חברת צרור חיים צרורה

ירא האל ירא גם את חכמיו
והתבונן לך צאת אחריהם
ודע כי נפשך היא על ידיהם

ותהיה לך יקרה מפנינים
ונפלו לך חבלים בנעימים
וגם בה תאריך שנים וימים

ובהם תהיה ידך חזקה
ליראת אל ואם נראית רחוקה
וידע סוד עבודת אל וחקה

אשר מפז ותרשישים יקרים
שאל בהם כמו אורים ותומים
וחרבו על ימינו אין להרים

עדי תהיה בלוח לב כתובה
תהי אורה פרי חדש באֶה
כמו יוסיף חרוש יוסיף תנובה

כמו עלמה יפהפיה ונאה
לבוש שנים ותתיפה במראה
אשר נעם וחסן תהיה נשואה

מדנים סוררה סרה בטעמה
וגם תעד בקלִיתָה ונזמה
וסוס ערִיקָה וערֶנְתָה ערומה

ביראת אל מצאתיה למבצר
מיוסדים יסוד רחב ולא צר
למול אויב ואם יעזו ויפצר

ומגדל רם ואין להם יסודות
כמור גזית למבצר ומצדות
ירקדון בני שְׁעִיר וּשְׁדוֹת

והזהר לעבדה ולשמרה
ותהו נחשב ויהי לזרה
בתתו לו לבד שפה ברורה

ונפשו בחלה תורה וחכמה
לפח יקוש ולא יועיל מאומה
ממר אבק ועפר על אדמה

ירא האל ותורתו קדושה
ועל פיה תִּנְשֵׁר מעשיך
והנה היא לבד אוצר לנפשך

קנה בינה קנה תורה ומצוה
וכי היא המסלה הקרובה
וכמה יעבור איש לא יבונן

קנה תורה קנה קנין ספרים
ואם נולד לך ספק בשכלך
הילך לקרב גבור ויעזו

קנה חכמה ותורה והגה בה
וכי תוסיף בכל יום להגות בה
ואיש יפתח וישדד האדמה

ראו מה נעמה תורה ויראה
אשר תעדה עדי זהב ותלבש
והנה היא מברכת בטעמה

ותורה רבלי יראה כאשת
ועינה קרעה בפוך וכחל
ומה בצע ביפעתה וזיוה

ראו תורה אשר הושת יסודה
ומגדל עזו לתלפיות בנוים
לעולם יעמוד חזק ואמיץ

ותורה מבלי יראה בבית
תמול גבהו ורומו עד שחקים
ומה בצע ויום מחר בתלים

קנה תורה בלמוד והבנה
ולמוד מבלי מעשה כאין
והוא טענת אלהים על ברואו

אשר יחכם להורות לאחרים
תבונתו ושכלו יהיו לו
ותוכחותיו נשיאים רק ורוח

קנה תורה ואל תאמר ירושת
הגה בה ועסוק בה יום ולילה
זרע את ארצך וקצור יבולה

ראו על כל ירשת איש ירשה
והמנחיל לבניו נחלת דת
תהי גם היא ירשתו לנפשו

קנה תורה קנה דעה לנפשך
למען כי מאד מקחך רב
והיא תעמוד לך בעת אשר אין

קנה תורה קנה חכמה ומוסר
למי יאות היות משכיל ואם לא
ומה בצע באילן רם ויבש

קנה חכמה ולא תאמר ביד מי
היחשב כלי חרש בחרשו
ויש חוח אשר יפרח בשושן

קנה תורה קנה עמה ענוה
ולא תמצא במדות החמודות
והן עקב ענוה רב שלומים

התתנאה בתורה או בחכמה
ותרהב בה עלי ריעים ואחים
ודע כי אין ירשתה לבנך

ראו חכמה עלי יראה שתולה
ויונקותיו ישלח וגזעיו
ופרותיו יכבר לחדשים

וחכמה מבלי יראה כערער
ואם רבו ענפיו וקציריו
למחר יבשו שרשי גזעיו

ראו חכמה כשמש בשחקים
וכן תועיל תנובת איש ושכלו
זורים ילכו הלוך לאורה

אבותי היא והיתה לי לנחלה
תהי חכמה שכרך בעמלה
ואם פשים בקוץ דרדר גדלה

אנוש החי אבל המת נמשה
ודין חכמה ותורה הקדושה
כמו לבנו אשר על הירשה

ואל ירע לך אם רב מחירה
עלי מתן אשר תתן תמורה
כדי רב הונך כח לעזרה

ואל תאמר אני גדיב וטפסר
לאיש נדיב ושם נעים ואיש שר
ולא יעשה פרי גם צללו סר

מצאתיה ובמה נחשב הוא
הלא מה יש בתוכו יחשבוהו
ועל פרחו בראש גן יעלוהו

ומוסר חן ולא תעוז בגאווה
בחברתם אשר נעמה ונאוה
וסוף תורת אמת שקט ושלוה

וירום לבך על כי קניתה
אשר חכמה לנפשם לא לדעתה
למען כי בגאותך כליתה

כעץ שתול לפלגי נהרים
למרחקים וגם יעשה קצירים
בשמים ראש נרדים עם כפרים

אשר יצא ויצמח בערבה
בעודו לח ויונקתו רטובה
ואיכה יעשה פרות תנובה

מאירה לקרובים גם רחוקים
לנפשו בעשות מצות וחקים
בדת ודין פגפג צוף מתוקים

ואל תעש מאומה בלעדה
ואם קדמו אזי תחרד חרדה
פני המושכות סבת פרידה

אשר תעשה פעולך ישרים
עלי חכמתך אם הם יתרים
ואם ישא זבוב משא עֲרִים

ולשואל ענה על שאלתו
ולמה זה תכחד על אמתו
ואין מלקוש ולא יורה בעתו

הלא רב בשתך אם לא ידעתה
אני די לי בנפשי ועצתה
תהי נושא אשר עוד לא נשאתה

לצי אדיר בלב ים ומצולה
לכל רוח קטנה או גדולה
ולא חובל ופורש נם למעלה

חסום פה ופקח עין ואזן
לדבריהם בכף פלס ומאזן
ולא תאמר אני נגיד ורזן

ורק אם היא בעיניהם חשובה
בני נבל והם לא יחפצו בה
ואם יצמח במדבר וערבה

עדי תמצא אנוש תמים בדעיו
לשמעך כל נדיבי עם ושועיו
מקום נמעו ויוסיף על גזעיו

בחכמתם ואם בה מְחִיתָם
הלא נעמו בחיים גם במותם
מזונם ימצאו מדי חיותם

ותמצא כל אשר תחפוץ ותבחר
וגדול עשרך נחשב לפחד
ותשוה כל יקר חפץ ומסחר

קנה חכמה ובה תעבוד עבודה
תשיתנה לראש כל מעשיך
כאופני עגלה בחלוף על

דעה אם גדלה חכמתך על
ואיך יתישרו לך מעשיך
התמנעון לבך מה לא נִשְׁאוּ

שאל חכמה ותלמד לא למדתו
ואם תדע אמור הנה ידעתי
ומה בצע בעת יעלו נשיאים

שאל חכמה ולמה תהיה בוש
ולא תאמר יבינני לבבי
הבי אם ימענו אותך אחרים

גִּיּוֹת איש בלי חכמה משולה
אשר יגוד וינוע כקנה
ואיך יעמוד ואין תופש במשוט

יִשְׁבֶּה את החכמים וחכם אך
ראה ושמע ושימה את לבבך
והטה באשר ימו וטוב לך

למוד חכמה ולמד לאחרים
ולמה זה תלמד לכסילים
התזרע זרעך על הסלעים

רדוף חכמה לעבר ים רחוקים
למען מכנף ארץ יבואון
ויש יונק אשר אם יחלוף את

היאמר לבך מה לחכמים
ומה יתרון עליהם על כסילים
ראה כי גם פִּרְאִים ביערים

קנה חכמה ולא תחסר מאומה
ובלעדה התקנה כל ואם רב
והחכמה יקרה מפנינים

ד. שער ההכרה.

ירא האל והכר את גמוליו
ודע כי לא יהא צריך אליהם
וכי תאמר עלי מה זה בראם

פקח עיני לבבך להכיר
ובמה באנוש עין פקוחה
ויש עין עצומה תחזה כל

אנוש משכיל להכיר את מקומו
הכי ישקוט וימצא אחרית טוב
ואם יש על ימינו או שמאלו

ומה בצע בהכיר האנוש אם
הימלט אנוש בין הסלעים
ואם אין בו להכיר טוב ושומר

אנוש רוצה להכריח טבעיו
פרעהו ואל נא תעבר בו
כיוצא ממסלה הישרה

היה משכיל זמן הבא להכיר
ותשיג את אשר לא בא לידך
כאיש צד צפרים עפות בצפור

והכר בדברים עד אשר לא
ומה בצע בהכר אחרי כי
התשוב עוד ותשור לחזות עין

אשר יראה ויכיר באחרים
ולא יכיר בעצמו את אשר בו
הלא טוב עוצמו עיניו ויקל

אשר גומל לבריותיו וטובו
אבל צרכי יצוריו נמצאים בו
להודיעם גבורת עוז רהבו

אשר תראה בעיני הגויה
ויביטו ולא יראו ראייה
וגם מה יש במסתר לה גלויה

וכל מעשיו כפי יראה בעצמו
בעולמו כדי לכתו לתמו
כבר נמג ופג ריחו וטעמו

לפיהו לא יישר את פעליו
ומבשולים ואם הוא קל ברגליו
פתאים ישמרהו על מסליו

להכיר באשר אין בו זיותר
קטה מנהו ומעליו תנתר
ותת דרך בחלמיש יחתר

בשעבר ובן את אחריתו
במה שבא לידך ועברתו
אשר צד מתמול שלשום ברשתו

עשיתם אם במעש או במבטא
כבר נעשה ומה תועיל הרמה
אנוש אחר תנוקר בעלטה

ואם נמצא פתיל שער בעינם
עלי מה נפקחו עיניו ואינם
בעל זרים אשר נושא לחנם

ה. שער הבשת והעזות.

בטרם תחטא תיטב ותישר
תהי ירא ועד עולם תאשר
ובה נחשב אנוש צדיק וישר

ירא האל ותתביש בעצמך
וכי תעטה לבוש בשת ומסוה
והיא תהיה לבפות מום אנשים

במעשיך ותמצא כוז וחרפה
עלי כל ארחותיך למצפה
ולא תבוש בערנותך חשופה

ואם תהיה בעיני כל מגנה
לשמצה בך באויב ומקנא
אשר נבל ועוז פניו ישנה

היות שואל במה שלא ידעתו
הלא יורו לך דין לאמתו
ותאמר לא שמעתיו או שכחת

ויראת לך מאף חרוניו
במעשיך תהי נקל בעיניו
אשר כל סתרך גלוי לפניו

הטוב לך אם יכישוך אחרים
הלא טוב תעמיד עיני לבבך
ולמה תעצים עין בעור

התשית מצחך עז כנחושה
ותוליך את קלונך במצחך
ולא תרגיש להתבושש למען

ולא תבוש בלכתך את חכמים
וגם אם הם צעיריך לימים
ומה רב בשתך אם ישאלוך

ירא האל ותבוש מלפניו
ואיכה תהיה בוש מאנוש פן
ולא תבוש לך מהאלהים

ו. שער הנאווה והענוה.

ויראתך תהי תמה ונאווה
ואם יגבה ויתנשא בגאווה
אשר בא בם ולא ישוב ושוה

מקור דמים בזכרו את מבואו
עמלו בם הלא לבו יגיעו
וגם אם יעלה לרום בשיאו

חמת גבר אשר תעלה לשוטטו
ושם כטל עלי עשב רצונו
רתיחת סיד ואם עלה עשנו

היום לובש חליפות עוז וגאווה
למען רב בך גאון וגאווה
עלי עפר והיית לראווה

וכתר גאווה עם שם תהלה
לבוש גאות ורק לו הגדלה
והוא מרים שפלים למלוכה

ירא האל בצדק וענוה
ואם ישיאך לרום לבבך
זכור אליו מסלות תולדותיו

היתגאה אנוש עבר במעבר
וכי יפקוד ימי חייו ויזכור
ויום קצו יהי רמה יצועו

דעה כי הענוה נצחה את
והיא תשיב חרון מלך ואפו
הלא קט נוזלים קרים ישיבון

התתגאה ואם ירום לבבך
ותתפאר בסכלות גאותך
זכור יום שִׁכְבְּךָ ערום ועריה

התרים ראשך לשא עטרת
ודע האל אשר לבש לבדו
והוא משפיל עלי דקה גבוהים

מצודת עוז ושן סלע וצורים
יהי שבתך בראש מעלות לזרים
ובו יִמְשְׁחוּ מלך ושרים

ברום המעלות על גאותו
ואיבה יסבלו סכלות שמותו
בלי רעים ויעמה על שפתו

בעוז לבו אשר רם להנפה
ברום ראשו וקומתו זקופה
בעפר או לבנה לא שרופה

בעין זרים ואין תקוה לשנאך
ושפלות בעבורה לא תבואך
ואל חץ וחנית היא תחטיאך

ואם רבו ועצמו לוחמך
תהי נכנע ביד מתקוממך
ולא תמוט לעולם פעמך

דעה כי בעונה תעמוד על
וכי ישב כך הלב בשפל
ראה שמן אשר רך יעלה על

היחכם איש אשר יראה לבבו
ולא יסבול לבב אישים סכלים
הלא ישב לבדד כמצורע

הימלט אנוש גאה בנבדו
ואם משקוף מבוא ביתו לשבר
היעמוד עיר ומגדל רם בניתו

היה שפל בעיניך ותרומ
ונדופת אנוש שא בעונה
ותכוף ראש למול אבני קלעים

דעה כי העונה מַעֲזֹרֶךְ
והַקֵּנֶעַ בנפשך ולמה
ובעדה קרנך תרום בכבוד

ז. שער הסבל.

אשר ישפוט כך דינו בתמים
הלא מתקו לנפשך כנעימים
אנוש אם לא בשקנים עצומים

ואל נא תענם עתק ועזות
בארץ אף ולא יעלה רגזות
ודע כי ממך לך גתנה זאת

ועמך יאריך אפו ברחמיו
ולא יתן כך עז ממרומיו
ואם ישבור גרמיו ועצמיו

ותלבש מגאון עוֹזם חרדה
לבל תקל והיית לנידה
ולא תמיש כמו אבן כבדה

ירא האל וְסָבְלָה את שפטיו
ואם מעמם מרורים לְגִוְיָה
התתרפא לעולם מחלת לב

ירא וסבול גזרת אל ודיניו
ויסבול ממך את מעשיך
והתפלל נשוא אם לא נשאתו

סבול אישים ויִסְבֹּלְךָ אלהים
וכי תסבול אנשים יסבלוך
הֲיִהְיֶה כחמור אשר רובץ במשא

התסבול את גדולך בפחדם
הלא תסבול צעיריך ותפחד
התמיש את יתידתך כמוץ הר

ואם תענה כסיל תשמע דברים
בטרם ישמעו אותם אחרים
בך שמין ומומים הסתורים
בך כח ולא עוז להסירו
כמו האל אשר נמצא בעזרו
ובו מרפה לכל מחלת בשרו

סבול דברותחסום [פה] ותחריש
וטוב לך תסכלם אתה לבדך
ותגרום על דברך לגלות
הלא טוב תהיה סובל אשר אין
ומי יסיר יגונות עצבון איש
תנחם בו לכל אבל ותוגה

ח. שער הצניעות.

והצנע לך לכת לפניו
ולא תירא קהל עם והמוניו
ודע האל ישורך ממעונו

למען הנך חפץ לדעתה
אשר תיטב לך עד אחריתה
ותתפאר עלי חן מעלתה

פעליך אשר לא ידעו בם
ותירא פן יקלוד בלבם
אשר מבין סתריך וחובם

והצנע ואיש למה יבינם
הלא תוכל לגלות את צפונם
וכח אין בך אחר לטמנם

לשלות גוף ורוב שלום לנפש
ביד נבל ובה יצא לחפש
ואם יטבע בעב טיט או ברפש

באין דפי בלא מומים אחרים
ואנשי שם וכל רוזנים ושרים
עשות כל מעשיהם בסתרים

לשושנה בנן חוחים כלואה
היקרב קוץ וחוח להניאה
נשכוח וסר מר הוד ומראה

ירא האל בגלוי גם בסתר
וגלויך עשה דרך צניעות
וסתרך תעשה אותו בגלוי

התשאל נא עלי מדת צניעות
להדריך את סתריך בדרך
ואם ימצאך איש בה תכבד

התסתיר מבני אדם ותעלים
והנך בוש ונכלם מפניהם
הלא תבוש ותירא מאלהים

ירא ועשה פעליך בסתר
ואם תמצא בגללים הנאה
ולמה תעשה אותם בגלוי

ראה מה יקרה מדת צניעות
ובה נמלט חכם לבב בנפלו
פרי רמון ופלחו הושגף

ודע כי הצניעות מעלת חן
ובה יתפארו כל הנדיבים
אשר לא מצאו ידם וחכמו

שאל רודף כבוד עם והמוניו
בעוד פרחו ועליה צנועים
ויום תגל להתפאר בקיפיה

אשר לא ידעו זרים כבודם
עלילותם ותחשוף את יסודם
ושכל טוב בעיני אל ואדם

לכה תצנע ותסתיר מעשיך
ומדוע תהי שואל לדעה
היה תמים ותמצא חן וחסד

ט. שער יצר הערָוה.

ואל תט לכך מארחותיו
להדיח בחלק ניב שפתיו
ולא תדע בנוע מעגלותיו

ואל תתאו למימי המצולה
ואל תשגה בחן זרה וסכלה
עצביך בבית נכרי בכסלה

למען היא ביפעתה יפהפה
ותחשוב כי באהבתה תרופה
ותמצא אחרית קלון וחרפה

ורקמה שש וארגמן לבושה
אשר נשחת ונמלא מיט ורפשה
ותוכה צחנת צואה באושה

במרם תחשוף ערֶוֹתֶךָ בו
ולמה זה לבשתך תאהבו
בטפת ריר זכוב מות וזובו

במו פיה וכי המה פתיחות
אשר לא ידעו דרך נכוחות
ופחיה ואין להם מנוחות

כשה יובל אלי טבח ויוכא
יהי נמלט וחוטאים נלכדו בה
בַּדְּקִיָּה ותשגה אהבתה

לנפשך מחבוק אשת כסילות
ולא תשק שפתיה במכללות
ועקב רב לך קלון וזילות

ירא האל יִצְרָךְ לוֹ לעבדו
ואם ישיאך רע יִצְרָךְ בו
אטום און ולא תשמע בקולו

שתה מבורך מים ונוזלים
ואת אשת נעורֶיךָ שמח בה
ואל תתן דרכיך לזרים

התתפתה ביפי בעלת חן
ותצהל בעדה כסום מיוון
תנה לכך להבין אחריתה

התביט אל יפי מראָה ונויה
ולא תביט עלי מעין מקורה
כלי חרש מצפה פז בגבו

חשוף שת יצרך הרע ושוליו
וסור אחר ראותך את קלונו
התבאיש שִׁמְנֶךָ רקח מֶרְקָח

ראה זרה אמרים החליקה
להדיח פתאים וחסר לב
ופתאום נלכדה רגלם ברשתה

ופתי יהלוך אל אחריה
ואיש צדיק וטוב לפני אלהים
בזוגתך דבק לכן ותשמח

ראה מה טוב לחבק חק לְבִיָּא
וטוב תִּשָּׁק שפת נחש ועקרב
הינעם כי תמלא תאֲנֶתְךָ

ראה ובקר לך מן האמונות
ואל ידיחך ממון והונות
פרי עין יעשה ויבול רגנות

ואהבתה תהי אתך צפונה
לבל ינוד לבבך אן ואנה
ואז תשלם בכל רגע ועונה

אשר מהאלהים לך יעודה
בכל שמחה וכל חשק וחמדה
אשר טוב מלחבק הפרידה

בהתחבר לך אשת נעורים
ואל ישיאך יפי סְכֵּלָה
למען כי לפי שרש וגזע

אהוב רעיתך אהבת אמונים
ואם תדחה שמאל ימין תקרב
והתמד לה באימה הנקלה

שמה ועלז בְּאַילַת אהבים
והוא תשמח בך לעד ותגל
ודע כי לחבוק עתים ויש עת

י. שער התאווה.

והרף מעשות את כל רצונך
רצון חפצו בנפשך או בהונך
לחפצו יעצים כחך ואונך

שני רעים אשר יִרְעֵעוּ בך
אשר יתנכלו בך העציבך
בלי עין בעצי יער ובסבך

לבבך פֶּעֶרָה פִּיה בלי חק
סטה מעל דרכיה ותרחק
ואחר תהיה לבוז ולשחוק

כמו רקב ועש פֹּזֶס בנגדים
כבר נמצא בידך מחמדים
אשר בך נמצאו ממך פרודים

במלחמה כבדה ועצומה
ונגדה החזק מגן וצנה
ומלחמה תהי לך עם שלומה

מצוא חכמה ויאמר כי מצאה
חמודותיו אשר מצא הניאה
בתוך מחתה אשר מים מלאה

ירא האל ותעש את רצונו
ותמצא את רצונך בעשותך
ודע מה טוב לך תעוז ותגבר

שָׁמַר לך פֶּן יפתוך בחלקם
ראות עין ותאות לב שניהם
היבוא לחתוך גרזן וכשיל

שמע אלי ולא תשמע לתאות
וכי תאבה להימין או להשמאל
לתפארת יהי לך בתחלה

ראה כי תאותך נוססה בך
וכי תחשוב להשיג בה אשר לא
הלא חכמת תבונתך ושכלך

שמור מתאווה הלוחמה בך
לחוס עמה ולא תחפוץ שלומה
למען כי במלחמתה שלומך

אנוש יחרץ בהשג תאותיו
ולא ישכיל וידע כי בחרץ
בנער המבקש אש ויחתה

אשר תמשול בכך עד השברים
ראה איך תהיה מושל בזרים
בחרותה כבת מלך ושרים

אשר היא תעזוב אותך ותרגע
ולא תקנה לך עמל ויגע
חלי יצרך ואם נושן כנגע

ונס ממך יגונים ואנחה
בגורל חלקך ומצא מנוחה
עזבתו כאשר תוסיף בשמחה

בחדרי לבך על כל גדותיו
ולהבה מלהטת שדותיו
בתוך לבך יכפה להבותיו

ביראת האלהים נעבדה
עבותות מוסרותיה ואגדה
נרתוקות ממיל ברזל בידה

משול על תאוות לבך במרם
ואם לא תהיה מושל ברוחך
ולמה תעביד נפשך בעודה

עזוב את תאונתך במרם
ולא תחמוד אשר אינו בחלקך
וקום קח לך צרי חכמה לרפאות

עלוז ושמח במה שיש בחלקך
והתיאש במה שלא מצאתו
הלא תוסיף בעצבון למחר

ראה אם קדחה אש תאותך
ותבער בכך כאש תבער ביער
ענן יאוש אשר יול טלליו

קחה מוסר ושית את תאותך
והשמר לך אל נא תנתק
ואיך תירא נזקיה לעולם

יא. שער ההסתפקות.

שמי רצון ויריק לך ברכה
ואם רב אם מעט נמצא בידכה
ומחסורך כאיש מגן לתמכה

ולא תיגע להרבות מאנשים
וכי תמעט הכי תנעם בחיים
ואם המה במעוטם נקיים

ושבע נפשך אך לא ביתרון
בעצבון ותחר חיד וגרון
ולא תתן תבואתך לחסרון

כמו גשם אשר תוליד אדמה
ויפריחם ויגביהם בקומה
יהי נרקב ולא יועיל מאומה

ירא האל אשר יפתח ארבות
והסתפק לך באשר הכינך
ותטעון רישך בא כמהלך

מצא ספקך במה שיש בידך
וכי תשמח בחלקך כאשר הוא
וקבל האלהים מעשיך

אכול את לחמך די מחיתך
ומה תועיל במותר כי תקיאו
ומלא שקך תוכל לקשרו

ודע כי מאכל יוליד גיה
ירגה גם ידשן העצמים
הלא ברבות גשמים זרעך כם

ולא תאכל עדי תוסיף לשבעה
ותועלת ובמותר זועה
ואם רב מלחך מה היא לגמעה

ארח ותהי לעת אכלך נכונה
תבקשנה לרעבונך ואינה
ומה יועיל בלא עתו עננה

ואל תתאו לשלחן המלכים
תהי מוצא לעתים הצריכים
לבקש רב ותתהלך חשכים

ודי לך באשר הבין לצידו
בבית נדיב וטוב עין לבדו
בזבחי ריב ואם ישמן לשדו

וישים את חקך אכול והותר
בנאסר לך ותמצא די בזהר
אכילתך ואם נעמה ביותר

ואם רב אתך עסים ויין
בטוב טעם ומראה צה לעין
לרעות צמאך במו ואין

כדי אכלך והם לא ימשלו בך
בעל כרחך ויחשוף סוד לבבך
בקמך ואם טמון בחפך

מאומה עד תברך אל יצרך
וערך כל לצרכי מחסורך
לברך את שמו ברוך מברך

ועליו תהיה ירך פתוחה
בצל קורתך השקט ובטחה
ואם רב הסתיו תמצא מנוחה

לכבוד כאשר תשיג ותמצא
ולא תעט בארגמן ושבעה
ויהיה לך לכבוד לא לשמצה

אכול די חקך לחם ומים
ותמצא במעט לגוף הנאה
מלח תבשילך ינעם בטעמו

ארוחת עשבות הרים וירק
ומה תמצא בשה בריא הנאה
ממר גשם בעתו בו ברכה

אכול מאכל אשר תמצא בהתמד
ומה תיגע לבקש את אשר לא
ואיך תעזוב הנאה המצויה

אכול ושבע בבית ריע ועמית
ודע מה טוב בשלוה פת חרבה
ועם כילי ורע עין התועיל

אכול מאכל אשר תשיג ולא כל
והשמר ונפשך אל תשקן
התגעל נפשך בצחי לצחן

מזוג את סבאך ומקדול במים
ולא תאמר הלא נעים לשותיו
ואולי מחרת כמה תבקש

וטוב תמשול עלי לחמך וייןך
ודע כי יינך הרבה יגלה
ויפרע מומך נמצא לשמצה

חסום פיך ולא תאכל ותשתה
אשר הבין לך טרם בראך
ואחר יטבעך יאות לך עוד

קבע בית תחנוך בית אבנים
וכי תשב בעת קיץ וחרף
הלא צפור דרור תשכון בקנה

עטה ולבש חליפות מחלצות
ולא תלך לך ערום ועריה
והכן חקך הכל בראוי

והסדר את יציאתך בחקקה
ופת שלחנך נמצאת בספקה
ולא תרגיל אכול שמן ומתקה

עשה את כל פעליך במשפט
היות תמיד בגדיך לבנים
ואל תתיר במכלול פז ורקמה

יב. שער החריצות.

יהיך ולא תבטח בהונך
ורב עמל לנפש על ממונך
ויום כך יעבור רוח ואינך

ומה תיגע ותתיגע במותר
לחלק לך ומה תבוא במחתר
והמותר לזר נשאר ונותר

וגם כאשר בצדק לא קניתי
לזרים תתנו כאשר לקחתו
אשר דגר ולא חלבו בלדתו

לקבץ הון ולעשות סגלה
ועליו תאות לבו משולה
אשר יוסיף בצמאתו נקלה

ותתמה על אשר גאו בהונם
גאון עזם בשלותם ואונם
ורוח עברה במו ואינם

יִדְמָה בעדם למצוא נעימות
לראשי עם ולא יבין מזמות
יִגַּל בשתו ולו יסג כלימות

ומה תחכם לכבד את בגדיו
ולא תבוש לכבד את יתידיו
והשלך חוץ קליפתו ומדיו

ואם רבו ועצמו אוצרותם
ושם הטוב לזכרון במותם
בבוא קצם כמו זכרון בהמתם

ירא האל והשלך על יי
ולמה תחרץ לקנות יגיעה
זכור יום תעזוב אותו ואם רב

קנה די חקך הון לך בצדק
ומה זה תחרץ עליו ואינו
הלא בו חלקך רק היגיעה

התבטח כאשר הון עשרך רב
הלא תזכור לך יום אחריתך
והנך בעמלך כקורא

אנוש הרוץ אשר ייגע וימרח
ולא ישבע ואם גדל והעשיר
כמו צמא אשר ישתה מלוחים

התראה הכסילים יעלו רום
ואולי לבך יקניאך על
פקח עין ראה עבי עננים

כסיל עומה מעילים או רקמות
וגם יעזו בהנותו ויתא
והוא כְּטֹס בְּנוֹי נוצת כנפיו

חכם משכיל ותוקיר איש בדעתו
בעוד לילה הלא חיש יִפְשְׁטֻמו
בחר מהאגוז מה יש בתוכו

ראה יתרון חכמים על כסילים
חכמים ינחלו כבוד בעודם
וזכרון הכסילים עם כבודם

אויל ירגז ואין נחת ושחק
וקול בוז הכסיל נשמע למרחק
וַיִּתְּצֵב בצור לעד ויוחק

נבונותי בחכמתי ושכלי
וכל חמדה בעוז כחי וחילי
וחכמתי בכיסי עמדה לי

עדי תמצא לך מוסר וחכמה
אשר תחפוץ ולא תחסר מאומה
ואי חמדה כחמדת בין מזמה

וארגמן וכל מיני צבעים
ולו משתחיים שרים וכורעים
בסוד עדה והוא לבוש קרועים

ויסור כל כבודו עם כסותו
היסור שם חמור מנהו לעתו
ולא יסור כבודו עוד היותו

שמנים לחמו לחם חמודות
בידו יום ביום משנה סעודות
בחכמתו בלי לחם וצידות

בשָׁלוֹתם וישתו יין חמסים
ולא שבעו ורעבו אכוסים
באין לחם חמודות ועסיסים

ושפמו משפמי צדק ויושר
ועשר רב והון עתק לפשר
ולא יוכל קנות חכמה בעשר

וצרכי מחסורך תמצאה בו
ומה תיגע באלף או ברבז
וקן אל רחמי האל וטובו

ראו חכם אשר נשפט בריב את
והנה מִדְּפָרִי חכם בנחת
ומי יתן ויכתב בספר

אויל ענה לפי עזות שטותו
והרביתי לקבץ הון סָלָה
ואשיג תאות לבי בעשרי

נאום חכם שמע תורה ומצוה
ובה תמצא למלאות תאותך
ואיה עוז אשר ייקר כחכמה

אויל ילבש תכלת חור וכרפס
מלכים יחזו אותו יקומון
הלא יבוש חכם לבב בשבתו

כסיל ישא כבודו על בגדיו
ואם הוא כחמור נושא חמודות
והחכם יכבד הוא בגדיו

אויל יטעום במטעמים ומשתה
ונכון כל אשר יתאן לעתו
הישיבוע חכם לב רעבונו

אוילים לחמו לחם ברשע
וכשאלו פערו פיהם בלי חק
והחכמה בעליה תחיה

ראו כל יושבי חלד ושמעו
ברוב חכמה ישרה מפנינים
הלא יקנה אנוש עשר בחכמה

קנה ממון בצדק ואמונה
וְדִיֶּקֶת בחק ביתך וחקך
ובמותר תנה חלק לנפשך

יג. שער מעלת השתיקה וחדבור.

ירא האל בלב תמים וכלכל
והסר ממך כל עקשות פה
ולמה תהיה מפליג וחולק

ירא האל ושים מחסום לפיך
ואל תחשוב להשיג את שבחו
ותמיד תהיה ירא ויגור

חסום פיך וסגרה את פתחיו
וחזק את בריחיהם לנפשך
אשר לא יהיה נקל לפתחם

ודע כי בשלשה אין יכלת
בתולה אחרי כי נבעלה
וחצי הקשתות אם ישובן

פתח שערי לבך בטרם
והתבונן אליהם מה יבואך
למען כי ביד לשון עצורים

משול על מדברי פיך והמה
ואחר תחריש תוכל לדבר
ומה נעים וטוב דבר בעתו

בשבתך את חכמים וזקנים
והט אזן לדבריהם וטוב לך
ודע כי חלקך נמצא באזןך

דבריד במשפט בן ושכל
ולב חורש עלי און וגכל
בכל דבר כאיש לשון ורוכל

ונא אל תענה עתק לפניו
במהללך ותמצא חן בעיניו
וחרד משאתו וחרוניו

בצור ברזל עלי דלתות נחשה
בכף מנעול מאד עזה וקשה
כגף צפור ברוחה החלושה

להנחם ולא תועיל חרטה
ואבן מן ידי קלע שמוטה
וכהנה דבר גבר במבטא

אשר תפתח לדבר שערי פה
ומראש אחרית דבר תצפה
כלי מות והחיים ומרפא

בך לא ימשלו תעוז ותגבר
ולא תוכל להשיב מה ידבר
כמו יורה ומלקוש יעטיף בר

שבה דומם ולא תרבה דברים
בחדרי לבך אם הם עצורים
ובלשונך יהי חלק לזרים

יד. שער העצה והסוד.

ויסד מועצותיך כבודו
ירא האל ואיש שכל לבדו
להודיעם עצת שכל וסודו

ירא האל והתאמץ לעבדו
ושית אנשי עצתך וסודך
כאמור סוד יי ליראיו

קחה את רעך אל סוד עצתך
וסורה מעצתך אל עצתו
הכי תראה בך את מלפנים

בחר מהאנשים איש אמונים
ומסגרת בריחך על שפתו
הלא מרם אשר תאצור יכולך

ראה מרם תגל סודך לגבר
ואם אין יהי קברו לבבך
למי תזעף בשומך שמנך אל

ואם תחפוץ פעולך לכונן
שמור מתאותך פן תביאה
למען היא תשכל את עצתך

שמור פתחי לבבך מלגלות
למען כי ביום יזעף לבבה
ואם קט יעלוז לבה מצילות

בגולתך לאיש סודך לגלות
ועבד הנך אחר היותך
שמר לך פן תשלח את דרוגך

ראה נא אם הביאוך אחרים
ולמה תחשוף ערות לבבך
וטוב אם פתך תאכל תקיאו

ראה אם רעך נועץ ושואל
יעץ אותו בישר ואמונה
ולמה תחליק לשון ואין לב

מקום סודך קבע תחת אָוירים
ודע כי יזעקו מקיר אבנים
והשפל קול עצתך בערבים

ומאלף קחה אחד ובחור
ואם שבכלך בשכלו זך וצחור
והוא יראה בך פנים ואחור

אשר סגר במנעולך לבבו
לבל תמוט ותנוע בעבו
תהי בונה וסד בסיד סביבו

אשר ישית לבבו לך כקבר
ולמה תאשים ריע וחבר
צרור נקוב ואם כתות בשבר

היות קץ מועצותיך תשועה
בסודיך ואל תתחר לרעה
ולרכסים תשו מישור ובקעה

לאשה סודך אם היא כנפשך
תגלהו ושב דמך בראשך
שפתה נשמעו מצור לששך

דעה נא כי לאדון לך קניתו
כאיש חפשי ונלכדת ברשתו
במדבר אין בך כח לקחתו

בסוד רזם שמור לך אל תגלה
באֵנולתך חשוף סוד רז ונפלא
ולא תוציא אסיר מבית כלא

לך עצה היותו מאמין בך
בישראל וזה חסדך וטובך
המאל תעמיק סתרי לבבך

ולמה תאשים אישים ישרים
וכפים יענה מה בחדרים
והבט אל סביבך בשחרים

טו. יסוד הכבוד והשררה.

ירא האל והתאמץ לעבדו
והקל על כבודו את כבודך
ודע כי המכבד את אדוניו

ברח מהשררה אך ברדפה
למען כי מרוצתה נקלה
ואם תרדוף ותרוץ אחריה

היה נכבד במעשים הנעימים
ודע כי רום לבבות הוא קלונם
וישיתו שפל רוח לראש עם

אשר יגאה בחכמתו וישמה
ומגדל לבבו יעלה רום
פרעהו ואל תתאו לשכלו

הירום לבך על השררה
ודמית עלי גדל לבבך
דעה נא כי לפי רום מעלתך

שלשה הם מכבדים באדם
כמו נכבד לעשר או שררה
הלא יפנה כבודם עם פנותם

ירש כבוד שלישי מן אלהים
קניתו בעבודת אל ונפש
ויום יגבה לבבך בו וחלף

ירש [וכבוד] ילדתו צניעות
וכי תאיץ להראות בית נכאתו
ביין הטוב בשקמו על שמרו

ירא האל וכבד יולדיך
ובין זכור יגיעם יגעו בך
ובעל הגמול הוא יגמול לך

אשר הכל בראו אל כבודו
והשפל בעיניך לנגדו
יהי נכבד וישא הוד כנגדו

להשיגך ונוס כי תרדפך
בנוסה עד אשר היא תתקפך
בנוסה עם עקבה תהדפך

ולמה תהיה נכבד ברום לב
ובו ישוב לאולת כבלב
ואם נבזה בעיניו הוא ועלב

לשם כבוד בשמות הגדולים
ויתעופף ויטום על זבולים
וחכמתו והיא חכמת אוילים

והכבוד אשר יעלו לחלקך
אשר כל מצאה ידך בחוקך
תהי סבת נפילה להזיקך

ובשנים יהו שפתי חלקות
וממשלת בידים חזקות
ואחר כן יהו אליו לפוקות

לך יתן והוא כבוד אמתי
שפלה כי תנהלנה לאמי
והלך לו כאיש הלך ועתי

וממך לא יהי נפרד בתמו
בעיני האנוש יבלה ביומו
והדרך יפג ריחו וטעמו

ובכבודם תהי נכבד לעולם
ומתי תעמול בם בעמלם
אשר תגמול לגומליך גמולם

כבר זקנה ותלעג אב בשיבה
ואולי יירשו אותך בַּמָּבֵה
גמולך תמצאה בזה ובבא
ומהם תהיה יקר ונכבד
בעיניהם וזבד טוב תזבד
ואליו תהיה נכנע ונעבד

התשכח את שְׂדֵי מִינְקֶתְךָ אִם
ומי ידע התירש את זהבם
ויום זקנה תבואך הלא את
הזה זהיר לכבד כל בני איש
וכי תקל בעיניך תהי רם
ולפני מלכך הקל כבודך

יו. שער המתון והמהירות.

וַיַּחַל אֶת תְּשׁוּעָתוֹ מְשׁוּכָה
למחלה אך בתוחלתו ארוכה
ואתו היא שמורה וערוכה
ואל תרכב לך על עב מהירו
בתם יִשָּׁר ויִתְהַלֵּךְ בִּישׁרוֹת
הינצל ואם יצא לחרות
ולמה תהרום מגדל בנינו
עדי תביט בראשו אחריתו
ואז יוציא לך פריו בעתו
למען אחריה אין חרטה
ימי מספר במעש או במבטא
ואם תאיץ בלדתה לעלמה
והחזיקו בדרך אורחותם
והרץ מעדו רגליו בלכתם
ויאבר נץ באין אברה ויתם

ירא האל וקנה את חסדיו
ותוחלת ממשכה ביד איש
למען כי בידו להביאה
ירא ועשה במתון מעשיך
הַיּוֹקֵשׁ אָנוּשׁ יָכִין צַעֲדָיו
ואיש ירצע תנוך אזנו בחפזו
במתון תעשה מה לא עשיתו
ואם תאיץ להחל כל מאומה
וְשִׁדְד וחרוש תלמי לבבך
ראה כי יש לך יתרון במתון
וטוב תהר במחשבות לבבך
ודע מה טוב ימי הרה שלמים
שנים נסעו ממחנותם
והגיע מְהֵלֶךְ אִטּ לַחֲפָצוֹ
בטרם יעלה כנף היעוף

יז. שער הכבדות.

לבקש רחמים ערב ובקר
בצדק ואמת אך לא בשקר
תפלס מעגלות רגלך והוקר

ירא האל והיכלו תבקר
ותתנהג לבקר את יראיו
ומבית רעד חק ומשפט

שָׁבָה דומם ואל תרבה דברים
בלכתך אט ואל תקל אשורים
ולשוב תהיה קל כנשרים

יהי נחשב והגו לכבדות
בהתמידך וזאת אות לך ועדות
ואם נעצר יבקשוהו בהודות

ולא יכבד ולא יהי למשא
אכול הרבות דבש קו ומבוסה
למען היא כיומים מכסה

לבקר לו בשמחתו ואבלו
להקל לו במשאו ועלו
בקלקולו ואל תשב למולו

ואל תתמיד לבקר בית חֲבֵרְתוֹ
וגם אם היא מאמצת בדתו
עלי נדיב להכזיב את אמתו

למען כי בבקור יש תעלה
ושם תהיה עמידתך נקלה
וטוב אם בעדו תשא תפלה

במאזנים ופלס בעלותם
ונפשך על שפתוך בצאתם
במליך ולא תוכל שאתם

במאזנים ופלס בעלותה
אשר יכבד בלב שקר שאתה
מטיל ברזל ועופרת דמותה

בבִּקְרֶךְ פני מלך ושרים
ושית בִּקְרֶךְ נכון לעתים
ופרסת רגלך תשית נחושה

ודע כי המבקר יום ביום לא
ומה יקר מאד אם לא תבקר
מטר גשם יקוצין בו בהתמד

ראו מה טוב לבקר לרגעים
ואם נראה לך בִּקְרֶךְ נעימות
בהתחדש לבנה יש לברך

ראה מה טוב יומה נעים לריע
וכוף צווארך תמיד לנגדו
והתנכר ולא תאיץ לבקר

תבקר רֶעֶךְ הנאמן לך
ואם אתה ביראת אל מִיָּסֵד
למען כי שפת נבל תשקר

לכה פעם לבקר איש במחלה
ושית מחסום לפיך והלוך אט
ואם יכבד בחליו אל תבקר

ודע כי הדברים הם כבדים
ולא תחשוב להקל בס לבבך
ואיך תכבד לַיָּנֵעַ את אחרים

שאלוך עלי משקל כבדות
אמור להם תשובה הנכוחה
ואם תהיה כמויז הרים נקלה

יח. שער האהבה והחברות.

ויראתו בתוך לבך נטועה
וכן חברת יראיו לך לריעה
באהבת האמת על חיק נקועה

ירא האל ושית את אהבתו
ואֲהַבְתָּ לך גם את יראיו
התמצא אנוש ירא מבעט

וחברתו תהי אתך שמורה
ובמאודך בעת צריך לעזרה
והיא תבזה מפארת לחברה

בעתו ממך או כל הנאות
יהי נסתר ויבוא מחבואות
ומה היא לך לחלקת מחמאות

והנה טוב לשמרה אהבתם
ושגגתם כאילו לא ראיתם
אשר הפריד ואם יחיו במותם

בעוד עמך לך הם כעבדים
בני חורים ושרים ונגידים
ובגמולות אמונות וחסדים.

אהוב את רעד הנאמן לך
והתנדב לך אליו בנפשך
וזאת היא אהבת כל הנדיבים

אשר אוהב לך לקח צרכיו
ויום נמצא לך צדך בנפשו
פרעו וסור מאהבתו

קנות האוהבים קנין אמונות
והעלם עינך מכל זדונים
היוכל לחבור יוצר חרסיו

התקנה לך לשרותך עבדים
ולמה לא תהי קונה לנפשך
במתק חכך ולשון נעימות

נשלם ספר יסוד היראה

שבח לאל אשר בכבודו לעמו נגלה ונראה.

הערות ל' יסוד היראה

מאת

חיים בראדי.

החכם והמדקדק הגדול הישיש ר' יצחק דוב, מו"ל ה' יסוד היראה (אשר שם מחברו היה לדעתו שמואל הלוי וראיותיו אינן מוכיחות לדעתי) כבר הוזכר בהקדמתו כי מלבד הכ"י אשר בידו, נמצאו עוד שני כ"י מהספר הזה, האחד בבית עקד הספרים ברישיש מוזעאום בלונדון והשני בבעה"ם הבורליאני אשר באוכספורד. והנה מורי הרב החכם הגדול ר"א ברלינר נ"י נתן להשוות את העתקת הח' ר' יצחק דוב עם הכ"י המונח בלונדון ע"י ר"י הירשנזאהן מירושלים (אשר עשה את מלאכתו באמונה יתירה) ויתן על ידי את שתי הנוסחאות לראות איזה מהן תכשר, אם זאת או זאת. ואני ראה ראיתי, כי אין לתת יתרון לאחת מן הנוסחאות האלה על חברתה, ולכן בריתי לי הנוסחאות הישרות מתוך שתיהן ועשיתי מהן נוסחא שלישית מדויקת, כמו שהיא נדפסת כעת לפנינו. אולם לא חפצתי להיות דן יחיד, ומה גם כי לפעמים הוכרחתי לתקן מדעתי, במקום שהיו שתי הנוסחאות משוכשות, ולזאת אמרתי לתת בזה דין וחשבון על המעשה אשר עשיתי: יראו הקוראים וישפטו הם. והנני להעיר מראש, כי אל כתיבה מלאה וחסרה לא שמתי לב, ונהגתי בזה לפי חקי דקדוק הלשון. גם זאת לדעת כי כל שירי הספר הם עפ"י המשקל, אשר יקראוהו הערביים בלשונם: הוּג, והעברים יקראוהו (בדרכס בימי הבינים) עפ"י מספר היתדות והתנועות: יתד ושתי תנועות יתד וש"ת ויתד ותנועה בדלת וכן בסוגר. ראה בספרי ע"ד המשקל בשירי ר"ה צד 11 וצד 13. את העתקת ר' יצחק דוב, הנעשתה עפ"י כ"י שפירא, אסמן בהערותי ע"י האותיות כ"ש ואת כה"י השני ע"י האותיות כ"ל (= כ"י לונדון).

צד	שורה	צד	שורה
5	6	לִירֵא, כִּי־ל: לִירֵא, וְהוּא נִגְד הַמִּשְׁקָל.	15
—	10	מִשְׁנֵה, כִּי־ל: אֵת שְׁנֵה.	21
—	12	אִיסֵר, צִ"ל: אִיסֵר.	25
6	1	הָאֵל, כִּי־ל: דִּי; וְאִין לֵה, כִּי־ל: וִישׁ לֵה.	26
—	3	נִמְצָאָה בִּאֲחֵרִיתָה, כִּי־ל: בִּאֲחֵרִיתָה נִמְצָאָה.	3
—	5	הֵלֵא יִרְאֵת ה', כִּי־ל: הֵכִי יִרְאֵת אֵל.	4
—	10	שֶׁאֵנִים, כִּי־ל: שֶׁאֵנִים.	6
—	12	וּמֵאִפֶּס, כִּי־ל: מֵאִפֶּס.	10
		וּאִם לֹא כִי־שׁ: וּאִם לֹא, וְהַנּוֹסְחָא הַזֹּאת יֵשׁ לְיֹשְׁבֵה גַּם בְּדוּחַק. בִּדְרוֹן, כִּי־ל: בִּדְרוֹן. וּבִלְעָדוֹ לִבֵּל תַּעֲשֶׂה, כִּי־ל: וּבִלְתּוֹ אֵל תַּעֲשֶׂה. עֹבֵד, כִּי־שׁ: עֹבֵד. יִחוּנְגָה, כִּי־ל: יִחוּנְגָה. תַּעֲשֶׂה לָּךְ, כִּי־שׁ: תַּעֲשֶׂה אֵת. וְהֵכֵן כֵּן, כִּי־ל: וְהֵכֵן. וְלֹא הָשׁוּט וְכוּ', כִּי־ל: וּמְדוּעַ תְּהִי נַע (אֵנָה) [אֵן] וְאֵנָה.	

צד	שורה	
—	6	במסתר לה, כ"ל: במסתרים.
—	9	נמוג, אולי צ"ל: נמו; ריחו, כ"ל: יד ריחו.
—	10	בהכירו, כ"ל: בהכר.
—	11	הסלעים, כ"ל: סלעים.
—	12	ישמרוהו, כ"ל: ישמרוהו.
—	13	טבעיו, כ"ל: טבעיו, את טבעיו.
—	16	ובן, צ"ל: ובין.
—	21	התשוב וכו', מוכאן עד דעה כי העונה (צד 18 ש' 18) חסר בכ"ל.
12	17	יגיעו צ"ל: יגיעו.
—	27	עלי דקה, אולי צ"ל: עדי דכא (תהלים צ' ג').
18	16	דינו בחמים, כ"ל: באמת ובתמים.
—	17	ואם טעמם מרורים, כ"ל: ואם מרו טעמם.
—	21	והתפלל נשוא, כ"ל: התפלל נשא.
—	24	אשר רובק, כ"ל: רובק.
—	26	לכל תקל, כ"ל: לכל הקל.
14	1	ותחסום פה, מלת "פה" הוספתי מסברה ואינה בכ"ל.
—	3	דבריו, כ"ל: דברך.
—	6	תנחם בו, כ"ל: ובו תנחם.
—	7	גם, כ"ל: או.
—	18	וכח איך בך, כ"ל: ואין כח בך.
—	24	אשר לא, כ"ל: אם לא.
—	27	וסר כור הוד, כ"ל: וסר כור הודה, ולדעתי צ"ל: וסר הודה.
15	1	לכה חצנע, כ"ל: התצנע.
—	3	היה חמים, כ"ל: היה חמיר; בעיני אל, כ"ל: בעיני אלהים.
—	4	לעבדו, כ"ל: לעבד (והוא נוסחא ישרה).
—	5	להדירה, כ"ל: להדריך; גיב, כ"ל: רוב.
—	9	דרכיך לזרים, כ"ל: לזרים חילך.
—	10	יפהפה, בכ"ל: יפהפיה, ואני תקנתי לפי החרוז והמשקל.
—	11	מוזון, כ"ל: מזון; ראה ירכייה ה' ט' (לפי הקרי), וי"ג שם: מזוינים.
—	12	לבך, כ"ל: אל לב; ותמצא אחרית, כ"ל: אשר תביא לך.
—	15	בגבו, כ"ל: בגגו.
—	16	ושוליו, כ"ל: בשוליו.
—	19	אמריה, בכ"ל: אמרים ותקנתיו.
—	21	ברשתה, כ"ל: ברשחם; ופחית, כ"ל: ופחים.
—	28	צדיק וטוב, כ"ל: צדיק.
—	24	בזוגתך וכו', כל הבית חסר בכ"ל.
—	27	הינעם, כ"ל: ותנעם; ועקב רב לך, כ"ל: ואם רב עמך.
16	1	ובחר לך מן, כ"ל: ודבק באנשי.
—	2	ואל ושיאך, כ"ל: ואל תביט אל.
—	3	רגנות, כ"ל: רגבות (נוסחא טובה).
—	5	לכבד אן, כ"ל: לבד אנה, כ"ל: לכבד אנה, ואני תקנתי לפי המשקל.
—	7	שמה ועלזו, כ"ל: עלזו ושמה.
—	16	בלי חק, כ"ל: לבלי חק.

צד	שורה	
7	11	ובקש לה, אולי צ"ל: ובקש לך.
—	12	שמור לך, כ"ל: שמור.
—	17	האם ישרו, כ"ל: אשר ישרו.
—	22	עלי . . . קדמך, כ"ל: על . . . שקדמך; רחמים, כ"ל: הרחמים.
—	25	ירא גם, כ"ל: ירא.
—	27	על ידיהם על חברת, כ"ל: בידם על; חיים, כ"ל: החיים.
8	1-2	ותהיה לך . . . מעשיך, חסר בכ"ל.
—	3	לבד, כ"ל: לבדך.
—	9	לקרב, כ"ל: בקרב.
—	11	להגות בה, כ"ל: להגותה.
—	12	וישדר, צ"ל: ישדר (לפי המשקל).
—	15	תהיה, כ"ל: היא.
—	24	כתלים, כ"ל: כתלים.
—	25	ותזהר, כ"ל: ותזהר.
—	27	ברואה, כ"ל: בראוי; בחרתו, כ"ל: בתחת.
—	30	אדמה, כ"ל: האדמה.
9	3	דרדר, כ"ל: ודרדר.
—	7	מחירה, כ"ל: מחיה (טעות סופר).
—	8	רב, כ"ל: לרב.
—	10	ואל, כ"ל: ולא.
—	12	ולא יעשה, כ"ל: ולא ימעון (לשון חכמים).
—	14	היחשב, ב' כה"י: היחשוב, ואני תקנתי לפי המשקל.
—	20	אשר חכמה לנפשם לא, כ"ל: אשר לא חכמה לנפשם.
—	22	לפלגי, כ"ל: על פלגי (בלשון הפסוק וגדר המשקל).
—	23	ויונקותיו וישלח, כ"ל: וישלח, וכו"ל: ישלח ויונקותיו ואני תקנתי כמ"ש בפנים.
—	25	ויצמח, כ"ל: וצמח.
—	26	ויונקתו, כ"ל: ויונקתיו.
—	28	לקרובים גם רחוקים, כ"ל: על קרובים ורחוקים.
—	29	וכן תועיל תנובת, כ"ל: הכי מועיל תבונת.
10	2	אוי תחרד, כ"ל: תחרד.
—	7	ותלמד לא למדתו, כמ"ש: ותלמד לא למדה, ובכ"ל: ותלמד לא למדתו, ואני עשיתי משתי הנוסחאות נוסחא אחת נכונה.
—	12	אשר עוד, כ"ל: את אשר.
—	13	לצי, כ"ל: בצי.
—	21	וערבה, כ"ל: כערבה.
—	24	אשר אם יחלוק, כ"ל: יהלפן.
—	25	הואמר, כ"ל: האמר.
—	26	עליהם על כסילים, כ"ל: אליהם על הכסילים; בחיים גם, כ"ל: בחייהם.
11	4	לכבד, כ"ל: לכבד.
—	5	עין, כ"ל: עינים.

צד	שורה	צד	שורה
17	3	—	24
—	5	—	27
—	7	21	2
—	8	—	4
—	9	—	7
—	12	—	9
—	13	—	11
—	14	—	13
—	—	—	17
—	—	—	19
—	17	22	10
—	22	—	15
—	27	—	16
18	2	—	19
—	3	—	21
—	5	—	22
—	9	23	23
—	14	—	6
—	15	—	9
—	19	—	10
—	24	—	15
—	28	—	16
—	30	—	22
19	1	—	24
—	4	—	27
—	5	24	4
—	6	—	12
—	8	—	18
—	12	25	2
—	17	—	7
—	18	—	14
—	22	—	15
—	23	—	21
—	24	—	26
—	26	—	27
20	2	26	4
—	7	—	6
—	9	—	—
—	14	—	—
—	16	—	—
—	18	—	—

ברלין בחדש ניסן שנת שש"ז לפ"ק.

קינה מיוחסת לבימעות לרס"ג.

יוצאת לאור ע"י

חיים בר אדי.

את הקינה עתיקת הימים, אשר אני מוציא בזה האורה, מצא ידיד נפשי „החוקר“ הגדול הרר' יצחק שלמה פוכס ז"ל באחד מבני אוכספורד (ס' 1146 ברשימת נייבואיר) ויעתיקה ויתן אותה על ידי להשתמש בה כחפצי בחקירותי ע"ד הפיוטים מעשי ידי חכמינו הראשונים נ"ע. ועתה אחרי אשר לדאבון לב כל אוהב ספרתנו נפל הרר' פוכס חלל על במת החכמה — אמרתי אוציא נא את הקינה הזאת לאור עולם לזכרון נשמת החכם היקר יצחק שלמה ולנחומים לאבליו. הם חוריו היקרים, אשר במותו אבדה כלי חמדתי. יראו נא ויקחו למו למופת את מרים האם האמללה, אשר מלאה לבה לעקוד שבעה מוכחות, ויתנחמו על המזבח האחד אשר עקדו הם — וד' ינחם אותם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים ויגדור פרצות עמו ישראל ברחמים.

תכן הקינה שלפנינו היא האגדה המסופרת בתלמוד בבלי ובמדרשים ע"ד אשה וז' בניה, אשר הרנם רשע אבזרי על אשר מאנו להשתחוות לאלילים. שם האשה לא נמצא בתלמוד גטין נ"ז ע"ב. במדרש איכה רבתי (פסוק על אלה אני בוכיה) נזכר שמה: מרים בת תנחום, ובמדרש איכה זוטא שה"ל הח' ר"ש בוכר (מדרש זוטא ברלין תרנ"ד) צד 69: מרים בת מנחם, וכן הוא בילקוט שמעוני הוצאת בוכר (שם צד 165), אולם בילקוט שמעוני הנדפס מכבר: מרים בת נחתום, ולפי"ז תקן גם בוכר בספרו, וביוסיפון ספר ו' פ"ט כתב שהיה שם האשה חנה. — והנה אף כי נמצא הספור גם בספרים שלפנינו, כאמור, בכל זה נראה לי, כי מחבר הקינה שלפנינו שאב את דבריו מתוך מדרש נעלם מאתנו. כי בתלמוד ובכל המדרשים הספור מקוצר מאד, וגם במדרש רבה, ששם מסופר הענין בשלמות ושפת יתר — ראה למשל את המשא והמתן עם הבן השביעי, אשר שם האריך המדרש יותר מדי — קצרו את הענין בדבור הבן הרביעי, החמשי והששי, כאשר יוכח כל מעיין. ועוד זאת, כי הפסוקים המובאים בתשובות הבנים, שונים המה בקינה שלפנינו מאשר הם בתלמוד ומדרשים תכלית השנוי, ואין פה המקום להאריך בזה. ועוד בה שלישיה, כי במדרש רבה מובא הספור על הפסוק על אלה אני בוכיה (איכה א' ט"ז) ובילקוט שמעוני עה"פ וישמח עליך אויב (איכה ב' י"ז) ובמדרש זוטא על הפסוק מי יתן ראשי מים (ירמיה ח' כ"ג) ובסמיכות אל הפסוק כי עליך הורגנו כל היום (תהלים מ"ד כ"), כאשר הוא

גם בתלמוד גמין ג"ז ע"ב. ובקינה שלפנינו מביא אמנם ג"כ את הפסוק כי עליך הורגנו (שורה ב'), אך כנראה (משורה 26) הובא במדרש שהיה לפני המקונן כל הספור על הפסוק עתה היה בנוים (הושע ה' ח'). בענין אחד יתאימו דברי הקינה שלפנינו עם המדרש רבה נגד התלמוד ושאר המדרשים. והוא: לפי הקינה תצוה האם את בנה השביעי, שילך אל אברהם אבינו ויאמר אליו: "אתה עקדת בנך יחידך והצילו אל אמת, ואני נשחטו שבעת בני וכו'" וההבדל הנפלא הזה מרומז במ"ד במלות "אתה נסיון ואני מעשה", ובשאר המדרשים איתא רק: "אתה עקדת מזבח אחד ואני עקדתי שבעה מזבחות" וזולת זה אין דבר.

והנה בכ"י מיוחסת הקינה אשר לפנינו לרס"ג. אולם בסדור רס"ג (כ"י) לא נמצאה הקינה הזאת וגם במקום אחר לא נזכרה בשמו. ודרכו של רס"ג ולשונו בפיוטים שונה מדרך המחבר את הקינה שלפנינו. וכל המדקדק יראה, כי מלבד הא"ב נרשם בראשי ההרזוים גם שם המחבר, כי לולא זאת אין מקום למלת חז"ק אשר נמצאה ברמז בבית נחם וכו'. אך איככה נוכל למצוא את שם המחבר אשר הסתיר את שמו לא בראשי ההרזוים ולא בראשי תיבות ממש, כ"א באותיות אחדות שלא על הסדר? החכם צונן חזה את דעתו (בספרו על הפייטנים צד 715) כדבר פשוט, כי מחבר הקינה אמללה יולדת השבעה מבורך שמו. ואם דבריו דברי קבלה נקבלם ואם לדין יש תשובה, כי בחרו: בתשעה באב וכו' מרומז השם בריה, כאשר ציינתי בפנים. אולם יהיה איך שיהיה, הקינה הזאת היא אחת מהקינות היותר עתיקות. כנראה מלשונה הצח וממבנה בתייה (אשר אינו עפ"י חק קבוע) וממליצותיה הקלות וממלותיה המחדשות, הנהוגות עפ"י הרוב בהפיוטים הקדמונים.

הקינה מיוסדת למנחה ביום האבל הלאומי הוא ט' באב, והיא מהפיוטים הנקראים בשם חטאנו (ראה צונן בספרו על הפיוטים צד 115). ויש עוד קינה אחת המתחלת "אמללה יולדת שבעת ילדי שעשועים" (בכ"י אוכספורד, סי' 1147 ברשימת גייבוארי), והיא שונה מהקינה שלפנינו, ומספור האשה זו' בניה לא נזכר בה מאומה וזולתי מה שהבאתי מהחרוז הראשון.

ע"ד מלת "גם" אשר השתמש בה המקונן בכל חרוז וחרוז, ראה צונן בספרו על הפייטנים צד 637 והלאה, וע"ד המבטא "קשרת קינה" האריך החכם הזה לדבר בספרו הנ"ל צד 15.

ברלין בחדש אדר שנת ששון"ל פ"ק.

אֲמַלְלָה יוֹלַדֶּת הַשְּׁבַעָה וּבִמְנָה נִפְחָה. בְּנִפְלָה הִיא וּשְׁבַעָה בְּנִיהַ
לְמִבְיָחָהּ. גָּעוּ כְּשׁוֹר לִפְנֵי מִבַּח וּנְפִשָׁם שָׁחָה. כִּי עַל־יָךְ הוֹרֵגְנוּ כָּל הַיּוֹם
נִחְשַׁבְנוּ כִּצְאָן מִבְּחָה⁽¹⁾. חֲטָאֲנוּ.

דָּבָר לְגִדּוֹל שְׁבָאֲחִים וְהִיא קֶשֶׁרֶת קִינָה. הַשְּׁתַּחֲוָה וּסְגוּד לְצִלְמָא
דְּנָא. וְלֹא אָבָה וְקִים כְּתֹב נֶאֱמָנָה. לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אֲחֵר כִּי ד' קִנָּא
שְׁמוֹ אֵל קִנָּא⁽²⁾. חֲטָאֲנוּ.

זָד עַל הַשְּׁנֵי בִקּוֹל לְהָרִים. הַשְּׁתַּחֲוָה לְצִלָּם פֶּן אוֹתָךְ אֲחֵרִים.
מִבְּחוּ כְּלֵא אָבָה וְקִים זִיהוּרִים. לֹא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים⁽³⁾. חֲטָאֲנוּ.
יָלַד שְׁלִישִׁי לְכוּ לֹא הוֹכַחְדָּ. כֹּהֵם לוֹ הַשְּׁתַּחֲוָה לְצִלָּם הַזֶּה פֶּן
תִּכְוַחְדָּ. וְלֹא אָבָה וְנִהְרַג עַל שֵׁם הַמֶּלֶךְ הַמְּיוֹחַד. שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ד'
אֱלֹהֵינוּ ד' אֶחָד⁽⁴⁾. חֲטָאֲנוּ.

מָהָרוּ אֶת הָרְבִיעִי לִפְנֵי צָר לְעֵמֶד. נֶם לוֹ הַשְּׁתַּחֲוָה לְצִלָּם וְאוֹתוֹ
תַּעֲבֹד. שֶׁחַ חֲלִילָה לִי וְנִהְרַג עַל שֵׁם הַמֶּלֶךְ הַכְּבוֹד. וְנֶם ד' הוּא
הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד⁽⁵⁾. חֲטָאֲנוּ.

עוֹד הִבִּיאוּ אֶת הַחֲמִישִׁי שְׁבָאֲחִים. פִּיֵּן לוֹ הַשְּׁתַּחֲוָה לְצִלָּם פֶּן
תִּהְיֶה בְּאֲחִיךָ הַנִּמְכָּחִים. צָרַח חֲלִילָה וְנִהְרַג עַל שֵׁם שְׁכָן מְפֻוּחִים. וְנֶם
ד' הוּא הָאֱלֹהִים ד' הוּא הָאֱלֹהִים⁽⁶⁾. חֲטָאֲנוּ.

קָרָא אֶת הַשְּׁשִׁי וּשְׁלָף עֲלָיו חֶרֶב חֲדָז. הַשְּׁתַּחֲוָה לְצִלָּם הַזֶּה
וְעַבְדּוֹ. עָנָה חֲלִילָה לִי וְנָתַן לַהֲרֹג גְּלָדָז. וְנֶם זִכָּח לְאֱלֹהִים יִתְרָם בְּלִתִּי
לְד' לְבַדּוֹ⁽⁷⁾. חֲטָאֲנוּ.

חִיִּיד קִיסָר הַמֶּלֶךְ הַמֵּתָן עַל בְּנֵי הַשְּׁבִיעִי רִגַע אֶחָד. וְאֲחֻבְקָהּ
וְאֲנִשְׁקָהּ וְנִשְׁבַּע אֶחָד מֵאֶחָד. וְאַחֵר כֵּךְ צוּה וְתָתַן חֶרֶב עַל צוּאֲרֵינוּ
יָחַד. חֲזוֹר וְאָמַר: אֲתָז וְאֵת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחַטּוּ בְּיוֹם אֶחָד⁽⁸⁾. חֲטָאֲנוּ.

הַשִּׁיבְתוֹ רָשַׁע מִה קִימַת מִן הַתּוֹרָה שְׁנֵאֲמַר לָךְ פֶּסוּק זֶה לְלַבְּבוֹ.
וְהַפְרִיד בֵּינוֹ לְבִינָה לְהַאֲבִידוֹ לֹא חָם עַל יָפִין וְהָרְגוּ בַּחֲרָבוֹ. בַּת קוֹל
קוֹנְנָה עֲתָה הִיָּה בְּגוֹיִם כְּכֹלִי אֵין חֲפִץ בּוֹ. חֲטָאֲנוּ⁽⁹⁾.

(1) תְּהִלָּם מִ"ד כ"ג. (2) שְׁמוֹת ל"ד י"ד. (3) שֵׁם כ' ג'; דְּבָרִים ח' ז'. (4) דְּבָרִים ו' ד'.
(5) שֵׁם ד' ל"ה. (6) מְלָכִים א' י"ח ל"ט. (7) שְׁמוֹת כ"ב כ"ט. (8) וַיִּקְרָא כ"ב כ"ח. (9) הוֹשַׁע ח' ח'.

צעקה אמם בני אתם הלכים אצל אברהם באמת. אמרו לו קבל
 שלום מאִמְנוּ הנאִמָּת. אתה עקדת בנך יחידך והצילו אל אמת. ואני
 נשחטו שבעת בני והנני כיונה נוהמת. ועליהם נאמר ברוך פֶּן האמת
 שֶׁשָׁט בצדק ואמת. חטאנו.

בתשעה באב מקבלי דת אמרים. בָּהֶם אִם מְרוּ וּשְׁתוּ מְרוּרִים. רָפָא
 שְׁבֵרָם וּרְצֵה כְּאִימוּרִים. כִּי הֵם מְתוּדִים לִפְנֵיךָ יְאֻמָּרִים. חטאנו.
 נָחֶם יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן מְעוֹנִים. זָכַר-לָנוּ בְרִית שְׁלֹשָׁה אִיתָנִים. קָבִין
 מְפוֹזְרִים מֵאַרְבַּע פָּנִים. הַמְתוּדִים לִפְנֵיךָ הַיּוֹם וּמִתְעַנִּים. חטאנו.
 תִּזְכֹּר בְּרִיתְךָ אֶת הָאֲבוֹת שְׁלֹשָׁתָם. מְגִלָּה הַקֵּץ הַסְתוּם וְהִנַּחְתָּם.
 תִּרְפָּא מִכָּת עֵמֶךָ כְּאִשֶּׁר וְעֵדְתָם. וְאֵף גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתָם בָּאָרֶץ אוֹיְבֵיהֶם
 לֹא מֵאֲסֹתִים וְלֹא גַעֲלָתִים לְכָלּוֹתָם¹⁰). תַּמָּ"ת.

¹⁰ (ויקרא כ"ו מ"ד.

העתקות מס'

ח י ב ו ר ה מ ש י ח ה ו ה ת ש ב ו ר ת

לר' אברהם בר חייא הנשיא.

הוציאן לאור מתוך כ"י שונים

משה המכונה מאריץ שטוינשניידער.

פתח דברי המו"ל בקלור נמרץ. והחיצור הנ"ל נמלאו ז' סיגנונים, ואפשר שהאחד יותר מכוון לסי' יסוד החצונה ונגדל האמונה כאשר העירותי בהמזכיר ש"ז 1864 ע' 84 והללא, ובמאמרי המיוחד אל ראצ"ח צו"ע לייטשריפט פיר מאטהעמאטיק שנה י"ז 1867 ע' 44 (וקלור ומנו ימלא צמאמרי מאטהעמאטיק זיאל דען יודען, אשר הוחלל בשנת 1893 צו"ע הנקרא ציכליאטעקא מאטהעמאטיקא, בחוצרת א' או ז' משנת 1896). הסיגנון הא' הוא צכ"י וואטיקאן 400 (אמנם בהשמועות הרבה) וצכ"י מיינכען 299 (Mn.). כנראה ג"כ צכ"י פאריס שהיה אוראטי⁴ 160 וצרשימה האחרונה נקמן 1048, בלי שם מוצר, והמו"ל ראשונה הפתיחה (עיין למטה) הוסיפו באחרונה לפי השערות! וסיגנון משונה מלאטי צכ"י מיינכען 256 (M.) חסר צקופו ומסכים עם כ"י די רומי 1170 (אשר קצבתי העתקה פתיחתו וסוף כ"י וואטיקאן 400 דלעות ממש facsimile), וצביהם נמלאו לפני הפתיחה המלות: המאמר הראשון.

עלם הספר הזה נעחק צחיי המוצר בלשון לטיין בשם Liber Embadorum ע"י ראש הנועתיקים מלשון ערצ פלאטו מטיולוי והיה ראצ"ח כנראה כמליץ בהעמקות זה החכם מלשון הערצי ללשון לטיין. צכ"י העתקה סי' חיצור וכו' נקרא המוצר Savasorda, ומתוך הכנוי הזה הכרתי שהוא ראצ"ח המכונה לאחז אלשרט⁵ (בלשון ערב), אמנם שנת 1116 המזכרת בהעמקה הלטינית לא ידענו אם היא שנת חזור הספר בלשון עברי או שנת ההעמקה, והראשון נראה יותר.

הנועתיק הכולרי לא העתיק פתיחת הספר ולא סופו, והקורא יראה מעינים היקר צעיניו למה לא העתיקם.

והנה הפתיחה הוליהא לאור מתוך כ"י פאריס לצד הח' צערל גאלדצערג ז"ל צו"ע המוגד משנת 1858 ע' 186, ואני תקנחיה מתוך כ"י השמשה הנ"ל וליינתי השינויים צר"ת והוספתי מקום הפסוקים המוצאים שם. — סוף הספר כצר בלזה ע"פ שני כ"י אל משנת המדות שהולאטי לאור ראשונה לכבוד החכם לונץ ז"ל עם המזכיר בשנת 1864 ומלא עוד אללי מעט מזה הדפוס עם הקדמה אשכנזית. אבל שם התחלתי במה שלא נעחק בלטיין, אבל כאן התחלתי באיזה דפים קודם לזה, ע"פ כ"י מיינכען 299, להראות דרך המוצר במפרו.

כתבתי סוף חדש כסליו התרא"ה.

פתיחת ס' חיבור המשיחה והתשובות.

יתברך וישתבח (ישתבח ויתברך Mn.) שם (השם V.) הגדול [בשם האל M.] (הגבור M. R. V.) והנורא, אשר הורה את עמו ישראל דרך (ברוך Mn.) ישרה, והנהיגם במעגלי נוגה ואורה (ונורא P.), ונתן להם חור ותפארה, בתורתו היקרה והטהורה (הטהורה והיקרה M. Mn.), כדי (להנהיגם באורח חיים ו-V.) להנחילם בזכותה כבוד העולם הזה והעולם הבא (וכבוד העולם הבא אשר הוא חיים בלא (כלי V.) מות M.) דכתיב (ככתוב M. V.) להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא [משלי ח' כ"א] ואין יש אלא העולם הבא שהוא חיים בלא מות והוא יש בלא אפס והכתוב הזה אומר שהקב"ה (יתברך שמו לעד Mn.) נתן תורה לישראל (לעמו ישראל M.) שהוא יש להנחילם העולם הבא שהוא יש ואוצרותיהם אמלא בעולם הזה, וכתיב [ישעיה מ"ח, י"ז] אני י"י מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך מלמדך כל דבר שהוא מועיל לך (מועילך ומדריכך Mn.) בדרך (לדרך אשר P.) תלך והוא דרך התורה (זו תורה Mn. R.) ואתה דורש מן הפסוק הזה כי כל עסק וכל חכמה שהיא מועילה (אשר הם מועילים P.) לאדם ברכי החיים וברכר (ברכר P.) מצוה ראוי לו ללמדה (ללמד P.) ולהתעסק בה (בהם P.).

(Mn. f. 45 b) וראיתי חכמת המנין וחכמת השיעור נוהגות (נוהגים P.) המנהג הזה ומועילות (R. 12) במלאכות רבות שהם משמשות בחקות (בחקי P.) התורה ומצותיה (ובמצותיה P.) ומצאנו הכתוב במקומות רבות (הרבה P.) מצריך אליהם, ככתוב [ויקרא כ"ה ט"ו] במספר שנים אחר היוכל תקנה מאת עמיתך (במספר שני תבואות ימכר לך M. Mn. R.) וכתיב לפי רוב השנים תרבה מקנתו ולפי מעוט השנים תמעיט מקנתו ואחריו כתיב לא תונו איש את עמיתו (ויראת מאלהיך Mn. V.) ולא (ואין אדם P.) יכול (יבא M.) אדם לדקדק בחשבון עד שלא יבא בו (לידו Mn. R., יבאנו P.) הונאה אם לא ילמד חכמת (דרך P.) החשבון וכן כתוב וחשב || עם קונהו משנת המכרו לו עד שנת היוכל (V.) || והיה כסף ממכרו וגו' [ויקרא כ"ה, ג' M.] || וכתיב (שם כ"ה כ"ו) את (וחשב את P.) שני ממכרו והשיב (לאיש P.) את העודף וגו' (Mn. Mn.) לאיש אשר מכר לו וכתיב וחשב עם קונהו [ידקדק עם קונהו שלא יגלוס R., עליי Mn.] והשיב את העודף משנת המכרו לו עד שנת היוכל (P.) ולא יוכל (אדם Mn. R., תוכל P. V.) לתקן החשבונות האלה ולהקיש מנין [נשמט ככ"י P. ?] דמי השרה ותבואתה או דמי השכירות (מכירות P.) אל השנים הנותרות ולהוציא קצב מנין זה ממנין זה אם לא תהיה (יהיה Mn. R.) בקי בחכמת החשבון ורגיל בה. (M. 54 b) וכמו כן הצריכה התורה (וכן הצריכנו הכתוב P.) אל חכמת השיעור במדידת הארץ

וחלוקתה ובתחומי שבת ובמצות אחרות נכתוב [במדבר ל"ה, ה'] ומדותם מחוץ לעיר, וכתוב [דברים כ"א, י"ב] ומדרו אל [את! M. R. V.] הערים אשר סביב החלל²) וכתוב [במדבר כ"ו, נ"ג] לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות (וכתיב P. V.) לרב תרבו [נחלתו] ולמעט תמעיט (את P. I.) נחלתו, ומי שאינו בקי (ורגיל M., רגיל ובקי Mn. R.) בחכמת השיעור אינו מורד את הארצות ולא חולק אותה באמת ובמשפט (הארצות וחולקן בדין ובאמת Mn.) בלא הונאה עד שיהא נותן (שיתן Mn. R.) לכל אחד חלקו הראוי לו³) ולרב ירבה ולמעט ימעיט (מרבה לרב וממעט למעט P.) כמצות התורה עד שילמד החכמה (הוא Mn. R., חכמת השיעור V.) וישען במעשיו עליה (אלא א"כ לומד החכמה הזאת ונשען עליה במעשיו P.), ומכאן אתה למד שהחכמות האלה מצורך התורה הן וראויות (והויות P. I.) ללמוד וללמד ודי לחכמה הזאת שהקב"ה משתבח (ישתבח P.) בה ככתוב [חבקוק ג' ו'] עמד וימודד ארץ וכתוב [ישעיה מ' י"ב] מי מרד בשעלו מים ושמים (V. 19b) בורת תכן (תכן M. I.) ואתה רואה מהכתובים האלה שהקב"ה ברא את עולמו במדידה ושיעור מתוקן (מתוכן M. R.) ושקול וחייב אדם להמשל לקונו (בקונו P.) בכל כחו (ובכל מאורו M.) וזהו (Mn. 46) שבחו (תושבחתו M.) של אדם לדעת כל החכמים (החכמות P. I.) — להדבק בדרכי קונו בכל כחו ובתלמודו וזהו שבחו Mn. R. — להדמות לקונו באשר יוכל. ואני רואה חכמת המנין וכי V. I.). ומכל הענינים האלה אתה רואה כבוד אלו החכמות (לחכמים האלה Mn. I.) והמתעסק בהן אינו מתעסק בדבר ריק אלא (אבל מתעסק הוא M. Mn.) בדבר שהוא מצורך העולם ומצורך המצות (צורך העולם וצורך המצות M. R.).

ואני רואה חכמת המנין ואם היא (שהיא Mn. R.) מצורך העולם ומועילה בעסקיו בעסקי (ובעסק V.) מצות רבות⁴) אינה (ובעסקי המצות ואינה M. R.) קשה להבין ורב בני אדם (העולם M.) מבינים ממנה מעט ורגילים להשתמש בה ומפני זה אין אדם נזקק לחבר בה חבור בלשון הקדש⁵) וחכמת השיעור (כמו כן V., כמו מן M. I.) הענינים המצריכים (המוצרכין Mn.) אליה (R. 13) רבים כענינים המצריכין לחכמת המנין בעסקי העולם (הזה M. V.) ובמצות רבות מן התורה (וצורך המצות P.) והיא קשה להבין ועניניה (וסודיה Mn. R.) נפלאים מרוב בני אדם ומפני זה צריך (וצריך Mn. R.) אדם (ליתן דעתו עליה ו- M. R.) לפרשה כי הצורך אליה גדול הוא במדידת הארצות וחלוקתן (הארץ וחלוקתה P.) בין היורשים (היורש P.) והשותפים עד שאין אדם יכול למדוד אותן (למדוד Mn. R.) (M. 55a) ולחלקן⁶) בדרך ישרה ו(ב)משפט אמת⁷) אם לא ישען על החכמה (אינו נשען בחכמה P.) הזאת.

²) בכ"י Mn. רק הפסוק האחרון ובכ"י P. רק הפסוק הראשון.

³) נותן, עד כאן נשמט בכ"י P.

⁴) ע"כ נשמט בהעתק מן P. I.

⁵) אינו נזקק תחלה לחבר חכמת השיעור R., ובמקום השיעור חוגה בשולי הכ"י המנין, אבל בכ"י Mn. אני נזקק וכי השיעור.

⁶) מלות בין היורשים וכי עד ולחלקן יחסו בכ"י V.

⁷) למדוד ולחלק ביניהן ביושר ואמת P.

וראיתי (וראינו Mn. R.) רוב חכמי דורנו בארץ צרפת אינן (שאינן R.) בקיאים (שאינן בריאים Mn.) במדידת הארצות (הארץ P.) ולא זריזין בחלוקתן (בחלוקתה P.) אבל הם מזלזלים בדבר (הזה M. V., בכך P.) ולול גרוד ומחלקין את הקרקעות בין הזורשין והשותפין לפי אמידה וגוומא ובאין במעשה הזה (Mn. M. R.) לידי עון ואשמה ורובם מוידים וחוטאים (ורובם בא אל המעות הזה בכוונה M.) וכל אחד מהם הטאו בטעותן (מטעה בטעותו P.) כפי שבוש אומדנותן [אומרתו M. P.] ואל (ולא P.) יעלה בלבך שהם (ואינם Mn. R.) מוידים וחושבים אכל הם (שהם V.) מאמדים (מודדים V., אומדים P., מאמירין M.) וכזובים⁽⁸⁾ ואני אומר שאינם מונין מן המניין אלא הם מונין מן ההונאה (מענין אונאה V.) שכתוב בה [ישעי' מ"ט כ"ו] והאכלתי את מוניך את בשרם שאין בעולם הונאה גדולה מן ההונאה הבאה על ידם עד שיכול (שיהיה יכול V. שיקרה Mn. R.) בחשבונים (ש) בעל השליש נוטל (יטול Mn. לקחת M. V.) רביע ובעל הרביע נוטל השליש ואין לך נולה (גדול P.) ואונאה (אונאה וגולה Mn. R.) גדולה מזו⁽⁹⁾. ואם יאמר (ינמר Mn.) אדם⁽¹⁰⁾ שרבותינו היו מזלזלין בחשבון ולא היו מדקדקין בו, מפני שהם (Mn. 46b) (שהיו P.) אומרים [סכה ד' א'] כל אמתא ברבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונא ורבוע זה הוא המרובע שצלעותיו שוות וזויותיו (וזרות Mn.) נצבות ואלכסונו על דקדוק החשבון (הדקדוק P.) יהיה כל אמה בצלע המרובע היא אמה באלכסון ושני חמשיות אמה וחלק אחד משבעים (מע' Mn., מעשרה R.) באמה (במדה P.) בקרוב מעט וכן אמרו [אהלות פ' י"ב משנה י'] כל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח. והמדקדקים בחשבון מצאו כל (כי M.) הרוחב טפח יש בהקיפו ג' טפחים ושביעית טפח פחות משהו (מה שהוא P.) וכן אמרו (אמרם P.) [אהלות וסכה שם] כמה מרובע יתר על העגול רביע והמדקדק (והמדקדקין בחשבון P.) במדידת העגול (מתוך P.) אשר בתוך המרובע המושש לעגול (בארבע⁽¹¹⁾ צלעותיו ימצא המרובע מוסיף על העגול שביעית המרובע ומחצית שביעיתו שהוא (אשר היא P.) ג' חלקים מי"ד והן פחות מרביע (מרביעיתו P.) ואם יהיה המרובע (M. 55b) בתוך העגול ויהיה מושש לעגול מבפנים בארבעת (בארבע P.) קרנותיו יהיה המעגול מוסיף (R. 14) על המרובע ד' חלקים מי"א שהן יותר משליש המרובע (כאשר בצורה הזאת Mn. R. 18)

מוסיף על העגול ג' חלקים מי"ד במרובע

⁽⁸⁾ נשמט בהעתק מן P.

⁽⁹⁾ ואין . . . מזה נשמט בכ"י V.

⁽¹⁰⁾ אדם לא נמצא בכ"י Mn. R.

⁽¹¹⁾ בארבע נשמט בכ"י Mn.

⁽¹²⁾ כאשר בצורה של מעלה בכ"י M.

מפני ששם נמצאה הצורה בדף 45 בראש הספר ובתוכה נכתב: אלכסון רבוע גו עגולא וקוטר העגול וצלע המרובע אשר חוצה לו הם שווים כמבואר ערוכין (sic) פרק חלוק יעויין שם. ובכ"י V. נשמטה. והא לך הצורה כפי כ"י R.

מוסיף על העיגול ג' חלקים מ"ד במרובע (Mn.), והם (וכן M.) אמרו (סכה שם) עגולא מנו (V. 20a) רבועא רבועא רבועא מנו עגולא הלחא ולא דקדקו (בחשבון M. V. P.) כל הדקדוק הזה. ואם ישעה אחד מן המולולים (בזמן הזה P.) בחלוקת הקרקעות ומדירתם (בזמן הזה M. V.) ויאמר מדברי רבותינו ז"ל אנו למדין שאין מדקדקין (לנו לדקדק P.) בחשבון (כל כך) וראוים אנו ללמוד מהם (בהם V.) ולעשות כמעשיהם (שהרי הם לא דקדקו ולפיכך יש לנו ללכת אחריהם) ולחשוב (חשבונות Mn. R.) את כל חשבונותינו (חשבונינו P. אל כל החשבונים V.) כפי (לפי M.) אמירה (אומדנא M. באמר V.) ובקרב (וקירוב M. R.) בלא חקירה ודקדוק¹³) ואין אתה יכול למחות בידינו ולא לסתור (ולסתור Mn. R.) את מעשינו. אני משיב אותו (לי Mn. R.) ואומר (הם ושלום P.) רבותינו ז"ל לא התיירו (לנו M. P.) לזלול בחשבון (ולא לזולל אחד מן היורשים M. P. V.) ולא לתת (ולתת P.) לאחר מהם יותר (מן הראוי ולחברו P.) ולא פחות מחלקו הראוי לו כאשר אתם עושים היום (הזה, M. וחוטאים בנפשותיכם Mn. R.)¹⁴ ואף על פי שהם חשבו את אורך (איך M.) האלכסון ואת רוחב העיגול והקיפו ואת העודף (והעודף Mn. R.) אשר בינו (שבינו Mn. R.) ובין המרובע בלא דיוק (כדברך Mn. R.) הם הזהירו אותנו והחמירו עלינו (החמירו עלינו והזהירו אותנו Mn. R.) אותם! (הזהירונו V.) (וצונו אותנו M. V.) (M. 47a) להשמר מכל נזל והונאה¹⁵ (ואונאה R. ורחבה Mn. — בעולם M.) וחייבו (אותנו M.) להשיב (להוליך Mn. R.) הפרוטה הנזולה אל הנגול (לנגול אפילו למדי M.) ושנהיה זריזים (ומפחדים M.) במדידת הארצות (Mn. R.) שלא נזלול במשיחת הארץ (לזלול בהם M. R.) כאשר אתה רואה בדבריהם (במקומות הרבה והמודד נקרא דיין והזהירו תורה [התורה Mn.] לבלתי עשות (עול R.) דכתיב [ויקרא י"ט ט"ו] לא תעשו עול במשפט במדה וגו' ופרשו (ואמרו Mn.) רבותינו ז"ל במדה זו מדת קרקע [קרקעות Mn.] שלא (Mn. 56a) ימדוד לאחד בימות החמה ולאחר בימות הגשמים מפני החבל המותירה [נ"א הנמתחת] בימות הגשמים ונוחה להמשיך יותר מימות החמה ואם על דבר קל ומעט [ומעט] הקפיד תורה קל וחומר לנזלות ואונאות הללו שיש לו לדיין להזהר בהם (Mn. R.). וכל החשבונות (האלה Mn. R.) (אשר M. V.) (אתה M.) אמרת כי אינן (שאינם V.) מדקדקים (שלא דקדקו רבותינו Mn. R.) בהם אינן מוזיקים לנו בשום דבר כי הקירוב (קירוב Mn.) באלכסון המרובע אינו מוזיק במדידת הארץ (ולא M. V.)

¹³ בכ"י P. רק חשבונינו בקרוב בלא דקדוק. ואני וכו' וגם בכ"י V. בלי דקדוק. ואני וכו'.

¹⁴ בהעתק מכ"י P. נמצא מכאן ואילך: אבל הם החמירו עלינו להשמר במשיחת הארץ כמו שאמרו [כ"מ ק"ו: אמר ליה רב יהודה לרב ארא משוחתא] שיננא לא תזלול במשיחתא ואמרו עוד [שם ס"א ע"ב, ב"ב פ"ט ע"ב] שלא ימדוד לאחד בימות החמה ולחברו בימות הגשמים ואם כל כך החמירו והזהירו בין מדידת ימות החמה וימות הגשמים כל שכן וכל שכן שיש למדוד להזהר מגוף החשבון המדירה (sic) שלא ישעה בה בחסר וביתיר ולא עוד אלא שהחמירו להוליך הפרוטה אחר הנגול ואפילו למדי אלא כל החשבונות שאמרת שלא דקדקו בהם לא ללכת אחר כללם במדידת הארץ אלא בתחום שבת ובזריעת כלאים והדומות להם מפני שהקירוב הזה יבא לידי חומרא ולא לידי קולא ואינו מוזיק לשום אדם בממונו וכו'.
¹⁵ מכאן עד להזהר בהם לא נמצא בכ"י V.

בחלוקתה (ובחלוקתה Mn. R.) כי אין (אתה V. Mn. R.) צריך אל האלכסון במדידת המרובע. וכן חשבון אשר חשבו (שחשבו Mn. R.) בעודף המרובע על המעונל (המרובע Mn.) והמעונל על המרובע (V.) — המעונל על המרובע והמרובע על המעונל (Mn. R.) (R. 15) וכן ברוחב המעונל והקיפו לא (נצרכו אליו M. V., נצטרכו M.) אלא בתחום שבת או בזריעת הכלאים (ובזריעת כלאים Mn. R.) ונשיעתן וכל דבר שהקירוב הזה אשר בחשבוננו (וכל זה אינו מויק שהכל V., מביא M. Mn. R., לירי M. R. V.) חומרא (הוא V.) בכל (לכל Mn.) (16) המצוות האילו (לא לירי M., ולא R.) קולא ואינו מויק לשום אדם בממונו, ועוד שהם מעידים ברוב המקומות שאינן (שאינן M. R.) מדקדקין ואומדין (ואומ' היינו Mn. R., ואומרים V. — בממונו כמו שאמרו [סכה ח' ע"א] היינו P.) דלא (לא V.) דק (לחומרא M.) ולחומרא לא דק (או לקולא [לא M.] דק M. V.) כל (17) מקום כפי הראוי לו. ואין הענין הזה (כן M. V.) דומה לטעות בני (אנשי P. לאנשי Mn.) דורנו (טועים Mn.) בחשבונם (שאינן [ואינם Mn.] מדקדקים לחומרא אלא לקולא Mn. R.) אבל טעותם (וטעותם Mn. R.) מביאה (מביאם R.) לידי תקלה והפסד גדול על ממוני בני אדם.

ומפני שראיתי הנוק הנדול (הרב Mn., הרבה R.) (וההפסד P.) הבא על ידם¹⁸ השרחתי את עצמי ואע"פ שאיני (כדאי ו' Mn. R.) ראוי לכך לחבר במדידת הארץ וחלוקתה חבור שיהיה (שיהא P.) מפרש את כל הענין הזה (ענינה R., ענינה Mn.) ומלמד דרך המדידה והחלוקה (ומפרש דרך החלוקה והמדידה P.) ומביא עליה (ואביא עליהם P.) אותות וראיות מחכמת השעור וחכמת המנין (והמנין R.) אשר אין בהם שום קירוב ולא ספיקא (וספיקא Mn. R.) כפי יכלתי (יכולתי P.) אולי ילמד אדם אותם (מהם V. — אולי הקורא ילמוד אותם P.) ויסיר מן הארצות (ארצות P.) האלה הטעות הזה (הרב Mn. R.) הנוהג (הנהוג P.) ביניהם (ביניהם P. 19).

ואל שדי היודע (ואל נאור בנבורה ועל כל סביביו נורא יודע Mn. R.) כל עמוקה ונסתרה (ונסתרה Mn., ושרא עמיה נהורא Mn. R.) (M. 56 b) יעורני לפרש (כדין וכתורה Mn. R.) הענין הזה כהוגן (וכהוגן Mn. R. וכענין P.) וכשורה (בדרך נכוחה וישרה Mn. R.) כי הוא (האל M.) המלמד לאדם דעת ועליו נפשי הנכאה נשענת וברוב רחמיו (חסדיו Mn.) (היא Mn.) נושעת²⁰ ככתוב והבוטח בי"י חסד יסובבנהו.

(ספר חכמת השעור בעזרת הכורא Mn. R.) ואני (מתחיל V.) ומתחיל אני (Mn. R.) ואומר כי כל הרוצה ללמוד דרכי מדידת הארץ וחלוקתה על הדרך הנכון צריך הוא לדעת טעמים רבים מיסודי חכמת המנין וחכמת השעור אשר עליהם (M. 47b) נבנית מלאכת המדידה והחלוקה כדי שיהיה מבין (המבין את M. V.)

¹⁶ מכאן עד לידי קולא לא נמצא בכ"י V.

¹⁷ מכאן עד הראוי לו חסר בכ"י V.

¹⁸ הבא על ידם לא נמצא בכ"י V.

¹⁹ סוף הפתיחה בכ"י V.

²⁰ וברוב עד נושעת נשמט מהעתק P.

הטעמים האלה והמסדירם (והמסדרם Mn, אותם! R.) בתוך לבו והנשען (ונשען Mn. R.) עליהם בכל חשבונו ויהיה זריו במלאכה (במלאכתו M.) ובקי באמנות ולא מביא עליו (לו Mn. R.) במדידתו (וחלוקתו V.) וחשבונו (ובחשבונו M.) שום ספיקא ומפני זה חלקתי החבור הזה לד' שערים.

(R f 16) השער הראשון הקדמתי בו טעמים מחכמת השעור וחכמת המנין כדי שיהיו הטעמים האלה פותחין (את M.) לב הקורא (הלב V.) ומנהיגין (את M.) הלומד בדרך ישרה להבין בו (בה את M.) כל ענייני החבור (הספר M.) הזה.

השער השני במדידת הארץ (הבתים M. V.) והשרות על חלופי צורתן (בין M. V.) מרובעות בין V., או M.) משולשות או מעוגלות (עגולות M. R.) וכל שאר מיני הצורות.

השער השלישי בחלוקות כל הצורות שלמדת מדידתן בשער השני.

השער הרביעי במדידת הבורות השיחין והמערות (השוחות והבורות V. M.) והרומה להן (לוה M. V.) והתלוי (בו M. V.), כגון התלוליות והמגדלות והמצבות (והמצביות) והכדורים (והכדורות M. V.) והכלים (וחתמתי אותם [וחברתי! אותו V.] בדרך מעשה התשבורת ועניינים תלויים בחכמה זו [זאת M. V.] כדי להשלים הענין הזה מכל צדדיו. בעזרת הצור אשר אין אלוה בלעדו.

השער הראשון הוי יודע (דע V.) כי כל החכמות וכל האומניות והמלאכות (וגם כל המלאכות והאומניות V.) אשר בעולם יש בהם (להם M.) שהעולם נוהג להן (Mn.) מלים ושמות שהם משתמשים בחכמה ההיא ואין שאר בני אדם רגילים להשתמש בהם (רגילים באותן שמות Mn.) ויש מהם שמות שבני העולם (שהם רגילים ו - Mn.) משתמשים בהם (מהם M.) אלא שהם מבינים (מהם ענין אחד V.) מן השמות האלה ענין אחד (ובעלי החכמה והאומנות מבינים מהם ענין אחד Mn.) ומשתמשים במלה ההיא בחכמה בענין שאין דרך שאר העולם (בני אדם Mn.) רגילים להשתמש בו²¹) ומפני זה יהיה כל מחבר (המחבר Mn.) בדברי (M. 42) חכמה (חכמים M.) צריך להקדים פירוש השמות והמלין (אשר הם משתמשים בה M. V.) אשר אין השומע והלומד רגיל לשמוע (לפי שאין הלומד לשמען) אותם ולא להבין מהם הענין (ענין V.) אשר בעלי החכמה ההיא מבינים אותו וכן אם יבא אל ידו שם אחד שהוא (הוא M.) מתפרש על פנים רבים יהיה צריך להודיע על איזה (זה) ענין ועל איזה פנים הוא מביא (את M. V.) השם ההוא כדי שיהיה השומע ממנו והלומד את דבריו מבין (ומבין M.) טעמים (שיהא מבין הלומד ממנו את טעמם Mn.) ומפני זה אני מתחיל (תחלה ומפרש Mn.) מחל לפרש V.) טעמי השמות ומלות (שמות ומלין Mn.) שהם משתמשים בענין הזה אשר²²) אנו מדברים עליו ואין דרך העולם נוהג להשתמש בהם ולא להבין מהם הטעמים אשר אנו מדברים בהם (משימים לו M.) בחכמה הזאת (ובחכמה הזו) כדי להרחיק הספקא (הספקה) מלב הקורא ויהיה ממחר (וימחר)

²¹ מן בו עד השמות לא נמצא בכ"י V.

²² אשר עד מדברים בהם לא נמצא בכ"י Mn.

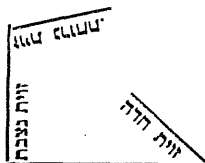
להבין הענין על יושרו ועל נכונו ואני אומר (ונכונו ואומר Mn.) אם אתה שומע ממני מלת ערך הוי יודע כי אני אומר (אומרה Mn.) אותה (כונתי בה V.) (דע כי כאשר אומ' V.) על המדה או על המספר או על המשקל ועל (ומשקל על Mn.) כל ענין אשר הוא (שהוא Mn.) בא מן הדרך הזה [כאן תתחיל ההעתקה הלטינית]. וכן (וכל Mn.) מלת נקודה אני אומר אותה (אותו V., הנקדה אומרה Mn.) על דבר שאין לו ערך כלל ולא אורך ולא רחב (כלל Mn.) ולא עמק (ורחב ועמק V.) ולא שום שיעור ונדבק (נדבק M.) הוא אל השיעור מפני שהוא (סוף M. Mn.) הקו והיא תכליתו והוא כמו כן ראשיתו (וראשיתו Mn.) והיא הוצצת בינו ובין קו אחר (האחר V.) ותהיה הנקודה בגדר הוה תכלית הקו או המחצה (המחיצה Mn.!) אשר בין שני קוים נדבקים זה אל זה. והקו הוא ערך שיש לו שיעור בארך בלבר (לו ארך לבר Mn.) ואין לו רחב ועמק (ולא עמק Mn.) ותכליתי (ותכליתו M., ותכליתו Mn.) על שני ראשיו הם נקודות. והשטח או הפרוש (הפירוש V.) אשר הוא (שהוא Mn., או M.!) חצוב מן ויפרשו (מענין ופרשו השמלה V., מן ויפרשו מן ופרשו השמלה M.!) הוא ערך כשיש לו שיעור בארך וברוחב ואין (M. 57 b) לו עמק ותכליתו²³ מכל רוחותיו הם קוים (כולם M.) והגו או (והגאו M.!) הגולם (או הנשם V.) הוא ערך אשר יש לו ארך ורחב ועמק (או קומה M. V.) ותכליתו מכל צדדיו (ורוחותיו M. V.) הם שטחים (ופרושים M. Mn.) והקו הישר אשר אין בו (שאין לו Mn.) עקמומיות (על תכליתו V.) הוא הנמשך לנכת (נכת) הנקודות העומדות (M. 48 b) על תכליתו (על קו הישר M.) אחת אל אחת. וכן הפירוש²⁴ הישר הוא הנמשך כנגד הקוים אשר על תכליתיו (נקודות Mn.) והוא הנקרא שטח. והזוית השטוחה (והזוית השטוחים Mn.!) הוא פירוד שבקוים שנפגשו על נקדה אחת ונפרדו מעליה לשני צדדים שאינם על נכה אחד. והזוית שלש (מהם M. Mn.) זוית נצבה והיא (והוא V.) המדה הישרה אשר כל (על M.!) הזויות מוקשות אליה וכל אחת מהם שוה לאחותה כגון הצורה הזאת (M. V.)²⁵. ומהם זוית נרוחת (נרוחת V., נרוחה Mn.) והיא העודפת (והוא העודפות V.) על זוית נצבה (כאשר אתה רואה בצורה הזאת M. V.) ומהם חדה והיא החוסרת מן הזוית הנצבה כאשר אתה רואה בצורה הזו (והו צורתן M.) והקו הנקרא עמוד הוא (הקו M. V.) העומד על קו אחר ועל שני צדדיו (צדיו M. V.) שני זוית נצבות שוות כל

²³ בכ"י V. ותכליתו ובכ"י Mn. ותכליתו. וכן בכל מקומות הבאים.

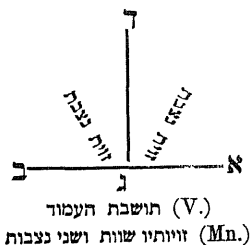
²⁴ בכ"י הפי' ובשולי הכ"י: ד"ת הפירוש ר"ל השטח. [ד"ת ר"ל דברי תלמיד] בכ"י Mn. הפירושים.

בכ"י Mn. הצורה

²⁵ זוית הנצבה

אחת מהם (שכל אחד מהן Mn.) זוית נצבה והקו אשר (זה Mn.) העמוד הזה עומד עליו נקרא (נקודה M.) תושבת העמוד (כגון הצורה הזאת [אשר M.] אני מצייר לך זה [אל"ך Mn.] הקו אשר על [שתי Mn.] תכליותיו א"כ נקרא תושבת (העמוד M. Mn.) והקו (הוקף V.) (אשר M. Mn.) באמצעיתו (באמצע Mn.) אשר עליו נדל (נקרא M. V.) עמוד וכל אחת (אחד V.) מהזויות (מזויות V.) א"נ"ד ב"נ"ד שוות אחת אל אחת וכל אחת מהם הוא (מהן Mn.) זוית נצבה (כזאת הצורה V.) והקוים הנכתיים הם קוים שיהיה המרחק ביניהם שמור (שוה ושמור V.) במשיכתם ואין אחד מהם פוגש (את Mn.) חברו בהליכתו (בהליכתו Mn.) ואלו (אלו Mn.) היית מולך אותם (מוליכן Mn.) לאין סוף.

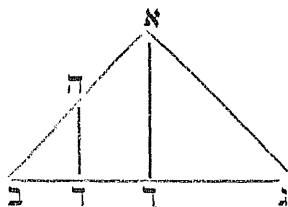

סוף הספר

(M. 99 f. 97) והוא סך כל הברכה ותשברתה.⁽¹⁾ וכבר פירשתי לך דרך תשבורת הברכות וכל מדתו ושלמו לך מדירת כל שלשת מיני הגולם. ואני בא אח"כ לפרש מעשה התשבורת על דרך קל מזה אשר אמרנו בשערים הנקדמים. פירוש דרך התשבורת. כבר הראיתך בכל השערים שעברו דרך המשיחה והתשבורת בכל התמונות על חלופי צורתן והודעתך האות והמופת על תשבורת כל אחד מהם במקום אשר הוצרכת אל המופת וכן הודעתך דרך הוצאת העמוד בכל מקום שאתה צריך אליו במשולשת ובצורות הנפתלות וביארתי כל ענין שהוא מועיל לך להבין את עקר החשבון והתשבורת ולעמוד על סודן ואם תהיה מצריך את עצמך במעשה התשבורת ובמשיחת הארץ למדוד כל מצרי הקרקע ולהוציא העמודים במקום אשר אתה צריך אליהם על דרך החשבון המפורש בחבור הזה אתה מטריח עצמך טורח גדול. והזריום במשיחת הארץ והמבינים את דרך האומנות הזו צדדו להקל על עצמם ונהגו במעשה המשיחה מנהג שהוא מקל עליהם ואינו מוזק להם בחשבון שום היוק בעולם. ואני מראה לך המעשה ההוא כדי שתהיה מתנהג עליו. אם תבוא למדוד קרקע משלש כגון משלש אשר עליו אביג אתה מודד צלע אחד ממנו כגון צלע ב"ג ומשים אותה תושבת למשלש ומצדד להוציא עליה את העמוד ומביא שני קנים אשר האחד מהם עומד על השני על זוית נצבה או כלי מרובע אשר יש לו זוית נצבה ואנו קורין לכלי הזה כלי הרבוע או טבלת הרבוע ואתה משים את הזוית הנצבה על נקודה אחת מן התושבת כגון נקודת ד' מצלע ג' ומוליך את קו המדה עליו אשר הקנה או

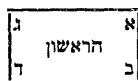
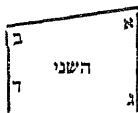
⁽¹⁾ בכ"י R. עמוד 116: והוא תשכרת רביע הברכה לשלם וברכה. והרי פירשתי לך דרך תשכרת הכדורים וכל שכריתן, ונשלמו מדירות שלשת מיני הגלם אשר נתכוונתי בראש השער הזה לפרשם ובהם נשלם השער הרביעי אשר הוא סוף החבור הזה בעזרת הכורא יתעלה שמו גם ברכות יעפא מורה. תם ונשלם.

הקו העומד על זווית נצבה לנוכה הקו ההוא וכנגדו עד שתהיה מניע אל אחת מצלעי הקרקע המשלש אם יהיה החבל אשר קו המדה יוצא אל נקודת ראש המשלש כגון ד'א' אתה יודע כי הוא העמוד ויש לך לדעת את ארכו ותרבענו (?) במחצית התושבת ותמצא תשובות קרקע המשלש הזה ואין אתה חושש לשאר הצלעות לדעת ארכן ואם אין קו המדה יוצא אל הראש אבל יהיה מניע אל אחת (97b) מצלעי הקרקע מהמשלש אשר יהיה החבל אשר יהיה קו המדה יוצא אל נקודת ראש המשלש כגון קו ד'א' אתה יודע כי הוא העמוד ויש לך לדעת או ארכו ומרבעתו במחצית התושבת ותמצא תשובות הקרקע המשלש הזה ואין אתה חושש לשאר הצלעות לדעת ארכן. ואם אין קו המדה יוצא אל הראש אבל יהיה מניע אל אחת (97b) מהצלעות כגון ד'ה' בצורה הזו ותהיה נקודת ה' על קו א'ב' תהיה יודע כי הקשת קו ב'ה' לקו ב'א' כהקשת קו ד'ה' אל קו ד'א' מפני ששני משלשי א'ב'ד' ב'ד'ה' דומים זה לזה ומתוך ההקשה הזאת אתה יכול לדעת רובע א'ד' בלא ספיקא ותרבענו במחצית התושבת ותמצא התשובות וכן הוא ההקש אלו היה קו המדה מניע אל צלע א' ג' ועל הצד הזה אתה יכול למשוך קרקע משלש ואין אתה צריך למדוד כל הצלעות ולחוציא את העמוד מתוך חשבונך כאשר בצורה הזאת

ואם יהיה לקרקע ארבע צלעות ישרות כגון מרובע א'ב'ג'ד' הראשון אתה משים את הזווית הנצבת מן הטבלא על קרן אחד מקרני הקרקע אם תמצא קו המדה ההולך לנוכה קו הטבלא הולך על מצר הקרקע בזווית ההיא כנגדו תדע כי הזווית ההיא נצבת ותנהג במנהג הזה בקרן

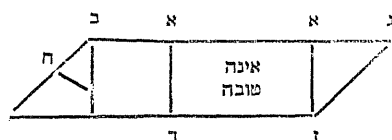
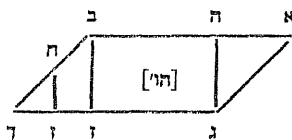
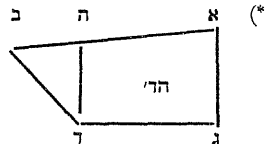
השני וגם בקרן השלישי ואם תמצא זווית שלשת הקרנות נצבות יודע לך בכירור כי הזווית הרביעי נצבת היא והקרקע ההוא מרובע נצב הזוויות ויהיה לך לדעת אורך שתי הצלעות צלעות (sic!) שהם מקיפות אחת מזוויותיו ותרבע את הצלע הא' ב' ויעלה בדרך תשובות המרובע אין עליך לטרוח במדידת שאר הצלעות. ואם אתה מוצא

בקרקע (f. 98) המרובע שתי זווית בלבד נצבות ויהיו הזוויות ההם על צלע אחד מצלעיו כגון מרובע א'ב'ג'ד' השני אשר זווית ג' וזווית ד' אשר על תכליתו קו ג'ד' נצבות והנשארות אינן נצבות אתה מודד מן צלע ג'ד' ומרבע אותו במחצית קו ג'א' ובמחצית קו ג'ב' [ד'ב'] העומדים על ב' הזוויות הנצבות ותמצא תשובות המרובע כאשר הצורה הזאת ואין אתה חושש לצלע א'ב' לדעת את ארכו. ואם תהיינה שתי הזוויות הנצבות אשר מצאת בקרקע נופלות על שני קרני הקרקע על תכליתו אחד מאלכסוניו מרובע א'ב'ג'ד' השלישי אשר זווית ג' וזווית ב' (נצבות והא' עומדת לנגד השני בצדי האלכסון וזווית א' וזווית ד' מתחלפות ובידוע שא' מהם נרוחת והשנית חדה ואתה בא אל הזווית הנרוחת כגון זווית ד' על נקודת ד' זווית הטבלא והולך קו

(¹) צריך לשנות האותיות כאן, או בצורה, כי אינן מתאימות.

המדה על נוכח הווית הנצבת ובירוע כי קו המדה יהיה הולך בנוף הקרקע מבפנים ויהיה אל קו א'ב' וחולק אותו ותהיה הנקודה אשר נפגשו עליה כגון נקודת ה' בצורה הזאת*) והנה לך מרובע א'ה'ג'ד' שתי זוויותיו אשר צלעו האחת נצבות (sic) והוא דומה בענינו לענין א'ב'ג'ד' השני ויש לך לנהוג ברבועו המנהג אשר נהגת במרובע ההוא נישאר בידך משלש ד'ה'ב' נצב הווית ותשברתו תודע מרובע קו ד'ב' בחצי ה'ב' כאשר בצורה הזו, ואם אתה מוצא בקרקע זווית אחת בלבד נצבה ושאר זוויותיו מתחלפות כגון מרובע א'ב'ג'ד' הרביעי אשר זווית ג' לבדה זו נצבה ושאר זוויותיו ה' מתחלפות ובירוע (98 b) שא' מהם נרוחת ולא יתכן להיותן כלם חדות ותהיה הווית ההיא הנרוחת כגון זווית ד' בצורה הד' ואתה [?]תעשה: fehlt ein Wort] מנקודת ד' קו עומד הווית נצבה כאשר עשית בצורת ה' יהיה הקו ההוא הולך בנוף הקרקע עד שיהיה מגיע אל הצלע אשר כנדרו כגון קו ב'ה' ויהיה מרובע א'ה'ג'ד' בצורה ההיא שתי זוויותיו נצבת כענין המרובע הזה בצורה השלישית ואתה נהוג בתשברתו בכאן המנהג אשר נהגת בו להלן וישאר בידך משלש ד'ה'ב' כאשר נשאר בידך להלן אלא שאינו נצב הווית כמשלש ההוא ואתה יכול להוציא את עמודו ולדעת את מרובעו על דרך שאר המשלשים כאשר בצורה הזאת ואם אין אתה מוצא במרובע זווית נצבת כלל זה יהיה על תמונות רבות ובכולן אתה מוצא זווית אחד נרוחת או יותר מזווית אחד כי אין נכון להמצא מרובע שאין לו זווית נצבה או זווית נרוחת ודרך רבועם כלם דרך אחד אין ביניהם הפרש והוא שתהיה מוציא את העמוד מן הווית הנרוחת ואנו משימים אותה כגון זווית ג' מקו ג'ד' במרובע א'ב'ג'ד' החמישי ויהיה העמוד קו ג'ה' ואם תהיה הווית אשר על קו ג'ד' אתה מוצא עמוד שני על נקודת ד' כגון קו ד'ז' במרובע החמישי ויחלק המרובע הזה לשלשה חלקים שהם מרובע ג'ה' ד'ז' ושני משלשי א'ה'ג' ד'ז'ב' כאשר בצורה הזאת החמישית, ואם לא תהיה זווית ד' נרוחת כאשר במרובע א'ב'ג'ד' השישי אתה מתרחק מנקודת ד' לפנים לנוכח ג' יתהיה מתכוין להוציא עמוד אחד על קו ג'ז' מנקודת ז' לנוכח ב' או לנקודה אחרת מקו ב'ד' אם יהיה העמוד יוצא אל נקודת ב' עצמה כגון קו ז'ב' מושב יהיה המרובע כמו כן נחלק לשלשה חלקים למרובע ג'ה' ב'ז' ולשני משלשי א'ה'ג' ב'ז'ד'. ואם לא יהיה העמוד יוצא אל נקודת ב' יהיה יוצא אל נקודה אחרת מקו ב'ד' אשר לנכחו הולכת קו המדה ויהיה כגון קו ז'ח'. ואתה יודע כי הקשת ד'ח' אל ד'ב' כהקשת עמוד ז'ח' אל עמוד ז'ב' מפני שקו ד'ח' וד'ב' ז'ח' ידועים לך ומהם אתה בא לדעת

(f. 99) עמוד ז'ב' הסתור ובדעתך אותו יחלק לך המרובע לחלקיו השלשה אשר זכרתי לך לאלתר ותהיה יודע שני העמודים אם שניהם יהיו שווים תהי מרובע אחד מהעמודים בחצי שתי הצלעות המקיפות את תושבתו ותמצא תשובות המרובע. ואם שני העמודים אינן שווים אתה מרבע חצי שני העמודים שהם נה' וזב' בחצי קו ה'ב' מכל קו א'ב' ובמחצית כל קו ג'ד' ותמצא תשובות מרובע ג'ה'ב'ד' ותשוב לרבע משלש א'ה'ג' (V. 400 f. 58) בדרך רבוע המשולשות ותהיה מאסף אותו אל תשובות מרובע ג'ה' ב'ד' ויעלה בדרך תשובות כל מרובע א'ב'ג'ד' כאשר בצורה הזאת השישית.

והנה הראיתיך דרך המעשה במדידת כל תמונה משלשת או מרובעת על מספר מיניהן ועל חלוקת [חלופין] צורתן ואם יהיה הקרן [הקרקע] מרבה צלעות כגון מחומש או מששה [מששת] או שאר התמונות אשר צלעותן עורפות על ארבע [צלעות אתה מחלק את התמונה ההיא לתמונות משולשות או מרובעות V.] ונהג בתשובות המשולשות והמרובעות ההם המנהג אשר הראיתיך. והנה הוריתיך מעשה התשובות בדרך קצרה שאין בה טורח גדול בכל תמונות הקרקעות אשר צלעותן ישורות על חלופי מיניהם ולא חששתי לזכור הקרקעות העגולות והעקומות והמחוברות מעגול ומישר מפני שאין צורת הקרקעות האלה נמצאות כי אם בפרטים אשר [ואשר] נזכר מדרך מדידת [וחשבונם] בראשית [בראש] החבור מספיק לך. (כאן סוף ההעתקה הלטינית).

ואני מצוה אותך אם אתה נוהג בתשובות הקרקע על הדרך הקרוב הזה אשר הראיתיך הוי משתמר (משתדל) במעשיך ומפחד שלא תבא תקלה על ידך ותהיה מתחזק על כל זה בכללות הנמסרות לך בחבור הזה וזכור את האותות אשר נתנו לך על כל צורה וצורה שהיא באה (שתבא) לידך ואני בוטח אם תהיה נוהג המנהג הזה שיהיו דרכיך נאמנים והמלאכה הזאת תתחזק בידך תוציא פרח ותציץ ציץ. ואם תשליך הכללות אחרי נוך תפרח המלאכה מידך (בידך) ותסור מלבך ותפול בשוחה אשר נפלו בה אנשי הארצות האלה אשר בראותם הורוים (99 b) פעמים מוליכין את המדה על חוט מצד הקרקע בעת שהקרקע נצב הווית (הווית) ופעמים הם מוליכין את קו המדה על אמצעית הקרקע כשאני נצב הווית (הווית) ופעמים הם מושחזין את הקרקע ברבוע מחצית שתי הצלעות המקבילות (זו אל זו במחצית ב' הצלעות) האחרות ופעמים הם מרבעים את מחצית שני העמודים בצלע השלישית עצמה ואין חוששין לצלע הרביעית ופעמים הם מרבעים את הצלע האחת בני הנדבקה בה ואין (חוששים) לשאר הצלעות ופעמים חוששים למשלש הנשאר ופעמים שאין (אין) חוששין לו. ולא הבינו המעמים אשר מפניהם נחלפו דרכי המדידה והחשבון. עלה בלבם כי ההלוף הזה אין לו טעם והוציאו לגדור עליו סדר (סדרי) המדידה על דעתם והם מוליכין לעולם קו המדה על חוטי מצרי הקרקע ומרבעים מחצית (ליתא בכ"י V.) המקבילות זו לזו במחצית שתי הצלעות המקבילות האחרות ואין חוששין לווית והם באים בחשבון הזה לכל הטעויות והגולות הבאות על ידיהם. ושמעתי על אדם אחד מהמתעסקים במדידת (במשיחת) הארץ על דרך השברים (הטועים) האלה שאמר יודע אני שהדרך הזה אשר אני חושב בו את תשובות הקרקע יש בה טעות וולוזל בחשבון ואין עלי לסור ממנו כי כן היו רבותינו ז"ל יודעים בבירור כי האלכסון מוסיף על צלע

המרובע יותר מתרי חומשי וכי המוקף בשלשה טפחים אין ברחבו טפח אחד ועכ"ז לא נמנעו מלשומם כלל בדינו ואמרו כל אמתא ברבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונא וכל שיש בהקפו (ברבועו!) ג' טפחים יש בו רוחב טפח. וכן אני יודע כי החשבון הזה אינו נאמן ולא נכון ועכ"ז אני סומך עליו. וכשמעי דבריו (אלה) תמהתי תמה גדול איך מלאו לבו לומר כן והוא (כך כי הוא) רואה רבותינו ז"ל אינן סומכין (V. 58b) בחשבון (על חשבון) הזה על אלכסון (באלכסון) המרובע במקום שהוא מביא לידי קולא בשום מצוה אבל הם מצוים (מודידים!) במקום ההוא לחשוב את האלכסון עד סוף הדקדוק כאשר אמרו הגנה והקרפף שהוא ע' אמה ושירים על ע' אמה ושירים מוקפת נדר גבוה עשרה טפחים מטלסלין בתוכה. ובהלכה (והלכה) זו אומרים (אומרת) (100) וכי מרבעת להו להנהו (לה') אלפי גרמידי הויין ע' אמה ושירים על ע' אמה ושירים דילפינן מחצר המשכן. ואתה רואה מכאן שהם נתנו באלכסון המשכן אשר היה נ' על נ' יותר מתרי חומשי לאמה ואלו היו מונין אותו בכאן ע' ולא (בלא) יותר היו מטלסלין במקום שאין בו שעור המשכן והיה זה זלוול במצוה. ונדר ה' אלפים באמה לדעת החשובים [צ"ל החשבונים] והוא שבעים אמה וחצי אמה וחומש ומשהו (ומשהו ליתא בכ"י V.) ומפני זה אמרו שריים שהוא לשון רבוי ולא אמרו שיוור אחד כדי שיהיו השברים שנים ויותר כראוי לך בחשבון הנכון המדוקדק. ואתה מוצא אותם במקום שהולול בחשבון מביא לידי חומרא במצוה כגון תחום שבת מצוים למנות באלכסון תרי חומשי בלבד כאשר אמרו המרבע את העיר מביא כעין טבלא (מרבעת) שהיא אלפים על אלפים ומניחה באלכסון וכל החשבון בהלכה ההיא בנוי על אלכסון שהוא נחשב אמתא ותרי חומשי בלבד ובהלכה זו אומרים יעמוד משכן על שפת חמישים כדי שיהיה לפניו (נ') אמה ונ' אמות (אמה) לכל רוח ותמצא בכאן אלכסון המשכן נחשב ע' אמה בלבד מפני שהגרעון אשר גרעו ממנו מחמיר (מחומרא) במצוה ומציל (ואוהרה) מן הזלוול הזה (הקלקול בה). ונראה לנו בבירור כי הכלל אשר נתנו באלכסון אין סומכין עליו אלא במקום שמביא לידי חומרא במצות. וכן הכלל אשר נתנו במוקף שלשה טפחים כי יש ברחבו (בו רחב) טפח והיה להם לומר כי יש ברחבו טפח פחות חלק א' מביב חלקים בטפח ולא חששו לפחות הזה מפני שלא היה רצונם לשומו (לשומרו). כלל בכל מקום ואינן סומכין עליו אלא במקום שנותן (ליתא בכ"י V.) חומרא במצוות. ואם תאמר מן הים שעשה שלמה אנו רואים שהקו המקיף לעגול יש בו שלשה מן הרוחב כי כן אומר עשר באמה משפתו עד שפתו עגול סביב וקו שלשים יסוב אותו. נאמר לך מן הים אשר עשה אנו למדים וגם דנים וגוזרים כי הקו המקיף הוא שלשה ושיביעית מקו הרוחב כי כן הוא אומר ועביו טפח ומעשהו (ושפתו) כמעשה שפת כוס. פרח שושן ובדברי הימים (הוא) אומר ועבות טפח ושפתו כמעשה שפת כוס. תראה כי העגול הזה רחוק מן הצלע ישרה (הישרה) המרבעת טפח אחד ויהיה הקו הנשאר לרחב העגול עשר אמות פחות שני טפחים מחמשה טפחים באמה כאשר שיערו בה רבותי ז"ל ואמרו פחות שני טפחים מפני שהעובי היה (הזה) סובב על כל ההיקף ואם אתה מונה תשע אמות ושלשה חומשי האמה שלש פעמים ושיביעית פעם יהיה שלשים אמה וזו חלקים מליה חלקים באמה והוא היה סובב הים (לים) מחוץ לשפת העגול והיה סבובו (סובבו) מבפנים ל' אמה לא

פחות ולא יותר ותמצא מכאן עובי שפת העגול אשר היה כפרח שושן כגון חלק אחד מן ל"ו חלקים באמה, ואם אתה מונה מחצית הרחב במחצית הקו הסובב ותהיה מרניש בחשבונך אל העובי הזה יהיה תשובות העגול לאמה אחת ע"ב אמה ושני תשיעי אמה. והים אשר עשה שלמה היה גבהו חמש אמות מהם שלש (אמות) מרובעות ושתיים עגולות כאשר אמרו רבותי ז"ל. ואתה יכול לראות מענין הכתוב (אותו מן הכוכבים!) כי כן הוא אומר [מלכים ז' כ"ד] ופקעים (בכ"י M. פקחים!) מתחת לשפתו סביב עשר באמה מקיפים את הים (V. 59) סביב ותראה כי תחתית הים מרובע רבוע עשר אמות לכל רוח. ואומר שני טורים הפקעים יציקים ביציקתו וכן (והם) שתי אמות המעוגלות אשר אמרו רבותי ז"ל ואם אתה כופל תשובות האמה בעגול יהיה תשובות שתי אמות המעוגלות קמ"ד אמה וארבע תשיעיות אמה הוסף עליהן ש' אמה שהם תשובות [המרובע?] ממנו יהיה תשובות גוף הים (כלו) תמ"ד אמה וארבעה תשיעיות, ואם אתה כופל המספר (הזה) ד' פעמים וחצי יהיו אלפים ותמצא מכאן שאמה אחת בים היתה מחזקת ארבעה בתים וחצי. ורבותינו ז"ל שיערו את המקוה על חלק אחד מק"ן (מקיל) חלקים בים כי הים (הזה) מכיל אלפים בת, הבת והאיפה תוכן אחד (הם) והאיפה היא ג' סאין תמצא מכילת הים ו' אלפים סאה והמקוה היא ארבעים (מ' אלפים!) סאה יהיה מכאן המקוה חלק אחד מק"ן בים ויהיה מכאן שיעור גוף המקוה על חשבוננו אמה על אמה ברום שלש אמות (מכאן עד שלש אמות חסר בכ"י V.) פחות חלק אחד מכ"ז חלק באמה ורבותי ז"ל שיערו המקוה (101) אמה על אמה ברום שלש אמות (שלמות) ולא חששו לחסרון היוצא מהחשבון הזה מפני שהוא מביא לידי חומרא במצוות כדרכן בכל הדומה לזה. ואם תאמר אין החשבון הזה על דעת רבותינו ויעלה בלבך כי הם שיערו גוף הים כלו ת"ג אמה הוצא מהם ש' אמה לשלש אמות המרובעות וישאר בידך לשתי האמות העגולות ק"ג אמה ואלו היו האמות (ב' אמות האלו) מרובעות היו ר' (ד' V) אמות מהם ג' אמה כאשר המרובע מוסיף על העגול רבוע וישאר בידך ק"ג אמה כאשר מנו רבותינו. נאמר לך לא היו רבותי ז"ל מונין במעוגל מן הים ק"ג אמה מהדרך אשר עלה בלבך כי לא יתכן לומר עליהם ז"ל שלא היו (מחזירים ולא היו) חוששים לטפח אשר היה עובי השפה העגולה (בעגלה) אשר (הוא) מפורש בכתוב שני (בו) ועביו טפח וחלילה לנו מלחשוב עליהם כזאת. והוי יודע כי הטפח הזה יכול לסבור בו שתי סברות הא' שיהיה הטפח הזה עובי השפה הסובבת את העגול מכל צד וישאר ברוחב על הסברה הזאת עשר אמות פחות שני טפחים (בו) והסברה השנית שיהיה העובי הזה נאמר על הנחסר מקו הרוחב (בכ"י V. ליתא מכאן ואילך) ג' העגול והיה הרוחב ג' הטעם (!) נחלק בקו הסובב שיהיה העובי הזה נאמר על הנחסר מקו הרוחב נחלק בקו העגול והוא (ויהיה הטפח נחלק בקו) הסובב משני צדי הרוחב וישאר בו על זו הסברה עשר אמות פחות טפח. ורבותי ז"ל לקחו דרך אמצעית בין שתי הסברות האלה ומנו באמה ששה טפחים להוסיף בחומרא. ואם אתה מונה ברוחב העגול עשר אמות פחות טפח אחד מששה טפחים באמה יהיה בתשובות אחד (אמה אחת) מהם לדעת חכמי השעור ע"ו ומשהו [צ"ל פחות משהו] ואם אתה מונה בו " אמות פחות ג' טפחים יהיה באמה לדבריהם ע"ג אמות וכגון מחצית אמה (האמה) ורבותי ז"ל לקחו דרך

אמצעית בין שתי החשבונות האלה ומנו באמה ע"ה אמות והיו מרגישים לעובי השפה וחוששים לשתי הסברות ומנו באמה ג' טפחים להוסיף בחומרא (להומרא) והלכו על דרך חכמי השעור ולא זוללו בחשבון כאשר עלה בלבך (בדעתך) ונתנו לבני העולם (אדם) דרך קרובה לחשוב והחמירו במצות (101b) בכל (לכל) המעשה הזה כראוי להם (ז"ל).

ומתוך שנתגלגל בנו הדבר לזכור את הים אשר עשה שלמה ולחקור על מדתו אנו ראויים (ראויים וצ"ל רואים) (V. 59b) לתרץ (ליתא בכ"י V.) המחלוקת הנמצא (הנמצאת) במכילתו בין הנוכר במלכים (אשר הוא אלפים בת) ובין הנוכר בדברי הימים שהוא ג' אלפים בת והכל מודים שהנוכר במלכים הוא מכילת הים מן הלח והנוכר בדברי הימים מכילתו מן היבש אבל נחלקה דעתם בפירוש הענין הזה. מקצתם אומרים הבת אשר נשער (תשער) בה הים בשני המקומות גוף אחד הוא שהוא מכיל מן היבש שני שלישי מה שהוא מכיל מן הלח. ואמרו הבת מכיל מן הלח משקל ז' אלפים ומאתים וזו ומכיל מן היבש ארבעת אלפים וח' מאות וזו. ואם הבת אשר נתן בו שני השעורים האלה גוף אחד תמצא דבריו בטלים מכל צד. כי אין גוף אחד בעולם מכיל מן הלח יותר מן היבש ולא מהיבש יותר מן הלח אם אין (אין ליתא בכ"י V.) שני הנשערים האלה מטבע אחד במשקל. ואם יש ביניהם הפרש בטבע (בכ"י M. ביניהם ידעת!) לא יהיה ההפרש הזה עומד עם (על) צורה אחת. אם הנשערים מים וחול תהיה האיפה מכילה מן היבש יותר ממה שהיא מכילה מן הלח. ואם הם שמן ותבן היא מכילה (הן מכילין M!) מן הלח יותר ממה שהיא מכילה מן היבש. וחם ושלוש שיבא הכתוב לתת כלל בדבר שאינו עומד על שיעור אחד. ואם יהיה גוף הבת אשר משערים בו את הלה גדול מגוף הבת אשר משערים בו את היבש. והענין הזה ראוי לומר יותר מהראשון. אנו שואלים מה טעם היה הבת הגדול למוד בו את הלח והבת הקטן למוד את היבש ולמה לא היה הדבר בחלופו (בחלוקה). ואינו יכול לתת טעם בדבר (לדבר) הזה ולא לאסור על ישראל למוד הלה בבת קטן והיבש בבת גדול אבל כל אדם מודד כרצונו ואין אתה יכול למנעו ונמצאו דבריך אין בהם ממש. ועוד כי הכתוב לא הביא שני פסוקים אלא לפירוש מכילת הים הפסוק האחד שערו לדברך בבת קטן והב' בבת גדול ובידוע כי שניהם לא באו אלא לפירוש מכילת הים מן המים אשר נעשה הים להכיל אותן ואיך יתכן לנו לומר כי האחד ללח והשני ליבש ואין (102) הפרש כי אם בין רב למעט. ואלו אמר הכתוב האחד אלפים בת יכיל ואמר השני ששת אלפים סאים יכיל אשר הם אלפים בת לפי שהבת שלש סאין או אמר מאתים חמרים אשר הם כמו כן אלפים בת כי עשרת הבתים חומר ולא היה אומר שלשת אלפי הבת (אלפים בת) לא היה בין זה לזה הפרש בענין והיה החשבון כולו אחד ונמצא הכתוב לדברך הביא שני השעורים האלה שהם מוציאין אל המדה (מדה) אחת ללא טעם. וחלילה לנו לחשוב כזאת על דברי אלהים חיים. ויש אומר הבת הנוכר בשני (בשם!) הכתובים גוף אחד היה בת בתו (ליתא בכ"י V.) והיה מכיל מהלח שני שלישי מה שהיה מכיל מהיבש ואלפים בת הנוכר במלכים הוא מכילת הים מן היבש כדי שיהיה כל (שיהיה הבת) אשר אתה מכיל את הים בו מוצק על היבש (הרא') מבחוץ עד אשר (הוא) מגיע אל נקודה אחת, ושלשת אלפים אשר (הוא)

בדברי הימים הוא מכילת הים (בבת) שאתה ממלא את גופו ואין אתה מציק את ראשו מבחוץ. והכלי (הזה) אשר תהיה תושבתו מרבעת שוה בצלעותיה וזויותיה ותהיה קומתה שלישית (קומתו שלישית) צלע התושבת יהיה הכלי (V. 60) הזה מכיל בגופו שתיים מתצוקתו, והכלי הזה אתה יכול למוד בו את הים ויעמדו בידך דברי המפרשים האלה, ואם תכניתו תהיה על צורה אחרת ואפילו היה בגופו (מכיל בגופה) כאשר הכלי הזה מחזיק (לא) תהיה תצוקתו עומדת על שעורה אבל היא מוספת או גורעת (מוסיפה או מנרעת) ונמצא הכתוב לדבריהם לא בא אלא לתת לנו צורה ותכן (sic) ותכנית לבת אשר אנו משערים בה את הים לא לדבר אחר. ואם צורת הבת מתחלפת יהיה אחד מן השעורים (הנוכרים) בטל וכל זה אינו דרך דברי תורה. ונשאר לנו לומר כי הכתוב בא להודיענו מכילת הים העשוי על הצורה ההיא כמה היה מחזיק מן הלח וכמה (היה) יכול להחזיק מן היבש אם אתה מציק את ראשו. במלכים הוא אומר ומעשהו כמעשה שפת כוס פרח שושן אלפים בת יכיל על מכילת גופו לבדו. ובדברי הימים הוא אומר ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושנה מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל על מכילת גופו עם תצוקתו. ומפני זה היה בין שני הכתובים הפרש (102b) זה (החלוקה) האחד (או בכ"י M. אומר?) אלפים בת יכיל ואינו זוכר (יכיל) חוץ והשני אומר מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל כאילו אמר מחזיק עד שפתו בתים אם אתה מוסיף עליהם מבחוץ יכיל שלשת אלפים, ואל הטעם הזה נתכוונו חכמים האומרים אלפים בת היה מחזיק מן הלח ושלשת אלפים מן היבש.

וחכמי השעור אשר דרכם לחקור על זה ועל הדומה לו אמרו כל כלי אשר (יהיה) פיהו מרובע שוה בזויותיו וצלעותיו אם אתה ממלא אותו חוצה על פיהו מהקמח או מורע גד או דוחן או מדבר דק ומהוספסם אשר הוא ראוי להציק את מעמדו תמצא תצוקת הכלי הזה על ראשו דמות מוצק אשר נבהו מחצית צלע ותושבתו (צלעי תושבתו) מפני שהמוצק ההוא תהיה הזוית אשר על ראשו נצבת ועד כאן הוא יכול להחזיק כי כל זמן אשר יהיה הגובה פחות מחצי הצלע היתה זוית הראש גרוחת והיה כל דבר דק יכול להחזיק את גופו ברוחב הזוית עד שיעלה הגובה על מחצית צלע התושבת ותהיה הזוית בעת ההיא נצבת ויהיה כל דבר שאתה מוסיף במוצקו על הזוית הנצבת נגד (נצבת עד) ארצה ודבר זה זהיר וברור (ברור ובהיר) לכל המבין (מבין) דרך השעור. ומתוך הכלל הזה אנו אומרים כל כלי מרובע על זוית נצבה אשר ארכו ורחבו (מכאן ואילך חסר בכ"י V.) שוים תהיה תצוקת ראשו שתות חוץ גופו. ואם הכלי המרובע הנצב יהיה גבהו מחצית צלע תושבתו (וגבהו שאין גבהו מחצית צלע תושבתו) תהיה תצוקתו שליש החזקתו. ואם גבהו יהיה שליש צלע התושבת יהיה מחזיק במצוקתו מחצית (מחזיק בכ"י I.M.) חוץ (חוץ) גופו. ומן הענין הזה אתה יכול למצא ערך תצוקת כל כלי מרובע התושבת אל חוץ גופו כשאתה יודע את ערך גבהו אל צלע תושבתו. והים אשר עשה שלמה היתה קומתו מחצית צלע תושבתו והיתה תצוקתו ראויה להיות שליש חוץ גופו אבל מפני העגול שהיה בשתי אמות ממנו לא עמד הכלל הזה בידינו ואנו מצאנו בחשבון המדוקדק על דעת חכמי השעור כי אמה אחת מרובעת מן הים מחזקת ד' בתים וחצי הבת והים היתה (V. 60b) תושבתו עשר אמות על עשר אמות והיתה קומתו (103) חמש אמות ככתוב עשר

תם ונשלם תל"ע אמן.

באור כוונת

אבן בכר בן אלצאין

בהנהגת המתבודד

(کتاب تدبیر المتوحد)

הוציאו לאור ע"פ כ"י שונים

דוד ב"ר יהודה הרצאג.

מחבר מאמר „הנהגת המתבודד“, אשר את תמצית דבריו אני מוציא לאור היום, הוא הפילוסוף הערבי אבו בכר בן מחמד בן יחיי בן באג'ה הנקרא אבן אלצאיג¹⁾. אשר חי במאה הי"ב למספר הנהוג. המחבר התעסק הרבה בספרי אריסטו וכתב אליהם

¹⁾ ראה אדותיו אבן מופיל בראש ספרו „חי בן יקפן“ (ראה דף ד'). אחרי אשר דברי מופיל נחוצים לידעת ימי חיי אבן אלצאיג ופעולותיו, אביאם פה ככתבם וכלשונם (ראה Ed. Pococke, Philosophus autodidactus, sive epistola Abi Jaafar ebn Topheil. Oxford 1671 דף 14 והלאה: ثم خلف من بعدهم خلف آخر اخذ منهم نظرا واقرب الى الحقيقة ولم يكن فيهم اتقب ذهننا ولا اصبح نظرا ولا اصدق روية من ابي بكر بن الصايغ غير انه شغلته الدنيا حتى اختزمتة امنية قنل ظهور خزاين علمه وبث حفاتا حكمته واكثر ما يوجد له من التواليف فانما في غير كاملة ومخرومة من اواخرها (ראה מונק Ml. דף 409) ככתابه في النفس وتديبير المتوحد وما كتبه في المنطق وعلم الطبيعة ואما كتبه الكاملة فهي كتب وجيزة ورسائل مختلصة وقد صرح هو نفسه بذلك وذكر ان المعنى المقصود برهانه في رسالة الاتصال ليس يعطيه ذلك القول عطا بيينا الا بعد عسر واستكراه شديد وان ترتيب عبارته في بعض المواضع على غير الطريف الاكمل ولو اتسع له الوقت مال لتبديلاها فهذا خال ما وصل اليينا من علم هذا الرجل ونحسن لم نلق شخصه ואما من كان معاصرا له ممن لم يوصف بانה في مثل درجته ولم نر له تاليفا.

(אחר באו אחריהם יותר משכילים מהם בעיון ויותר קרובים אל האמת ולא היה בהם יותר נקי השכל ולא יותר שלם בעיון ולא יותר צודק בראיה מן אבו בכר בן אלצאיג וזולת שהטרידוהו עסקי העולם עד שקרוהו אסון קודם הגלות גזוי ידיעתו והרעות העולמות חכמתו. ורב מה שימצא לו מן החבורים אמנם הם בלתי שלמים או נפסקים מתכליותם כספרו הנפש והנהגת המתבודד ומה שכתבו מן ההגיון והחכמה הטבעית. ואולם ספריו השלמים הם ספרים קצרים ואגרות מלוקטות וכבר באר הוא עצמו זה וזכר שהענין המכוון מופתו באגרת הרבקות לא נתנו אותו המאמר נתינה מבוזרת אלא אחר קושי ועמל חזק ושהדרגת מליצתו בקצת המקומות על בלתי הדרך השלם ולא נרחב לו הזמן להמירו וזהו מה שהגיע לנו מחכמת זה האיש ואנחנו לא ראינוהו. אולם כיו שהיה בזמנו ממי שסופר שהוא במדרגתו [ו] לא ראינו לו חבור, (כ"י ברלין 648 Ms. or. qu. 19 b). ראה גם מונק Mélanges (Ml.) de philosophie juive et arabe, Paris 1859 דף 383

פרושים ובאורים, ומלכר זה כתב עוד חבורים ומאמרים בפ"ע³), והמעולה והמקורי שבהם הוא המאמר שלפנינו, אשר בו ישא מדברותיו על "הנהגת המתבודד" אשר הוא קריני, והוא הראשון מהמדברים על הענין הזה⁴):

מאמרנו חָבֵר בשפת הערביים, ואולם הגוף הערבי, אשר נכראה לא יצא מתחת ידי המחבר בתקון הראוי לו⁵). נאמר ברוב הימים ואיננו⁶). אם נעתק המאמר כלו ללשון עבר הוא דבר אשר לא נוכל עוד לחרוץ עליו משפט ברור, אחרי כי לא נודעו עד עתה עקבות העתקה עברית⁶). יש רגלים לדבר, כי העתקה כזאת לא היתה ולא נכראה, ועוד מטעם אחר יש להטיל ספק בדבר הזה. המעתיק הנודע ר' משה נרבוני הביא בכיאוורו להספור הפילוסופי "חי בן יקטאן" של אבו בכר⁷) אבן שופיל מקורטובה (פרק ח'⁸) תוכן עניני המאמר כאשר הוא לפנינו, והנה נרבוני, אשר לא בא עד תכלית ידיעת שפת ערב ולא העתיק דבר מהשפה הזאת לשפת עבר⁹) נכראה לא ראה רק את הגוף הערבי של מאמר "הנהגת המתבודד", ולזאת לא הודיע רק את תכנו, ולו היתה לפניו העתקה עברית מהמאמר הזה, כי אז בלי ספק לא נמנע מלבאר ספר יקר הערך כזה באור בפ"ע. והנה ר"מ נרבוני חלק את חכנו עניני מאמרנו לשמנה פרקים, כאשר עשה כזאת גם בבאוורו לספרו של אבן שופיל, ועי' נודע לנו תכן המאמר ותכונותיו. ואולם נרבוני לא הקל הבנת המאמר הקשה הזה, ונהפוך הוא, כי הוסיף עוד על קשיו יען הכנים פעמים את דעת עצמו לתוך דברי המחבר; ובכל זאת עלינו להודות לנרבוני על חסרו אשר עשה עמנו בהשאירו לנו לפלטה את תכן המאמר הנכבד הזה.

מאמר "הנהגת המתבודד" נשכח כמת מלב, יען הכניסהו נרבוני אל תוך באורו לס' "חי בן יקטאן" וחדל להיות ספר בפני עצמו, ולא נזכר בספרי הבאים אחריו רק מעט מזה¹⁰), ולסכה זאת גם הח' הגדול ריט"ל צונץ לא הכיר עוד את מאמרנו¹¹), עד שבא מונק והאיר עינינו והעיר אזנינו על המחבר ועל ספרו, וגם

והלאה, רמ"ש Die hebr. Uebersetzungen des Mittelalters (HÜ.) Berlin 1893 דף 356 והלאה.

²) ראה רמ"ש HÜ. דף 357.

³) ראה מונק. ML. דף 388: Le traité intitulé „du Regime du solitaire“ était sans doute l'ouvrage le plus remarquable et le plus original d'ibn Bâdja.

⁴) ראה דף 7 הערה 17 את דברי בן רשד בסוף ספרו "אפשרות הדבקות. (החלק הראשון מהמאמר הזה י"ל ע"י Hannes: Des Averroës Abhandlung „Ueber die Möglichkeit der Conjunktion“ I, Halle, 1892.) דף 361 HÜ. ראה גם רמ"ש. דף 361 הערה 757.

⁵) ראה רמ"ש HÜ. דף 361 הע' 759.

⁶) הרמב"ם אשר יאמר באגרתו אל ר' שמואל אבן תבון על ספרי אבו בכר כי הם "שונים ומועילים" בל"ס השתמש בהגוף הערבי.

⁷) ראה אדות הס' הזה ועל אדות פרוש ר"מ נרבוני עליו רמ"ש HÜ. דף 363 וכו'.

⁸) בן יש להגיה בס' HÜ. של רמ"ש דף 367.

⁹) ראה רמ"ש HÜ. דף 312.

¹⁰) ר' יוסף בן שם טוב, אשר הגה הרבה בספרי נרבוני מזכיר את מאמרנו.

¹¹) ראה רמ"ש Cat. Codd. hebr. Lugd. Bataviae 1858 דף 22 והלאה, מונק בספרו על הפילוסופיא בין היהודים העתקת בעער דף 115 הע' 30.

הודיענו את תכן המאמר בקצרה¹²). ולמן היום ההוא רבה תשוקת ההוקרים להוציא את השריד והפליט ממאמרנו מאפלה לאורה. ועתה, להיותי עוסק בבאור ר"מ נרבוני לספרו של אבן טופיל, אשר יש את נפשי להו"ל, גמרתי בדעתי להו"ל גם את השריד הנ"ל בפ"ע. ואני ידעתי גם ידעתי, כי קשה הדבר מאד להוציא דבר כזה מתוקן מכל צד, אך אמרתי אל לבי, אנסה נא את כחי לתקן כיום את גוף המאמר ככל אשר יש לאל ידי, ע"י ההשוואה עם כתבי היד הנודעים לי ואשר אוכל להשיג אותם, כי זה הוא העיקר, והוא השרש לכל דרישה והיסוד לכל חקירה. לתכלית הזאת השתמשתי בכ"י האלה:

(1) כ"י ברלין (כ"ל). Or. qu. 648, דף 138b—146b. ראה רמ"ש "Katalog der hebr. Hss. der kngl. Bibliothek zu Berlin" דף 102 והלאה. את הכ"י הזה הנחתי ליסוד מוסד מלבד השבושים הנראים לעין אשר השמטתי אותם לגמרי.

(2) כ"י מינכן (מ'), Nr. 59, דף 165-175. ראה רמ"ש "Katalog der Münchener hebr. Hss."

(3) כ"י לייפציג (ל"פ), ראה Delitzsch "Cat. Codd. Mss. in Bibl. Senat. Grimmae. 1838" דף 309 והח' צוניץ "Additamenta" דף 326. בכ"י זה חסר דף אחד שלם, היינו הפרק הראשון עד סופו, ויש לתקן לפי"ז דברי Delitzsch ברישומותיו. בגליון הכ"י נמצאות הערות יקרות מאת סופר אחד ודוד שמו¹³). בסוף הכ"י נמצא כתוב: והשלמנו פירושינו זה לאחד עשר יום ימים תשעה [לע"ד צ"ל: יומים אחר תשעה] באב שנת חמשת אלפים ומאה ושש ועשרים (1866) יתברך וגו'. ובכל זאת הנה כבר הוכיחו צוניץ במ' הנ' דף 396, מונק, "Philosophie und philosophische Schriftsteller der Juden, Bat. דף 19 והלאה. בסופו נמצא כתוב: והשלמנו פירושו זה ערב שבועות יום המעמד הנבחר שנת חשע ומאה לפרט האלף-הששי (1349) בעיר סירבירה (?) וכו'¹⁴).

(4) כ"י ליידין (ל"ד), ראה רשימת רמ"ש Cat. Codd. heb. Lugd. Bat. דף 19 והלאה. בסופו נמצא כתוב: והשלמנו פירושו זה ערב שבועות יום המעמד הנבחר שנת חשע ומאה לפרט האלף-הששי (1349) בעיר סירבירה (?) וכו'¹⁴).

¹² ראה מונק Szegedin 1865. 388-410 MI. ראה גם דוקעס במ"ע "בן חנניה" 1865 דף 7 והלאה.

¹³ לפי השערת רמ"ש HÜ. דף 359 היה מחבר הבאורים הכתובים על הגליון אשר פעמים רבות שם דוד חתום עליהם. ר' דוד בן ביליא מחבר הס' "כללי ההגיון" ועוד ספרים אחרים, ואשר נתן להעתיק לעצמו את אגרת הפטירה לאבו בכר [את האגרת הזאת החל להו"ל הח' ר' מרדכי צבי שריינער במ"ע "ממזרח וממערב" חוברת ב' דף 96 והלאה], וכלי ספק מחבר הבאורים. לאגרת הפטירה, הוא גם דוד אשר חבר את הבאורים להנהגת המתבודד, ואחרי כי הבאור של ר"מ נרבוני על המאמר האחרון נשלם בשנת 1349 יצא לנו מזה, כי ר"ד בן ביליא היה חי עוד באמצע המאה ה"ד. ראה גרעץ VII³ צד 309 הערה 3, נגר צוניץ, שכתב כי ר"ד חי סביב לשנת 1320-1338. Gesam- דף 326 "Additamenta", דף 94, melte Schriften III, ראה גם רמ"ש CB. דף 857, המזכיר VII דף 63 הע' 1. HÜ. דף 358.

¹⁴ ראה דף 6.

(5) כ"י פריז (פ"א) N. 913, דף 125b-133b. ראה Taschereau „Cat. des man. hebr. de la bibl. imp.“ בסופו נמצא הכתוב בסוף כ"י ס' 4.
 (6) כ"י פריז (פ"ב) Nr. 914, דף 172b-175b. לא נמצא בו רק עד חצי הפרק השלישי; ראה דף 11 הערה 10.
 (7) כ"י פריז (פ"ז) Nr. 915, דף 75a-80a. בסופו נמצא הכתוב בסוף כ"י ס' 4.

כ"י פריז (פ"ד) Nr. 916, דף 78a-84a. בסוף הכ"י נמצא כתוב: אני יצחק הלוי כתבתי זה הספר לנעלה החכם המובהק ר' אליהו בן . . . במדינת קאנשטאנטינא והשלמתיו שני (?) ימים לחודש תשרי שנת ובאו ציון ביר' (1497) וגו'.

כ"י ס' 4, 5, 7, 8 שוות בענינים הרבה זה לזה.
 מדברי ר"מ נרבוני יוצא מפורש, כי הוא ראה את מאמרנו בדרך בצאתו מסירבירה (Cervera) עיר מושבו, כי ברח משם „מפני הרב האויב“¹⁵ בחצי הראשון משנת 1348 וילך לו לעיר בלאנסיה (Valencia)¹⁶ אשר היתה אז מחוברת לממשלת ארגון (Aragonien) ובכן היתה למפלט ולעיר מקלט גם ליהודים, כמו ארגון בעצמה. אך גם פה לא נשאר ימים רבים, כי בשנת 1349 נמצאהו כבר בברצלונא, ושם, כנראה, השלים את ספרו¹⁷.

במאמרנו נזכרו האנשים האלה: אפלטון (דף 20), אריסטו (דף 20, 14), אבוקראט (דף 17, 10), גלינוס (דף 15), אלפאראבי (דף 21)¹⁸, בן רשד¹⁹ מהדי (דף 17, 16)²⁰, אבו דלאמה (דף 17, 16)²¹ ויד בן עדי (דף 17)²². בהמחברת הזאת כונתי רק להדפיס את גוף מאמר „הנהגת המתבודד“, ואי"ה במקום אחר אדפיס את התרגום האשכנזי עם הערות רבות לכאר את ענינו.

ברלין, י"ז לחודש שמרבים בו בשמחה תרגו' לפ"ק.

דוד ב"ר יהודה הרצאג.

- ¹⁵ ראה גרעץ VII³ דף 321 והלאה דף 332; צונץ Add. דף 325 והלאה; רמ"ש HÜ. 1967 CB. דף 312 הערה 329. במקום האחרון יאמר רמ"ש כי הגרש היה בשנת 1849 ויורה באצבע על מ"כ ברשימתו הגדולה CB. דף 1967, ואולם שם כתוב 1847, וזה צריך חקוק כי הגרש היה באמצע שנת 1848 ראה גרעץ במו' הנ'.
- ¹⁶ עיין דף 7 ומונק בספרו על הפילוסופיא דף 115 הע' 30.
- ¹⁷ ראה צונץ Add. דף 326, רמ"ש CB. 1973 HÜ. דף 367.
- ¹⁸ כונתו על ס' „השכל והמושכלות“, ראה מונק ML. דף 346 ודף 406.
- ¹⁹ ראה דף 22 הערה 5.
- ²⁰ ראה מונק ML. דף 401 הע' 1.
- ²¹ ראה מונק ML. דף 401 הע' 2, Kitāb al-agānī IX דף 120-140.
- ²² לא עלה בידי למצוא משורר אשר שמו היה זה, ואולי טעות סופר נפל בזה והכונה על עדי בן יוד, ראה אדותיו II Kitāb al-agānī דף 43-18.

באור כוונת אבו בכר בן אלצאיג

בהנהגת המתבודד והוא חלק מדינה.

(كتاب تدبير المتوحد)

אמר משה אחר שנמלנו האל⁽¹⁾ טובו וחסדו והגיענו אל זה⁽²⁾ מפרושנו היקר לחי בן יקטן והיה נראה מספור הספר⁽³⁾ כי חי בן יקטן ואסאל נפרדו שניהם מזולתם⁽⁴⁾ ונמשך אליו אסאל וקרב אליו ועבדו האל באותה האי⁽⁵⁾ עד שבו האמת. אחשוב כי רמז בזה שהמתבודד כבר יהיה אחד או יותר מאחד. כי כאשר יהיו מהמצליחים⁽⁶⁾ לא תזיק חבורת האחד⁽⁷⁾ לאחר אך שתועיל. ולפי שבומננו זה ההתבודדות נמנע על שלא יהיה חלק מדינה⁽⁸⁾ והוא כבר התיר למתבודד חבורת בן גילו ורמז על הנהגתו. והיה אבו בכר בן אלצאיג כבר הקל בזה כשנתן הנהגת המתבודד והוא חלק מדינה⁽⁹⁾ וצוה לחפש מדינות הנמצאים בהם חכמים יותר, והתיר ג"כ החברה עמהם. ראיתי לכלול הנהגת כוונת אבו בכר בן אלצאיג על הנהגת המתבודד⁽¹⁰⁾ והוא חלק מדינה בלתי חשובה כמשפט המדינות הנמצאות באיקלמים⁽¹¹⁾ על שלא יעיקו מעיק מההצלחה אחר שהגיע אצלנו הספר ההוא בעורנו מחזיקים בזאת המלאכה⁽¹²⁾ כברחנו בלאנסיה⁽¹³⁾ מפני חרב האויב⁽¹⁴⁾. ואמת⁽¹⁵⁾ ובייחוד כי ראיתי⁽¹⁶⁾ מכוון הספר ההוא לא יובן למתפלספים בזמננו זה⁽¹⁷⁾. ויהיה ספרנו זה כולל משפטי הנהגת כל מתבודד אם נבדל ואם

(1) כמ' נוסף: יתעלה ויתברך. (2) בפ"ד נוסף: המקום. (3) מ': הספור. (4) בל"ד. פ"ג נוסף: ודרכו. (5) ל"ה פ"ג: אי ההצלחה: (6) ל"ד: המצליחים. (7) ל"ד: אחד. (8) פ"ב: ממדינה. (9) בפ"ב נחסרו פה המלות "וצוה" — מדינה, והוא טעות סופר ע"י Homoiteleton. (10) בפ"ד כתיב במקום "הנהגת המתבודד" רק "הנהגתו". (11) ל"ד: באקלימים; פ"ג: באיקלימים והוא מלת ערבי = إقليم⁵ ותוראתה רצועת הישוב; עיין רמ"ש HÜ. דף 404.

693. (12) ר"ל בפירוש חי בן יקטן. (13) ל"ד: בלנסיה: פ"א: באלנסיה; פ"ב: בבאלנסיה (וגם נוסף עוד מלת: כברחנו) פ"ג: באלנסיה, והוא שם מקום = Valencia. (14) עיין במבוא. (15) ל"ה פ"ב, פ"ג, פ"ד: האמת. (16) ל"ה פ"ג, פ"ד: ראינו. (17) ל"ה פ"א, פ"ג נוסף פה עוד: ואיך יובן אליהם והנהגת בן רשד הודה על קושי וואיר על סתרו ועמקו ופלאו כי אמר בסוף אגרתו באפשרות הדבקות [פ"א: וז"ל] וכבר היה אבו בכר בן אלצאיג חכם* להניח סדור בהנהגת המתיחד באלו המדינות אלא שהספר [פ"א: ההוא] בלתי שלם וכונתו ג"כ קשה להבין והנה נרמזו אנחנו אל כונתו בזולת זה המקום כי הוא דבר נפרד בו ולא קדמוהו בזה אחד מאשר לפנינו עכ"ל. על כן ראיתי לרמזו על כונתו גם לבארה הסיב ואקום ללקט אורות פרוי להאיר עיני העובדים נפשם והמשרתים הנעבד [פ"א: במבע]: עיין מבוא.

(* בפ"א: חזור; ל"ד: חתר.

מדינ¹) מדינתו חשובה ואס²) בבלתי חשובה כי הם הרבים. ואחר שאלת העזר מאתו ית³) נתחיל בזה ונשימהו פרקים מפורדים מספרם שמנה ונאמר:

הפרק הראשון: למה שהיתה טובה וכוונתו בספרו הרשום בהנהגת המתבודד לבאר הנהגת המתבודד⁴) והוא חלק מדינה התחיל בזה בשבאר תבת ההנהגה ואמר: מלת ההנהגה⁵) הוראתה היותר מפורסמת בכלל על סדור הפעולות לצד תכלית מכוונת ועל כן לא יאמר בפועל האחר הנהגה ואמנם יאמר על סדור פעולות הרבה שיכוין בהם תכלית מה בענין בהנהגת המדינות והמלחמות⁶). ועל כן יאמרו אל האלוה שהוא מנהיג העולם כי תרמה הנהגתו⁷) להנהגת המדינות כפי ההמון ואם כפי הפילוסופי הנה בשתוף גמור. והסדור כשיהיה בענינים בכח הנה אמנם יהיה זה במחשבה. ועל כן אי אפשר שימצא אלא לאדם לבדו כשיאמר בפרט וכאשר יאמר בכלל יאמר בכל הפעולות אשר יכללו אותם⁸) המלאכות אשר יקראו הכחות. ולמה שהיה המכוון בזה הוא הנהגת האדם נפשו⁹) כשיהיה מהמתבודדים המצליחים והיה המתבודד משפטו¹⁰) דומה למשפט המדינה¹¹) השלמה כלל הנה באור¹²) משפטי המדינה החשובה כדי שיעתיק¹³) המשפט אל המתבודד אשר הוא הדרוש: ואמר כי המדינה החשובה תתיחד בהעדר מלאכת הרפואה ומלאכת המשפט. אם מלאכת הרפואה כי המדינה החשובה פעולותיה כלם נכונים כי זה הוא סגולתה אשר יתחייב לה ועל כן לא יזנו במזונות המזיקים באיכות ובכמות ולא יצטרכו לידיעת מרפא הקבסא כי אין שם אוכל בלתי מסודר. אמנם החליים אשר סבותיהם הקרובות באות מחוץ הנה יתרפאו הרבה מעצמם ואם מלאכת המשפט כי האהבה חלק קבוצי¹⁴) ולא יתרעמו¹⁵) ביניהם כלל ולא יצטרכו להנחת הצדק ולמעמיד¹⁶) והוא השופט¹⁷). ומבואר הוא¹⁸) כי המדינה השלמה כבר יתן בה לכל אדם היותר שלמות אשר הוא מוכן לו וכי סברותיה כלם הם צודקים אין שם העלם^{18a}) במנהג והדת ואין במעשיה חטא ושחוק ותחבולות הפליאה הנה אין שם רפואת הנפשות. אמנם שאר המדינות והן הכהניית והממוניית והקהליית והנצוחיית¹⁹) כבר יהיו בהן כל אלה. וכאשר יתחדש באלה המדינות²⁰) מי שהאמין בסותר הכוזב וימצא בו מעשה נכון יקרא צומח ויועתק זה השם מן העשבים הצומחים מעצמם בין המין. ומציאות²¹) הצומחים באלו המדינות הוא סבת חרוש המדינה השלמה: וכאשר הכלל²²) משפטי המדינה השלמה ובאר כי היא התחדש²³) ממציאות הצומחים בזולתה באר כי כוונתו בזה המאמר לתת הנהגת אלו הצומחים וכי משפטם להנהיג עצמם כמשפטי המדינה השלמה לבלתי יצטרכו לשלש מיני הרפואות²⁴)

(1) בפ"ד נוסף: ואם. (2) חסר במי. (3) בל"ד, פ"ג נוסף: אשר הביאנו אל זה. (4) בפ"ד חסרות שלשה מלות האחרונות. (5) הנהגה בלשון ערב تَجَبُّر pl. تَجَابِير. (6) חסר בפ"ד. (7) חסר בל"ד, פ"ג, פ"ד. (8) בפ"ב נוסף פה מלת: הפעולות. (9) פ"ב: בנפשו. (10) חסר בפ"ב. (11) בפ"ב נוסף מלת: החשובה. (12) מלת "באור" חסר בל"ד, פ"ב, פ"ג, פ"ד. (13) בל"ד, פ"ב, פ"ג, פ"ד נוסף מלת "ממנה". (14) במקום "חלק קבוצי" כתיב בפ"ג: אל הקבוצי. (15) פ"ב יתערמו. (16) פ"ד: ולהעמידו. (17) פ"ד: המשפט. (18) חסר בל"ד, פ"ג, פ"ד: (18a) פ"ב: העולם. (19) פ"ב: והמנצחת; ל"ד, פ"ג, פ"ד: והנוצחת. (20) בל"ד, פ"א, פ"ג (בפ"ב מוגה על הגליון) הגי' מכאן ואילך: באלו המדינות מצד מי שהאמין בסותר (בפ"ג נוסף פה מלת: הכוזב) אשר במדינה ומצא מעשה נכון. (21) פ"ב: ובין. (22) ל"ד, פ"א—ד': כלל. (23) במקום "היא התחדש" כתיב בל"ד, פ"א—ג': תתחדש. (24) עיין מונק ML דף 390 הערה 1.

כ⁽¹⁾ השם רופאם. וכי אלו הצומחים תהיה להם הצלחת המתבודד⁽²⁾ ואשר הנהגתם אמנם תהיה הנהגת המתבודד ושוה הוא אם יהיה המתבודד אחד או יותר מאחד אם לא⁽³⁾ יתקבצו על סברותם אומה או מדינה. ואלו הם אשר רצו לומר כת הצופיה⁽⁴⁾ במאמריהם הגרים שהם ואם היו בבתיהם ובין קרוביהם ושכניהם הנה הם גרים בסברותם כבר נסעו במחשבותם אל מדינות⁽⁵⁾ אחרות הם להם כבתים אשר במדינות כפי מה שיסדרם הראשון מהכת וזה הוא שנתן סבה דוד בכקשת השנת⁽⁶⁾ דרושו ואמר גר אנכי בארץ אל תסתר ממני מצותיך⁽⁷⁾.

פרק ב': ואחר שבאר כי הוא יכוין בזה המאמר לתת הנהגת הצומחים הבודדים חלק פעולות האדם כפי חלקי האדם כדי שיבאר המין מהפעולות אשר ראוי⁽⁸⁾ שיונבלו בו התכליות בלבד והם⁽⁹⁾ האנושיות ואמר: כל אדם ישתתף עם החי הבלתי מדבר וכל חי ישתתף לצומח והצומח לדומם וכל מה שימצא לאדם בטבע וייתחד בו מהפעולות הנה הם בבחירה. וכל פעל שימצא לאדם בשום בחירה הנה לא ימצא לוולתו ממני הגופות. אם כן הפעולות האנושיות המיוחדות בו הם מה שיהיו בבחירה. אם כן כל⁽¹⁰⁾ מה שיעשהו האדם בבחירה הנה הוא פעל אנושי⁽¹¹⁾. וכל פעל אנושי הנה הוא פעל בבחירה ורצוני⁽¹²⁾ בבחירה הרצון ההוא⁽¹³⁾ מצד עיון קיים. כי החיוני⁽¹⁴⁾ הבלתי מדבר אמנם יקדם לפעלו מה שיתחדש בנפש הבהמית מהפעולות⁽¹⁵⁾. והאדם הנה כבר יעשה זה מזה הצד כמו שיברח מדבר מפחד וכמו שישכור אבן שהזיקתו ואלו כלם פעל בהמי. ואמנם מי שישכרוהו כדי שלא ישרוש לוולתו בעבור עיון יחייב שכירתו הנה זה פעל אנושי⁽¹⁶⁾. ומי שאכל הכיאר שנבר⁽¹⁷⁾ לרכך⁽¹⁸⁾ בטנו וקרה עם זה שיהיה ערב לו היה זה פעל אנושי והוא בהמי במקרה וההפך להפך. אם כן הבהמי⁽¹⁹⁾ המניע בו מה שיתחדש בנפש⁽²⁰⁾ הבהמית מהפעולות והאנושי המניע בו מה שימצא בנפש מסבא מדומה או אמונה אמיתית וזה⁽²¹⁾ שוה⁽²²⁾ אם קדם⁽²³⁾ למחשבה הפעולות נפשי או לא. ורוב פעולות האדם בהנהגת הארבע מורכבות מבהמי ואנושי ומעט הוא שימצא הבהמי רק⁽²⁴⁾ מהאנושי כי כבר יחשוב איך יפעל זה ועל כן יעביר הבהמי⁽²⁵⁾ בו החלק האנושי כדי להטיב פעולתו. ואמנם האנושי כבר ימצא רק⁽²⁶⁾ מן הבהמי, ומלאכת הרפואה הוא מזה המין. עוד נתן שרש⁽²⁶⁾ המת יחד והוא שיהיה פעלו אנושי במוחלט לבלתי יביט לבהמי כלל ואמר: ואמנם

(1) בפ"ב נוסף: הם. (2) בפ"ג נחסרו המלות "ואשר — המתבודד" והוא ט"ס ע"י Homoiteleton. (3) חסר בפ"ד: (4) עיין רמשיש HÜ. דף 196. (5) ל"ד, פ"ג-ד': מחנות. (6) חסר בפ"ב. (7) תחלים קיט, יט. עיי' מונק ML. דף 390 ח"ג 2. (8) חסר בפ"ב. (9) פ"ג: ומן. (10) מלת "כל" חסר בפ"ד. (11) בגליון כ"י ל"פ כתיב: הפעל האנושי החיולי בבחירה. (12) ל"ד, פ"ג: ור"ל. (13) ל"פ פ"א-ב': ההווה בפ"ד חסר מלה זאת. (14) בכ"י פ"ג חסר מכאן עד דף " ח"י י"ח. (15) בל"ד נוספו פה מלות: נפשי בלבד. (16) בל"פ נחסרו פה המלות ומי —

אנושי (בגליון נוספו מו"א) והוא ט"ס ע"י Homoiteleton. (17) خِيَارٌ شَنْبَرٌ = Cassia

fistula. עיין אדות מלה זאת Lane, Freytag. (18) ל"ד לכלך. (19) בל"ד נוסף פה מלת "הנה". (20) בפ"ד נחסרו פה המלות "הבהמית—בנפש" והוא ט"ס ע"י Homoiteleton. (21) חסר בל"ד ופ"ד. (22) חסר בל"פ, פ"ב. (23) פ"ב: קרה. (24) מונקד הוא בכ"י ב"ל. (25) חסר בפ"ב, פ"ד. (26) במ' נוסף: ביחוד; בגליון כ"י ל"פ כתיב: שרש בהנהגת המתבודד והוא מצד הפעל האלה.

(מי¹) שיעשה הפעל מפני הסברה והיושר⁽²⁾ ולא יביט לנפש הבהמית הנה זה האיש פעל⁽⁸⁾ ראו שיהיה אלהי יותר משהיה אנושי והוא מכון הדבור בו בואת ההנהגה ועל כן יתחייב שיהיה זה האדם חסיד במעלות התכונות⁽⁴⁾ עד כשתגזור הנפש המדברת דבר לא תחלק עליה הנפש הבהמית אבל גורה באותו הענין מצד כי הסברה גורה אותו. והיות הנפש הבהמית בזה הענין הוא הגעתה למעלה^(4a) התבניתית כי המעלות התבניות אמנם הם שלמות לנפש הבהמית. ועל כן היה האדם האלהי בהכרח חסיד במעלות התבניות ר"ל במעלות המדות והיו שרש הנהגת המתבודד שהוא אם לא יהיה חסיד⁽⁵⁾ באלו המעלות ותחלוק הנפש הבהמית בעת הפעל היה ממנו אותו הפעל או חסר ונכרת או לא יהיה חסיד. והיה כשיפעל זה הפעל מואם והיה קשה עליו כי מטבע הנפש הבהמית שתהיה שומעת ומקבלת לנפש המדברת בטבע אלא באדם אשר הוא על בלתי המנהג הטבעי כמו הצבועי המדות כבעלי חרון אף. ועל כן מי שהיתה נפשו הבהמית תנצח לנפשו⁽⁶⁾ המדברת⁽⁷⁾ כשתעורר מתאווה⁽⁸⁾ החולקת לסברתו תמיד הנה הוא אדם⁽⁸⁾ ואם הוא נמשך אחר הבהמי אחר שלא ידע להטיב אבל הבהמה טובה ממנו כי היא נמשכת לעצמה. אבל מי⁽¹⁰⁾ שנאמר בו שהוא בהמה במוחלט⁽¹¹⁾ הוא מי שהיתה לו מחשבת אדם ייטיב בה אותו הפעל ולא ייטיב כי אז אינו אדם שהבהמה באופן מה יותר טובה ממנו אבל הוא אז בהמה בשלוח אחר שהוא רואה בשכלו להטיב⁽¹²⁾ והוא נמשך אחר הבהמי במוחלט ועל כן תהיה מחשבתו בעת ההיא⁽¹⁸⁾ רעה מוסיפה ברעתו ר"ל כשיחשוב בשכלו להטיב ועם כל זה ינצח הבהמי לשכל⁽¹⁴⁾ בשלוח כמוון המשובח בגוף החולה שאמר אבוקראט^(14a) שיוסיפו רוע. הנה הפעל הרוממי כירידה למטה בטבע והעליה למעלה⁽¹⁵⁾ בהכרח נראה שהוא הכרחי אין בו בחירה ואינו לענין כלל ועל כן אין לנו שלא נפעלו כי התנועה בו אינה מעצמנו. והפעל הבהמי כנפש הונה והמולידה והמגדלת הוא ג"כ לא מפני דבר אלא שהוא מעצמנו ועל כן בדינו⁽¹⁶⁾ שנעמד ונמנע ממנו והפעל האנושי הוא לעולם מפני דבר ומעצמנו ועל כן בדינו שנעמד כשנרצה. והנה נראה אם כן שהוא אמנם יתחייב שיוגבלו התכליות⁽¹⁷⁾ בפעולות האנושיות בלבד.

פ"ק ג': למה שכבר באר כי בפעולות האנושיות בלבד ראוי שיוגבלו התכליות והיה התכלית האחרון למתבודד השנת הרוחניות הבדיל המאמר בצורות הרוחניים וחלקם אל מיניהם⁽¹⁸⁾ כדי שיבאר המכון האחרון מהם לצומח הבודד ושיגביל התכליות בהן כי הסדור והתקון בפעולות האדם

(1) במקום "ואמנם מי" כתיב בפ"ב: ומה. (2) בגליון כ"י ל"פ פ"א כת': אוהב היושר יותר מהתועלת. (3) במקום פעל—משהיה כתיב בל"ד. פ"ד: פעל אלהי משהיה. (4) פ"ב. פ"ד: התמוניות. (4a) פ"ד: למעלות. (5) בפ"ד נחסרו פה המלות כאלו—חסיד והוא מ"ס ע"י Homoite-leuton. (6) ל"ד: לנפש. (7) בגליון כ"י ל"פ כתיב: הכן שהאיש שלא יהיה בהמי הוא הפועל המדות החשובות בלי טורח ומיאום וקושי וזולת זה הוא רע מהבהמה. (8) פ"ב: מהנאתו. (9) חסר בפ"ד. (10) ל"ד. פ"ד: מה. (11) בגליון כ"י ל"פ כת': האיש שהוא בהמי במוחלט והוא סוד אם בהמה אם איש אלו בני אדם הדומים לבהמה כך פירשו חכמים פ"ק דחולין (ה' ע"ב). (12) בפ"ד נחסרו פה המלות "והוא"—להטיב והוא מ"ס ע"י Homoite-leuton. (13) בל"פ נחסרו המלות "בעת ההיא". (14) פ"ב: השכלי. (14a) ע"י מונק MI. דף 392 הע' 1. (15) מלת "למעלה" חסר בל"ד. (16) בכ"י ל"פ כתיב במקום "מעצמנו בדינו" בטעות "אין מעצמנו ועל כן אין בדינו". (17) בגליון כ"י ל"פ כתיב: הגבלת התכליות הוא לפי פעולות האנושיות. (18) עד כאן חסר בכ"י פ"ג, ראה דף ט' הערה י"ד.

אמנם הם בשביל הכח המדבר והכח המדבר אמנם הוא בשביל התכלית אשר הלך (המנהג¹) שיאמר האחרית ר"ל והוא המין השני מן הצורות הרוחניות²). ואמר הרוח יאמר³) בלשון הערב על מה שיאמר עליו הנפש⁴) ויעשוהו הפילוסופים בשטוף⁵) פעם ירצו בו החוס הטבעי אשר הוא הכלי הנפשי הראשון. ועל כן יאמרו הרופאים כי הרוחות שלש רוח טבעי ורוח חוש ורוח מניע⁶). ויאמר על הנפש לא מצד שהיא נפש אלא מצד שהיא מניעה. אם כן הנפש והרוח שנים במאמר ואחד במונח. והרוחני מיוחס אל הרוח כשיורה בו על הענין השני: ופעם ירצו⁶) ויורו⁷) בו על העצמים השוקטים הנפרדים^{7a}) המניעים לזולתם אשר אינם גופות אלא צורה לגופות. והמתפלספים לא יקראו זה רוחני^{7b}) כמדקדק הערב אבל יקראו זה רוחני כמנהגם באמרם גופני⁸) נפשי: וכל מה שיהיה העצם יותר רחוק מהגשמות הוא יותר ראוי⁸) שיקרא בזה השם. ועל כן יראו כי היותר ראוי מהעצמים בזה הוא השכל הפועל והעצמים¹⁰) אשר יניעו לגופות הסובבים והצורות הרוחניים על מינים תחתם צורות הגופות הסובבים. והמין השני השכל הפועל והשכל הנאצל¹¹) והשלישי המושכלות ההיולאניות. והרביעי הענינים הנמצאים בכחות הנפש והם הנמצאים בחוש המשתתף ובכח הדמיון ובכח הזכרון¹²). והנה המין הראשון אינו היולאני בשום פנים. ואמנם המין השני הנה הוא באלה הפנים בלתי היולאני כלל כי לא היה בשום את מין העתים¹³) צורה היולאנית. ואמנם יחוסו אל ההיולי מפני שהוא משלים המושכלות ההיולאניות והוא הנאצל או פועל^{18a}) אותם והוא השכל הפועל. ואמנם המין השלישי הנה יש לו יחס אל ההיולי ויאמר לו היולאני מפני שהם המושכלות החמריים כי אינם רוחניים בעצמם כי מציאותם בהיולי אלא שיופשו מהגשמות מצד שהם צורות במדבר. כי יסתלק ממנו בכלל היחס הפרטי אשר¹⁴) בינו ובין האישי שהוא כל מה שימצא לו היחס הפרטי והוא הנה יש בו גשמות מה ובגללו¹⁵) נמצא היחס הגשמי. וכאשר יסתלק הגשמות ושב רוחני גמור לא נשאר לו אלא היחס הכללי¹⁶) והוא יחוסו אל אישיו¹⁶). ואמנם המין הרביעי הנה הוא אמצעי בין המושכלות ההיולאניות והצורות ההיולאניות. ואמנם המין הראשון הנה אנחנו נטה ממנו בזה המאמר כי אין לו מבוא במה שנרצה לאמרו. ואמנם נדבר בזה המאמר ברוחני המוחלט והוא השכל הפועל ומה שיוחס אליו והם המושכלות: והנה נקרא אלו המושכלות בשם הרוחניים הכלליים. ונקרא מה שהוא תחתם מהצורות

(1) פ"ד: חלק במנהג. (2) בגליון כ"י ל"פ כתיב: והרוחניות החמוריות. (3) בגליון כ"י ל"פ כתיב: הרוחני על כמה פנים יאמר: (4) ראה "קשת ומגן" הוצ' רמש"ש ברלין, תרמ"א, דף 40. (5) מלת "בשטוף" חסר בל"ד, פ"ג. (5a) ראה מונק. ML דף 393 הע' 2. (6) מלות "ופעם ירצו" חסרים בל"פ, ל"ד, פ"ד: אך בכ"י ל"פ נוספו בגליון. (7) מלה זאת חסר בפ"ב. (7a) ראה מונק. ML דף 394 הע' 1. (7b) ל"ד, פ"ג, פ"ד: רוח; ראה מונק. ML דף 394 הע' 2. (8) בב"ל נוסף פה מלת רוחני. (9) פ"ג: רחוק. (10) מכאן עד סוף הטאמר חסר בכ"י פ"ב, ראה מבוא דף 6. (11) בפ"ד נחסרו המלות: והשכל הנאצל. (12) בגליון כ"י ל"פ כתיב: הכן אלו המדרגות. עיין Kobak "ישרון" IV Fürth 1864 דף י"ב. (13) מלות "מן העתים" חסרים בל"ד, פ"ג. (13a) ל"ד, פ"ג: הפועל: (14) בפ"ג נוסף פה מלת: "אינו". (15) פ"ד: ובכללו. (16) בגליון כ"י ל"פ כתיב: הנה מזה הוציא הנרבי מה שכתב בפ' הכוונות (עיין רמש"ש Hüb. דף 311) בשכל טעם היות שנסתלק הרבי הפרטי נשאר שם הרבי הכללי ומזה המקום לקחו מאבו בכר וגם כן כתב באגרת הפטירה (עיין כמבוא) והבינהו כי הוא עמוק. (16a) עיין מונק. ML דף 395 הע' 1.

הנמצאות בחוש המשותף בשם הרוחניים הפרטיים כי הם נשאות פרטיות כי הנשיות אמנם הוא מאלו השני יחסים. ואמנם היחס¹ הכללי הנה הוא נשיות כללי^{1a}) על איש מאישיו ויהיה ממנו המשפט האישי אשר הנשוא שלו כללי. ואמנם היחס הפרטי הנה יהיה ממנו המשפט האישי אשר הנשוא שלו אישי^{1b}).

פרק ד': ואחר שבאר אמתת הצורות באר כי הפעולות האנושיות נחלקות כפי אלו הצורות ואמר: והפעולות האנושיות²) אם שיהיה התכלית בהם מציאות הצורה הגשמית וזה כמו האכילה והשתיה וההתכנסות והמשכן על שהמבוקש ממנו התענוג כלבד וזה הנה הוא גופני גמור³) ומדרך אלו שלא ישתוקקו לצורות הרוחניות והנה הוא רע לתפוש עליהם והניחום⁴). והנה הם דומים לכלב⁵) אם יתחזקו עליו ינבח ואם יעזבוהו ינבח. ויש מהם שיהיו הפעולות לצד הצורות הרוחניות⁶) ואלה הם מינים: הראשון לצד הצורות הרוחניות אשר בחוש המשותף^{6a}) וזאת הכת משתתפת עם הראשונה אלא שהיא יותר מעולה והיותר מפורסם מזה ההתפאר במלבושים העליונים מפני שתשאר הצורה הרוחנית בחוש המשותף עד שישומו בפנים חלק המכסה הפחות במה שהוא סמוך לגופותיהם ויראו לאנשים חלק הכסות⁷) היותר טוב וזה נמצא הרבה בזה הזמן⁸) ואלו יודעו במתיסים. והשני מהם אשר לצד הצורה הרוחנית אשר בדמיון כלבשת כלי זיין בזולת המלחמה ומהם מה⁹) שיכונו בה ההנאה כמו המריבה¹⁰) והחברה והכבוד ומהתול¹¹) נכנס בזה המין. ופלאי המשכנים והמלבושים וטובת ההגדה והשירים. ומהם מי¹²) שיכוין בו השלמות¹³) כלבד והם המעלות השכליות¹⁴) והמחשבות¹⁵) אשר הם עניינים פרטיים בצורות הרוחניות האנושיות כיושר העצה וכהנהגת צבאות המלחמה והרפואה והנהגת הבתים גם המלאכות המוסתיות אצל מי שלא יבקשם לתכליות העצמיות להם. והמעלות התבניות כותרנות¹⁶) והאמונה. והמעלות אשר כפי המחשבה כהון והקנאה והכעס: ואלו בקצת אלו הפעולות¹⁷) כבר יכונו בהם שיולידו בנפש עונה ויבא אחריו הכבוד ושאר הטובות היוצאים והם¹⁸) התשוקיים. ויתכן שלא יכוון בהם דבר כלל אלא שיאהב שיעל אלו הפעולות והנה יגיע מהם¹⁹) שלמות צורתו הרוחנית והם אשר שכרם על השם ית' והוא דרך המתבודד²⁰). ואמנם מי שיכוון במ מה שלולת הצורה הרוחנית הם אותם שיעשו אלו הפעולות לצד²¹) אשר בזכרון עד שרוב האנשים יחשבו בו²²) שהוא ההצלחה. והערביים יסברו בזכרון בפרט

1) מלת "היחס" חסר בל"ד פ"ג-ד'. 1a) ל"ד פ"ג-ד': הכללי. 1b) ל"ם, ל"ה, פ"ג-ד': איש. 2) בגליון כ"י ל"ם כתיב: כוונת האנושיות כפעולותיהם. 3) מלת "גמור" חסר בל"ד פ"ג. 4) מלה זאת חסר בל"ם, אך בגליון נוסף. 5) בל"ד, ל"ם, פ"ג-ד' הגירסא: הנה הוא דומה כדמות הכלב. 6) בל"ם נחסרו פה המלות "ואלה-הרוחניות" והוא ט"ס ע"י Homoiteuton. 6a) עיין מונק. ML דף 363 הערה 2. 7) בפ"ד נוסף מלת "חלק". 8) בגליון כ"י ל"ם כתיב: הכן לעג נמרץ לאלו המתפארים בכגדים יפים שהחלק הפחות הוא סמוך לגופם וחיפה מראים לעם וא"כ יותר מכבדים האחרים ממה שיכבדו עצמם כאלו תכליתם תלוי בזולתם לא בעצמם. 9) פ"ד: מי. 10) במקום "ההנאה כמו המריבה" כתיב בפ"ד "התאר במריבה". 11) מלה זאת חסר בל"ד, פ"ג; בל"ם כתיב וההתול, בפ"ד: והמושגל. 12) מלת "מיו" חסר בפ"ד. 13) ל"ד: השלמות. 14) מלת "השכליות" חסר בל"ד, ל"ם, פ"ג-ד'. 15) ל"ד, ל"ם: המחשבות. 16) במקום "התבניות כותרנות" כתיב בפ"ג: התכליות התבניות בו תבנית והמעלה. 17) מלות "בקצת אלו הפעולות" חסרים בל"ד, פ"ג-ד'. 18) מלת "והם" חסר במי. 19) ל"ד: להם, פ"ד: בהם. 20) בגליון כ"י ל"ם כתיב: כוונת המתבודד. 21) במקום "הם אותם-לצד" כתיב בל"ד ופ"ג: הנה יפעל אלו הפעולות במקום שיהיו ויפורסמו ומהם הפעולות אשר יושג בהם שלמות הצורה הרוחנית; בפ"ד חסרים זאת המלות. 22) ל"ד, פ"ג-ד': בה.

מה שלא יסברו הרבה מהאומות ועל כן אמר המשורר⁽¹⁾: זכרון הגבר ימותו השניים. ומהם הפעולות אשר יגיעו לרוחניות הכלליות והם היותר שלמים מאלו הרוחניים במוחלט. וכאלו הם בין אלו המזוגים בנשמות אם יאמר לזה המין מוינה ובין הרוחנית המוחלטת אשר הוא התכלית האחרון למבקש ההצלחה והוא המכוון למתבודד.

פרק ה': ואחר שחלק הפעולות האנושיות כפי חלוק הצורות באר הנבלת⁽²⁾ התכליות באלו הפעולות בצורה צורה ואמר התכליות אשר יעמיד המתחד הנה הם שלשה אם שיהיו לצורה הגופנית או לצורה הפרטית הרוחנית או לצורה הרוחנית הכוללת. אמנם מי שמכוון הגשמות⁽²⁾ הנה⁽³⁾ ברית אדם הנה⁽⁴⁾ חיצינו אדם ותוכו בהמי. ואם הרוחנית הפרטית אם השלמיות התבניתיות הנה כבר ימצאו ברבים מהחינוגים השלמים המעולים פעולות דומים להם. כמו הבושה לארי והסלסול⁽⁵⁾ לטואס⁽⁶⁾ הנטיה לכלב המרמה לשועל הנדיבות לתרגול⁽⁷⁾. אלא שאלה לא יתחד בם איש זולת איש מהמין⁽⁸⁾ על כן לא ימצא זה היחוד אלא באדם בפרט ועל כן לא היו מעלות למינים ההם כי יעשו אותם בכל את שוה⁽⁹⁾ שיהיה זה רואי⁽¹⁰⁾ או בלתי רואי⁽¹⁰⁾ ועל כן אינם מעלות אלא בשתוף השם כי ממשפט המעלה שתהיה⁽¹¹⁾ בשעור ראוי ובזמן ראוי ולמי שראוי ובאופן ראוי. ואמנם השלמיות המחשבויות הנה הם ענינים פרטיים בצורות הרוחניות האנושיות אין שתוף לזולתם בם אלא שהם יבוקשו לדבר זולתם. ואמנם אלו הפעולות המחשבויות וההכמות באמתתם הנה הם כלם שלמיות במוחלט ויתנו המציאות האמיתית⁽¹²⁾ הנבדל בו. ואמנם הצורה הרוחנית הפרטית הנה היא תועיל המציאות הזכרונית. ואמנם הצורה הגופנית הנה היא תועיל המציאות הרמוז אליו והוא היותר קצר שבנמצאים^(12a). והיותר ראויים בהתמדה הם הנמצאים השכליים. והרוחנים ארוכים וקצרים⁽¹³⁾ בערך על הגופניים והשכליים למה שהם מורכבים מהקצוות וכל מי שהשארותו כלה הנה אריכותו קצר בארכו אל הנצחות כי אין לו עמה יחס. וכמו שמן האנשים מי שישגיח על צורתו הגשמתית בלבד⁽¹⁴⁾ והוא הנבל^(14a) עד שהוא היותר פחות שבבהמי למה⁽¹⁵⁾ שלא ירצה בצורתו הרוחנית ולא ישגיח בה כן מהם מי שישגיח על צורתו הרוחנית בלבד והוא המעולה הנקבד עד שהיותר מעולה שבמדרגת הנקבדים מי שלא ירצה בצורתו

(1) ראה „נחל קדומים“ לה' דוקסס, הנובר תרי"ג דף כ"ד. (2) בגליון כ"י ל"פ כתיב: הגבלת הפעולות מהאנושי בסוף הצורות. (2a) בגליון כ"י ל"פ כתיב: המכוון לגשמות בהמי במוחלט לרוחנית הפרטית שהיא המעלה הוא איש ובהמי כי גם הבה"ח בעלי מדות א"כ נשאר שיכוון לרוחנית הכוללת. (3) מלות „הנה—אדם“ חסרים במו"פ א. (4) במקום „הנה—ואם“ כתיב בל"ד „כבר היה תוכו בהמי אמנם“; במו"פ חסרים „הנה—אדם“; בפ"ג ופ"ד מלות „הנה חיצינו אדם וי. (5) אודות מלה זאת ראה „מבחר הפנינים“ שלשלמה בן גבירל לונדון תרי"ט, דף ל"ד, רמ"ש"ש בהמזכיר II 63. (6) ל"ד, פ"ג: לטואס, פ"א: לטואס. ראה Lewysohn „Zoologie des Talmuds“ דף 189; רמ"ש"ש HÜ. דף 259. (7) עיין רמ"ש"ש בהמזכיר XIII 14. (8) ל"ד, פ"ג: מזה המין. (9) בגליון כ"י ל"פ כתיב: ההבדל שבין המדות הנמצאות לב"ח לנמצאות לאדם. (10) פ"ג—ד: ראוי. (11) מלת „שתהיה“ חסר בל"ד, פ"ג—ד. (12) ל"ד, פ"ג: התמיד. (12a) בגליון כ"י ל"פ כתיב: פי' שמצד פרטיות הוא קצר החיים כי צריך שיעסוק בשכל שכוונתו רק (?) יהיה כולל לא פרטי רמוז. (13) בגליון כ"י ל"פ כתיב: כל'י הם ארוכים בעצמותם מצד שהם שכליים וקצרים בערך אל גופם כי הגוף יכלה מהרה כגון שאינן פונה כי אם לרוחני וא"כ הוא ארוך מצד השכל וקצר מצד הגוף. (14) מלת „בלבד“ חסר בל"ד ופ"ג. (14a) ל"ד, פ"ג—ד: הנבדל. (15) ל"ד, פ"ג—ד: מי.

הנשמית ולא ישניח בה. אבל מי שלא ירצה בה כלל הנה קצר זמן מציאותו וכמו שאותו יוצא מהטבע כן זה. והנה⁽¹⁾ גם כן לא ימצא כי אין שם⁽¹⁾ שונא הנוף אבל אמנם ימצא^(1b) שיאבד צורתו הנשמית לעשות רצון צורתו הרוחנית כאנשים ספרם ארסטו⁽²⁾ הנפש וגדולי רובי המזמה שרפו עצמם ומדינתם כאשר התאמת אצלם שאוביהם ינצחום וזה הענין בפרט הוא מקצת הענינים אשר המות בהם יותר טוב מן החיים ובחירת המות על החיים פעל אנושי ישר. על כן יחרו יקרי עמנו המות מהחיים לבלתי יסוגו מאחרי ה' ולבלתי ימישף אשר גורלו^(2a) בו וכיחוד מהדעות האלהיות שיהיו הפה והלב שוים. וזה הטבע נכבד ויקר רוחני והוא היותר נכבד שבמדרגות למטה⁽³⁾ ממדרגת החכמה⁽⁴⁾ לבד. והטבע הפילוסופי יתחייב בהכרח שיהיה זה מתארו שהוא אם לא יהיה זה בו היה גופני והיה פילוסוף הבהמי הנה זה הטבע הפילוסופי אם היה מי שכוון שיהיה על שלמותו האחרון הנה הוא יפעל אלו הפעולות ועל כן כל מי שישם יתרון לגופניותו על שום דבר מרוחניותו הנה אי אפשר לא שישג התכלית הקצוי אם כן אין גשמי אחר מצליח וכל מצליח הנה הוא רוחני גמור אלהי כמו שיתחייב על הרוחני שיפעל קצת הפעולות הגופניות אבל לא לעצמם. ויפעל כל⁽⁵⁾ הפעולות⁽⁶⁾ [הרוחניים לעצמם כמו כן הפילוסוף⁽⁷⁾ יתחייב שיעשה הרבה מהפעולות הרוחניים אבל לא לעצמם ויפעל כל הפעולות] השכליים ויקח מהגופני למה שהוא כלי^(7a) שעור יתמיד מציאותו ולא יכריתו מהרוחני ומהרוחני הנעלה בעצמו⁽⁸⁾ למה שהוא הכרחי לשכלי ומהשכלי הקצוי באחרית ובגופנית הוא בהאדם^(8a) נמצא וברוחנית הוא בא מעולה ובשכלית הוא בא⁽⁹⁾ אלהי חסיד. אם כן אין בעל החכמה בהכרח אדם מעולה אלהי אלא אם⁽¹⁰⁾ יקח מכל פעל היותר מעולה שבו וישתתף עם אנשי⁽¹¹⁾ כל כת ביותר מעולה⁽¹²⁾ [שבענינים המסוגלים בהם ויתבודד מהם ביותר מעולה] שבפעולות והיותר נכבד מהם. וכאשר יגיע אל התכלית הקצוי וזה שישכיל השכלים הפשוטים והעצמויות הנפרדים בעצמם היה אז אחד מהם וצדק עליו שהוא אלהי בלבד ונסתלקו ממנו תארי הגשמות הקצרים ותארי הרוחניות המעולים ויאות לו תאר אלהי פשוט בלי גשמות ורוחניות⁽¹³⁾ ואלו כלם כבר יהיו למתיחד מבלתי⁽¹⁴⁾ המדינה השלמה.

פֶּרֶק ו': ואחר שבאר כי הצורות הרוחניות אינם תכליתיות ושאינם

(1) ל"ה, ל"פ, פ"ג—ד': וזה. (1a) ל"ה, ל"פ, פ"ג—ד': השם. (1b) מלת "מי" חסר בל"ד ופ"ג. (2) בל"ד, פ"ג—ד' כתיב במקום "בגדולי—המוזמה" בגמי הרוח וגדולי המוזמה. (2a) ל"ד, ל"פ, פ"ג: גדלו. (3) בגליון כ"י ל"פ מונה "למעלה". (4) פ"ד: החכמים. (5) מלת "כל" חסר בל"ד, פ"א, פ"ג. (6) המלות אשר בין חצאי מרובע חסרים בכ"י בל" עיי' Homoiteleton (הפעולות) והוספתי אותם מכ"י ל"ה, פ"א ופ"ג. (7) עיין "מורה המורה" לשם טוב פלקירה פרעסבורג 1837 דף 137. (7a) ל"ד בלי. (8) פ"ג: המעלה עצמו. (8a) פ"ד האדם. (9) פ"א: בה. (10) במקום "אלא אם" כתיב בל"ד ופ"ד "והוא". ובל"פ נוסף מלת "הוא". (11) מלת "אנשי" חסר בל"ד. (12) המלות אשר בין חצאי מרובע חסרים בכ"י בל" עיי' Homoiteleton (מעולה) והוספתי אותם מכ"י ל"ה, ל"פ, פ"א ופ"ד. (13) בגליון כ"י ל"פ כתיב: חלוקה יפה הנה כשיפנה לצורה הגופנית הוא בה אדם סתם וברוחנית הפרטית הוא אדם מעולה וברוחנית הכוללת שהיא התכלית הוא אלהי ועדיין אדם עד שיפנה אל הרוחנית במוחלט במין להתחלות בגוף ותאי הצורה הנבדלת ואז לא יהיה אדם אלא שכל פשוט נבדל וזוהו אין הדבור בכאן כי אין דברנו אלא בהנהגת המתבודד כשהיה אדם וכמו שיבאר בפ"י חכא.

(14) פ"ד: מבועלי.

המכוון העצמי למתבודד רצה לחלק הצורות הרוחניות הפרטיות על מיניהן יגלה בזה אמת המשפט הכולל כשראו שירחקו למבקש ההצלחה ואמר הצורות הרוחניים הפרטיים עם יחוסם הכללי הם אם שיהיו כבר הגיעו בחוש המשותף תחלה או יהיה אצילותם לא מן החוש והם ארבעה מינים⁽¹⁾ היותר מפורסם שבהם החושים והשני הטבע כי הצמא ימצא בנפשו צורה רוחנית למים והרעב למאכל ובכלל החשק לחשוק. וזאת הצורה המנעת מהטבע אינה מיוחדת לגוף מזה⁽²⁾ כי הצמא דא יתאוה למים ידועים בעצם⁽³⁾ אבל אמנם יתאוה לאיזה מים שיהיו מאותו המין אשר התאוה אליו. ועל כן חשב גלינוס כי הבהמות ישיגו⁽⁴⁾ המינים ולזה אמר אפלטון כי הטבע לא ישעה במה שיקחחו מהנפש ותתן לו הנפש המציירת כחום האצטומכא אשר יתאוה אל הקרירות ויביאו לו מים והנה אין המים הקרירות אבל המים הם הקרים ובקר ענינים בלתי הקור בלחות או יהיו עבים או ארציים הנה אלו ענינים ורים לא יתאוה להם הטבע. והנה יתכן שיויקו לאשר יש לו חמימות וזאת הצורה הרוחנית היא מנהגת לחיונית: והשלישי הצורה הרוחנית שתועילה המחשבה והיא כמו הצורה הטבעית במחשבה וראיה. והצורך באלו ימעט בהנהגה⁽⁵⁾ ירבה. וברוב המנהגות הכוזב יותר נמצא ובוה תכנס החמדה. ועל כן יתכן שיתאוה האדם מה שאינו אפשר כדבור עם המתים: והרביעי הם אשר ימצאו מצד השכל הפועל⁽⁶⁾ והוא כמו הצורה הטבעית בלא מחשבה ובלא ראייה ובוה המין יכנסו ההזכרות⁽⁷⁾ והמחזות הצודקים⁽⁸⁾ והם כלם צודקות לא⁽⁹⁾ בעצם לא במקרה. וכן מה שימצא מצד המחשבה הצודקת ושניהם יסוגל בה האדם ואלו הצורות אינם צורות לגופות בענים⁽¹⁰⁾ כדי שיהיו פרטיות ולא צורות רוחניות פרטיות כחושיות ואינם גם כן מופשטות מההיולי כדי שיהיו מושכלות כלליות עד שנאמר שהמינים יושנו לבהמות אלא ימצאו⁽¹¹⁾ בין הצורות הפרטיות והמושכלות. והנה זה הכח אמצעי בין הנמצאים ההיולאניים והנמצאיים השכליים והוא מקבל משני הקצוות ותחקה⁽¹²⁾ אותם: וזאת הצורה כמו שאמרנו יועיל אותו הטבע⁽¹³⁾ ויאצילה אם מפני ההשלמה הנה הם משותפות לכל החיונים. אמנם מה שיועיליהו הטבע מפני היותר הנה בקצת החיונים ויותר מה שיהיה זה בבלתי בעלי [הדם]⁽¹⁴⁾ כדבורים והנמלים⁽¹⁵⁾. וירבו פעלי מי שתאציל הצורה הרוחנית אצלו תוספת רוחניות ועל כן מי שתקצר אצלו הצורה המוחשת על רוחניותה אשר יועיל אותה מן החוש היה חלוש כי הצורה הרוחנית הפרטית אשר סבתה החוש הנה⁽¹⁶⁾ יש לה התנועה המנעת במקום בלבד. ואמנם שאר התנועות הנה אמנם הם לצורה אשר יועיל ר"ל יאציל אותה טבע האיש ההוא. וכבר אמרנו שהיא תדמה ביחס⁽¹⁷⁾ לאמצעות. וזה

(1) בגליון כ"י ל"פ כתיב: חלוקה נפלאה לרוחניות הפרטיות על ד' מינים והם שיחם בחוש. (2) פ"ג: מזה. (3) פ"ד: בעצמם. (4) בגליון כ"י ל"פ כתיב: הבן דעת נ' שחשב שהבהמות ישיגו המינים ממין נמשך. (5) בשאר כ"י כתיב: במנהגות. (6) מלת "הפועל" חסר בל"ד ופ"ג. (7) פ"ג: המחשבות; פ"ד: האזהרות. (8) ראה מונק. MI. דף 95 הערה 1. (9) מלת "לא" חסר בשאר הכ"י. (10) פ"ד: בעצם. (11) במקום "אלא ימצאו" כתיב בל"ה פ"ג: שימצאו; פ"ד: או ימצא. (12) פ"א: ומחקה. (13) בפ"ד נחסרו המלות "וואצילה—הטבע" והוא ש"ס ע"י Homoioteleuton. (14) מלה זאת חסר בב"ל והוספתי אותה כמו שהוא בשאר הכ"י. (15) ראה מונק. MI. דף 400 הע' 1. (16) בל"ד ופ"ג נוסף פה מלת "אמנם". (17) במו' חסרים המלות "לאמצעות—מדבר".

האדם אשר לו זה הטבע הוא עצל מעט הפעולות. וכן קצת החיוני הבלתי מדבר כמו הצאן והבקר. ואמנם המבין והזך הנה הוא אשר תהיה אצלו הרוחנית הפרטית בענין¹ האמצעית אם מעט אם הרבה. ועל כן ימצא האדם² המבין הזך בעינים המתנועעים³ הרטוב השחרות כאלו הם יווב⁴ ותמצא הפתי והעצל עיניהם כאלו הם קפואים מעטי התנועות. כי הצורות הדמיוניות אמנם יגיעו לכחות בעינים אשר ישגם בהם הראות, ועל כן כל מי שהיה על המהלך הטבעי והעביר במחשבתו צורה מהרוחנית הנה הוא יעביר אותה בענין אשר עבר עליו והנה הוא יביט לצדם. ומפני רוב העינים הרוחניים הנמצאים לצורות המוחשים ירבו תנועות העין והבטתו כאלו הוא יביט אל כל אחד ואחד מהם כי ההבטה תחזיר העברת אלו העינים הרוחניים. ועל כן המבין רוב תנועות ההבטה בלתי נמשכות והעצל נה. והמהיר רוב תנועות ההבטה זה אחר זה מהר. ועל כן הניחו בעלי הכרת הפרצוף⁵ מהירות תנועות העין רושם מעט הישוב. וכל מה שהיה יותר טוב הראיה היה יותר⁶ נשגב. ועל כן ימצא האדם המוטבע על המחשבה המופתית יגיע עיניו הרבה. ומה טוב כשלקחו ענין העין לאות המורה על הפעולות הנפשיות וכל שכן על הפעולות אשר יתחסו אל הכחות אשר בהם תהיה ההשגה:

פרק ז': ואחר שחלק הצורות הרוחניות⁷ אל רבוי הרוחניות ומעוטו ובאר שהם יגיעו בלי הרצון באר כי כמו שאין ראוי למתבודד לפעול הצורות הרוחניות מצדם כי אינם תכליתיות⁸ ואם בהם יושגו⁹ התכליתיות כן ראוי למתבודד להבדל נ"כ מאנשי הצורות ההם פן יבא נחש על חוה ויטיל בה זוהמא תמנענה לעמוד בהר¹⁰ כי ישאר ל¹¹ מהם בהתחברו עם בעליהם רושם בנפשו יעיקו מההצלחה האמתית. ואמר¹² הרוחנית הפרטית והממוצעת לא יושמו תכליות מפני שהם עינים יגיעו רובם בטבע ובכלל הנה הם בלי הרצון ומה שיגיע מהמשוכחים שבהם ומה שיחשב בו שהוא משובח ברצון¹³ הנה הם נכנסים במינים השלשה אם הגופנית או כמה שיועיל בה מעבודת האדמה ומה שילך מהלכה או בצורה הרוחנית הפרטית כמו מיני מלאכות אחרות או במושכלות כמו מיני הלמודיות והשירה, ומה שהוא מסוגו הנה אין אל¹⁴ תכליות¹⁵ אלא מצד אלו יגיעו אותם האחרים ואלו הם סבותיהם. ועל כן כשיהיה האדם יותר חסיד כמהדי¹⁶ ואחר יותר רע כאבי דלאמה המשורר¹⁷. והנה אצל כל אחד מהם הצורה המיוחדת באחר וכל צורה רוחנית הנה כבר תניע הגוף אשר היא בו והנה צורת אבי דלאמה תניע המהדי ר"ל כשיצייר ענינו ופחיתותו אל המנוחה והצחוק. וצורת

(1) בל"ד, פ"ד: בענין. (2) במ"ו, ל"ה, פ"ד: באדם. (3) חסר בל"ד ופ"ג. (4) בגליון כ"י ל"פ כתיב: הבן שהתנועה סימן גדול למבין ובפרט בעינים. (5) בגליון כ"י ל"פ כתיב: בהכרת הפרצוף בתנועות העין כשיהיה מיושב או הפך. (6) בל"ד נוסף פה מלות "טוב". (7) בפ"ד נחסרו המלות "אל - הרוחניות" והוא ש"ס ע"י Homoioteleuton. (8) בגליון כ"י ל"פ כתיב: פ"י לא ימצאו שהם אנושיות. (9) בגליון כ"י ל"פ כתיב: כי אם יגבור הרוחניות של הגופי או נכוא אל התכלית אבל צריך שיהיה הרצון. (10) עיין יבמות ק"ג, ע"ב. (11) מלת "לא" חסר בשאר הכ"י. (12) בפ"ד נוסף פה מלת "הצורה". (13) בגליון כ"י ל"פ כתיב: הבן שהתכלית המבוקש למתבודד יגיע ברצון לא בהכרח ובטבע כי אם ברצון ובהתבודדות ובמחשבה. (14) ל"פ: לא. (15) בגליון כ"י ל"פ כתיב: הבן שצריך בהשגת התכלית ציור והתבודדות. (16) ראה מבוא דף ו' הע' 20; בל"ד נוסף עוד: ויוסף הצדיק. (17) בל"ד נוסף עוד: וירבעם בן נבט; ראה מבוא דף ו' הע' 21.

המהדי תניע אבי דלאמה אל החיים⁽¹⁾ ואל היושר כי יכנע בציירו ענינו הנכבד וצורתו המשובחת. ומבואר שהחיים⁽¹⁾ והיושר יותר מעולים מההתול והצחוק. והנה בצורות היותר נשא ישוב היותר פחות נכבד ר"ל בשיצירה ובצורות הפחות ישוב הנכבד פחות ועל כן ראוי לנו להתבודד⁽²⁾. ועל כן יטהר היותר פחות ויפרסם בקול רם השם הנכבד ויעלים הנכבד התנועעותו מצד הפחות ולא יזכור אלא בהתבודדות. ועל כן כל אחד יניע חברו אל צד הענין אשר הוא בו. וכבר היטיב ויד בן עד⁽³⁾ העובר במאמרו בשירו שאמר על השר לא ישאל וישאל על בן גילו כי כל בן גילו בחברו ימשך. והנה המתיחד⁽⁴⁾ אם בן טהור מבני גילו שהוא חובה⁽⁵⁾ עליו שלא יתחבר עם הגופני ולא למי שתכליתו הרוחנית במוחלט⁽⁶⁾. אבל אמנם חובה עליו שיתחבר עם אנשי החכמות⁽⁷⁾ ומפני שאנשי החכמות ימנעו בקצת המקומות וירבו בקצתם עד שיגיע בקצתם שיעדרו. על כן יהיה המתיחד חובה עליו בקצת המקומות שיסור מהאנשים בכלל כל מה שאפשר לו ולא יתערב עמם אלא בענינים ההכרחיים⁽⁸⁾. וזה ג"כ כפי ההכרח. וישימם נפרדים ממנו כי אינם ממינו ולא יתערב עמם ולא ישמע צפצפותם עד לא יצטרך להכחישם בבחישותם ולשנא משנאי השם ולשפט עליהם האחד המתבודד בא לגור וישפט שפוט⁽⁹⁾. לא כן⁽¹⁰⁾ ישליך מעליו המשא הכבד בכלות עצמו ומאיר לוולתו כנר ויתמיד בעבודה אשר בינו ובין הבורא בסתר כאלו הוא דבר ממוער⁽¹¹⁾ כמו שאמר והצנע לכת עם אלהיך⁽¹²⁾ ובה⁽¹³⁾ ישלם בדעתו כמו שישלם בתורתו ויהיה מרוצה לפני האל אהוב למעלה ונחמד למטה. ומה שהוא זולת זה ולקח מקבילו הנה הוא חסיד שוטה ממכלה⁽¹⁴⁾ עולם, או ילך במקומות אשר בהם החכמות אם היו נמצאים ויתחבר עם חוקנים טובי העצה והסברה והחכמה והשכל ובכלל המעלות השכליות אשר כל אחד מהם אדם יכלת⁽¹⁵⁾ לא אדם יחודש כי אנשי אלו השנים⁽¹⁶⁾ כמו שאמר אבוקרט⁽¹⁷⁾ יחוייב שיהיה לכל מהם⁽¹⁸⁾ חכם מבעלי ההצלחה. ואין זה חולק על מה שאמר בחכמה המדינית כי ההסרה מבני בני אדם רע ולמה שהתבאר בחכמה הטבעית שהאדם מדיני בטבע⁽¹⁹⁾ הנה

(1) במקום "חיים" צ"ל "ענוה"; המעתיק החליף מלת חיאל במלת חיאל, ראה מונק MI. דף 401 הע' ג'. (2) ל"ד, פ"ג: לו למתבודד. (3) עיין מבוא דף ו' הערה כ"ב. (4) עיין "מורה נבוכים" הוצ' מונק Paris 1866 חלק ג' דף 438 הע' 4. (5) בגליון כ"י ל"פ כתיב: על חיוב ההפדר מרוב האנשים: (6) מלת "מוחלט" חסר בל"ד, פ"ג-ד'. (7) ראה מונק MI. דף 402 הע' 2. (8) בגליון כ"י ל"פ כתיב: הבן כי המתבודד לא יתחבר עם הרוחני במוחלט כי אז לא היה אדם אלא נבדל (?). אבל עם אנשי החכמה ואם לא יהיו שביקש ההפדרה מהם. (9) בראשית י"ט ט'. (10) בל"ד ופ"ג נוסף פה הפסוק: לכו נא הגברים ועבדו את ה'. (11) בגליון כ"י ל"פ כתיב: פ"י שלא יתעסק במושפטיהם ודיניהם שהם דברים בין אדם לחבירו אלא הגברי יתעסק בידיעת ה' שהם העבודה השלמה ולא יכלה עצמותו כדי להאיר לוולתו כמו הנר רק יתעסק בחיות שכלו ועצמותו שהוא בין אלוה והבורא וזה יהיה בסתר מפני ההמון שלא יחשבוהו לכופר לכל אדם הצנע לכת והבינהו. (12) מיכה ו' ח'. (13) בשאר הכ"י כתיב: ובוה. (14) ל"ד, פ"ג: מומקבילי; ל"פ, פ"א: מומכלי. (15) במקום "כל-יכלת" כתיב בל"ד, פ"ג-ד': הם אדם יכלה; בגליון כ"י ל"פ כתיב: פ"י שיכלה הגופניות שבו כדי שיגדל תרוחניות ולא יהיה אדם שיחודש תמיד בגופו ויפסיד בשכלו. (16) במקום "כי-השנים" כתיב בשאר הכ"י: כי אלו אנשי. (17) בל"ד, פ"ג-ד': סוקראט. אדות חלוקה שמות זאת ראה רמ"ש 399, 888 HÜ. במקום "יחוייב-מהם" כתיב בל"ד, פ"ג-ד': כשיחיה: (18) ראה מונק MI. דף 403 הע' 1.

זה אמנם הוא בעצה כשבני אדם יהיו על שלמיותהם הטבעיות. ואמנם הנה הוא במקרה⁽¹⁾ והמדיניות בעצם טוב ובמקרה רע ועל המעט הוא שיהיה בהפך. וזה כענין בכשר והיין שהם מזון טבעי אל האדם והנטל⁽²⁾ והאפיון⁽³⁾. ואפשר שאלה ירפאו והמוזנות הטבעיים יהרגו אלא שזה על המעט ובמקרה. וככה מיחס המנהג אל הנפשות.

פרק ח': ואחר שבאר כי ראוי למתבודד להבדל מאנשי הצורות אשר אינם תכליתיות באר כי הפעולות האנושיות⁽⁴⁾ אשר יתכן שיפעלם המתיחד על שהם תכליות הם המושכלות העיוניות ואחרית מאלה השכל הנאצל ותכלית התכלית באותו ההבדל⁽⁵⁾ על האופן אשר בו ישיג הוא עצמו אשר הוא אמתת עצמותו לפי מה שאבין מכה מאמרו⁽⁶⁾. ואמר הפעולות האנושיות אשר יצטרפו⁽⁷⁾ אל המתיחד ויתכן שיפעלם המתיחד שלשה מינים כמו שזכרנו תחלה מהם⁽⁸⁾ מה שהוא לצד הצורה⁽⁹⁾ הגשמית. ומהם שהם לצד הצורה הרוחנית הפרטית מצד שיש להם יחס פרטי. ומהם מה שהם לצד הצורה הכללית והיא הצורה המושכלת. ואמנם⁽¹⁰⁾ הרוחנית הפרטית מצד שיש לה יחס פרטי והרוחנית הממוצעת הנה בהם יושנו התכליתיות ואינם תכליתיות וכמו שכבר בארנו בכל אלה⁽¹¹⁾ הנה נשאר עלינו שנדבר ברוחנית המושכלת. וזאת הצורה במציאות מנגדת⁽¹²⁾ על הצורה הפרטית והרוחנית⁽¹³⁾ הממוצעת⁽¹⁴⁾ כי אותם מונחם⁽¹⁵⁾ אשר יסמכו אליו על שהוא יתואר באותם הצורות והם בו נמצאות צורקות הוא אחד כי הנושא הצורה הפרטית

(1) במקום „והמדיניות—וזה“ כתיב בל"ד, פ"ג—ד': הנה הוא טוב; בגליון כ"י ל"פ

כתיב: משל שהחברה במדינות רעה במקרה. (2) خَنْظَل = Colocynthis עיין Freytag.

(3) أْفْيُون = opium עיין Dozy, בל"פ, ופ"א נוסף פה מלת „הורגים“. (4) חסר בפ"ג.

(5) ל"פ: באות הנבדל; ל"ד, פ"ג—ד': הנבדל. (6) בגליון כ"י ל"פ כתיב: דע שאמר לפי מה שאבין כי אין זה נראה מכה דבור אבו בכר בשגם משום שישים התכלית השגת הנבדל כמו שישגי הנבדל עצמו כי לא יעבור עיין אבו בכר בן אלצאיג הנאצל וכן דעת רוב חכמי ישמעאלים (והרב המורה עמם) זולת בן אלמפיל (?) ובי"ר אלא שהנרנבי ממשיך דבריהם של אבו בכר בן אלצאיג וחביריו על דבר לא כיון וכבר הודעתך זה לעיל בשביעי (?) ומוקום טעות הנרנבי וכן אמר (?) זה באגרת הפטירה, ולכן לחלשת הוראת לשון אבו בכר זה אמר הנרנבי לפי מה שאבין שהרגיש בזה; (דוד). (7) ל"ד „יצטרכו“. (8) עיין דף 13 שורה ח'. (9) בל"ד, ופ"ג חסרים המלות „הגשמית ומהם שהם לצד הצורה—הצורה“ והוא מ"ם עיי' Homoioteleuton. (10) ב"מ נוסף פה מלת „הצורה“. (11) בגליון כ"י ל"פ כתיב: הכן חזרת זאת החלוקה בכאן כי בה התחיל ובה השלים והבן כי קרא לצורה הרוחנית שיש לה יחס עם הפרטית לבינת משאר האישים קראה רוחנית פרטית וגם קראה ממוצעת כי אינה רוחנית במוחלט וגם אינה אחת במוחלט באי שמבאר כי אם היות (?) שאחר שהופשטה הצורה מכל האישים היא אחת בשכל מצד ההפשט, מ"מ נסמכות אל האישים הרבים והיא אז רבה לא אחת עד שְׁוִיבְמִקְרָה הפרטיות מכל וכל שלא יהיה השארות יחס פרטי ורמוזונים פרטיים וזה יהיה כשיכלה המות שהוא הדמיון לכצח וחופת עמו המושכל תסור ויובן המושכל מצד שהוא מושכל וכצורה מצד שהיא צורה בפעל מבלי יחס לא דברים המוחשים ואז השכל אמנם (?) נקנה ונאצל והוא תאורת המתבודד ואז הוא רוחני במוחלט והוא התכלית, זהו מה שעולה מכל מה שמבאר, (דוד). (12) בשאר הכ"י „מנגד“. (13) מלת „והרוחנית“ חסר בל"ד, פ"ג—ד'. (14) חסר בל"ד, פ"ג—ד'; ב"מ „הממוצעת“. (15) ל"ד, פ"ג—ד' „מונחיהם“.

והרוחנית⁽¹⁾ הממוצעת⁽²⁾ חוץ לנפש אחר. ומונחם אשר הוא תכונתו ר"ל על שהוא ענין מצוי בו רב. ר"ל כי הנושא דמותו בנפש בלתי נבדל⁽³⁾ או⁽⁴⁾ אמצעי ואלו מונחם אשר בו הם נמצאים רבים. כי האישים אשר ילקח מהם העצמות השוה לכל אישי המין רבים כי בהשנות⁽⁵⁾ האישים ילקח המושכל המופשט העצמי הכולל ומונחם אשר הם לו תכונתו אחד כי הכח⁽⁶⁾ אשר בו יושכל אחד בלתי מקבל החלוקה. והנה הם ביחסם אל מונחם⁽⁷⁾ כלליים אל⁽⁸⁾ האלהיים אלא במושכלות אשר להם איש אחד כמו השמש והמושכלות הנה הם לכל מיני העצמיים. והאדם מין המינים⁽⁹⁾ אם כן⁽¹⁰⁾ צורת האדם היא צורתו הכללית והוא יותר ראוי מהרוחניות רוחנית. אם כן כמו שנבדל האדם משאר העצמים הנמצאים⁽¹¹⁾ כן נבדלה צורתו משאר הצורות אשר להווים הנפסדים ונתדמה לצורות אשר לגופות הסובבים כי אותם ישכילו הנפשות⁽¹²⁾ והנה מונחם אשר יתואר בהם הוא מונחם בפנים האחרים אם יאמר להם בזה היחס האחד מונח⁽¹³⁾ שהוא אמנם יאמר מונח משני פנים אם למקבל הרושם בהצטרפות והוא המונח למציאות הצורה בו או לנמצא⁽¹⁴⁾ הנופני בהצטרף אל מושכלו. והגופות העגולים הם מונחים למושכלות אשר בהם הם מה שהם. ואינם⁽¹⁵⁾ מונחים למציאות אותה⁽¹⁶⁾ הצורה בהם כי לא קבלו על צד שהם היולי להם והנה יהיו מציאותם בהם. אבל מה שהשכילו מצורתם הוא מצוי בעצמו והוא סבה למציאותם והוא קודם להם במציאות כפי מה שיקדמו חלקי הגבול לנגבל. והנה אמנם מיני הגופות ההווים הנה⁽¹⁷⁾ הגופות מונחים על שהכללות צורות לאותם הגופות ולאנשים אשר ישכילו באותם המושכלות מונחים לאותם⁽¹⁸⁾ המושכלות על שהם מקבלים אותם ובהם מציאות אותם המושכלות וידמו על צד מה אל הרשומים החמריים⁽¹⁹⁾ ר"ל רושם הצורה בהיולי. והנה אמנם מין האדם הנה⁽¹⁷⁾ מונחו אשר יתואר בו הוא מונחו אשר לו על צד השני. והנה כבר היה מה שהוא אדם⁽²⁰⁾ ימצא בו מין האדם ואם היה מקבלו הנה כבר היה מונח⁽²¹⁾ יקבל צורת האדם בשני פנים מן הקבול בעת אחת ר"ל מצד הצורה ומצד ההשכלה אלא שזה אינו מנונה כי הוא משני צדדים כי האדם לו זה⁽²²⁾ מפליאת הטבע אשר מצא אותו והנה נאמר כי האדם יש בו ענינים רבים ואמנם הוא אדם בהתקבצם כלם. והנה בו כח הון ואין זה מקבל צורתו ובו כח החוש והמדמה והזוכר ואלו כולם לא יקבלו עצמותו ובו הכח המדבר והוא⁽²³⁾ ישיג עצמותו כמו ששיג שאר העצמיות⁽²⁴⁾ אלא שהוא

(1) מלת והרוחנית חסר בל"ד, פ"ג—ד'. (2) חסר בל"ד, פ"ג—ד'; במ', והממוצעת".
 (3) בגליון כ"י ל"פ כתיב: פ"י אינו נבדל מהגשמיות כי עדיין תלוי ונתלה בדמיון. (4) פ"ג: הוא. (5) ל"פ. פ"ד: "בהשנות". (6) בפ"ד כתיב במקום "כי הכח" "בהכרח". (7) ל"ד, פ"ג—ד'. "מונחיהם". (8) מלת "אל" חסר בשאר הכ"י. (9) ל"ד, פ"ג—ד': "מונחיהם". (10) בל"ד ופ"ג נחסרו פה המלות "אם כן—אם כן" והוא טעות סופר על ידי Homoioteleuton. (11) פ"ד: "הנבדלים". (12) ל"ד, פ"ג—ד': "נפשותם". (13) בגליון כ"י ל"פ כתיב: הבן חלופת המונחים באנשים ובגלגלים וההכדל ביניהם. (14) פ"ד: לא נמצא. (15) במקום "ואינם—אותה" כתיב בל"ד: והם מונחים לאותה. (16) בל"ד כתיב במקום "ואינם—אותה" והם מונחים לאותה. (17) בשאר הכ"י נוסף פה מלת "כיו". (18) מלות "מונחים לאותם" חסרים בל"ד, פ"ג—ד' והוא ט"ס ע"י Homoioteleuton. (19) ל"ד, פ"ג: בחמרים. (20) בל"ד ופ"ג נוסף פה מלת "אם". (21) במקום "היה מונח" כתיב בל"ד ופ"ג: "היה המונח". (22) מלות "לו זה" חסרים בל"ד, פ"ג—ד'. (23) ל"פ: ובו. (24) בל"פ, פ"ד נחסרו המלות "אלא—העצמיות" והוא ט"ס Homoioteleuton ע"י

ישיג עצמו⁽¹⁾ מה שהוא הוא וישיג שאר העצמיות הנשמיות על שהם נבדלות ממנה⁽²⁾ ויפשיטם וישיבם מושכלות. והוא מכואר כי אלו המושכלות יש להם יחס אל ההיולי⁽³⁾ כי אינם נפשטים בעצמם אחר שהם מושכלות החמריים מציאותם הקודם בהם כי למה שהופשטו מהאישיים ומהם לוקחו נשאר שם היחס הכללי והוא יחוסו אל אישיו ואם בוטל היחס הפרטי אשר בינו ובין האיש ולמה⁽⁴⁾ שההיולי סבת ההפסד והיחס אליו⁽⁵⁾ נשאר שם עד שנאמר כי מושכל אריסטו אינו מושכל אפלטון בבחינת הצורות המדומות המתחלפות בהם בפי התחלף האישיים שלוקחו מהם אשר נבראו מושכלות בהצצת השכל הפועל הנה⁽⁶⁾ המכון למתבודד המבקש ההישארות והוא בלתי מיוחס אל ההיולי ועל כן יעתק אל התכלית האמתית והוא כשיסתלק זה היחס הכללי גם כן כי יסתלק הנשמות בכלל מאותה הצורה כי לא היתה⁽⁷⁾ בשום עת צורה היולית כי ישכיל הצורות במה הם נפרדות בעצמן מבלתי שהופשטו מן החמריים כי מציאותם בעצמם היא מציאותם והם מופשטים אשר הוא הציור השכלי ר"ל השכל הנמצא אשר הוא שכל בפעל והוא מציאות השכל הנאצל אשר הוא היותר דומה⁽⁸⁾ שבדברים אל השכל הפועל ולא יהיה לזאת הצורה הנאצלת יחס אל ההיולי אלא בפנים אחרים והוא מפני שהוא משלים המושכלות ההיולים כי השכל בפעל כדמות נושא לשכל הנקנה ר"ל הנאצל:

ואמנם⁽⁹⁾ היה זה בן כי כאשר הגיעו הצורות מושכלות בפעל היו או סוף

(1) בל"ד ופ"ג נוסף פה מלת "מצד". (2) בשאר הכ"ו: ממנו. (3) עיין דף י"א. (4) בגליון כ"י ל"פ כתיב: הבן כי מכאן לקח הנרכני הלשון המפורסם בפירושו לכוונות השכל (והוא בודאי הפ"י למאמר אלכסנדר בישראל, עיין רמשי"ש HÜ. דף 205) ובפ"י אפשרות הדבקות (עיין רמשי"ש HÜ. דף 191) נסתלק הרבני הפרטי אבל לא הכללי כי אם בהשגת הנבדל. (5) לפי השערת מונק ML. דף 405 הע' 4 צ"ל "בלתי" ושם נאמר: la version hébraïque est ici en général très obscure. (6) בל"ד, פ"א פ"ג נוסף פה מלת "אינו". (7) בגליון כ"י ל"פ כתיב: תהיה. (8) בגליון כ"י ל"פ כתיב: הבן מזה הלשון יושר דעתי בדעת בן אלצאני שהניח הדבוק לבד הנאצל והנקנה ולא רצה לעלות אל הפועל כי לדעתו מספיק לו שידובק בדבר שהוא הנאצל ממין ולכן אמר כן. (9) בגליון כ"י ל"פ כתיב: הבן אלו הציורים הנפלאים מהמעולה בן אלצאני ומפני זה נראה לי שאמ"ב"ר עליו באיפשרות הדבקות כי בזה האופן והציור לא קדמוהו בו אדם כי בכאן אם תבין מכאן אופן הדבוק איך יהיה כשישובו כלם בפעל ולא בכח אל צורה אחת שאז ישכיל עצמו. וזה האופן הקצר שרמו כאן בן אלצאני הוא נפלא מאוד למעמיק ואומ"י אני כי ממנו לקחו ב"ר בפירושו הארוך לנפש (עיין רמשי"ש HÜ. דף 150) בג' (?) ממנו בבאור החמישי (?) שהאריך שם הרבה ולבסוף מתפאר שאופן הדבוק מצאו הוא לבד והוא לקוח מזה השרש אם מדקדק אלא שהוא הרחיב שם וסדר הדבר ויתר. ולכן נר' לי שרמו כ"י שיפרש דעת אבו בכר בזולת זה המקום כמו שכתב באיפשרות הדבקות והוא אותו המקום שאמרנו כפ"י הארוך כי ידענו שהארוכים עשאו כ"י בכוף ימיו בזקנתו וכד' שרמו בפ"י מומ"ש הארוך בענין התנועה (?) שכתב שם שאם היה זקן. והם צורים עשאו בבחוריותו ולכן הגיה בסופן צור (?) הנפש שדעתו בנפש יראה מי שיצרה כפ"י הארוך מהנפש ושמה שכתב שם היה לדעת המפרשים. והארוכים בזקנתו ובסוף ימיו ודי לך בזה הערה. ומפני שהנרכני אמ"י שלא ראה שום מקום שכתב יפרש דעת אבו בכר ממה שרמו הנה וזה מפני שהנרכני אלא ראה הארוכים ולכן בקצת המקומות טעה בדעת ב"ר עם גודל תמירותו בדעותיו כאן שכתובים אצלי בספר מיוחד. לכן העירוהו המקום שב"ר באר זה ושלקחו מהערת בן אלצאני הנה אלו הדברים וזה יספק: דוד הקטן בן הרב החולל. ועוד כתיב שם: ויען אופן הדבוק שמבאר ב"ר בארוך בג' (?)

נמצאות העולם מצד שהם מושכלות בפעל¹) ונמנו מצד שהם מושכלות בפעל בכלל הנמצאות. ולפי שדרך הנמצאות כלם שיושכלו ויגיעו צורות לאותו העצם אינו נמנע כמו שאמר אבו נצר שיהיו המושכלות מצד שהם מושכלות בפעל והם שכל בפעל שישכילו גם כן²) ויהיה אשר ישכילוהו איננו דבר רק אשר הוא בפעל שכל. אבל אשר הוא בפעל שכל בעבור שהמושכל היה לו צורה כבר יהיה שכל בפעל בהצטרף אל אותה הצורה לבד או צורות ובכח בהצטרף אל מושכל אחר. ואמנם כאשר היה שכל בפעל בהצטרף אל המושכלות כלם והיה סוף הנמצאות כשהיה הוא המושכלות בפעל הנה כאשר השכיל הנמצא אשר הוא שכל בפעל לא ישכיל נמצא חוץ מעצמו אבל אמנם ישכיל עצמו מבלי הפשטה³) על שמציאותו בעצמו קודם שישכיל שכל או מושכל בפעל בחלוף מה שהושכלו אלו הדברים עצמם תחלה שהם הושכלו תחלה על שהם הופשטו מחמריהם אשר היה כם מציאותם ולפי שהם היו מושכלים בכח והושכלו שנית אין מציאותם המציאות הקודם אבל מציאותם נבדל מחמריהם ועל שהם צורות לא בחמריהם ועל שהם מושכלות בפעל הנה השכל בפעל כאשר השכיל המושכלות אשר הם צורות לא מצד שהם מושכלות בפעל היה השכל אשר היינו אומרים תחלה שהוא שכל בפעל הוא אתה הנקנה⁴). וכאשר היו הנה נמצאות הם צורות לא בחמרים ולא⁵) היו כלל הצורות בחמרים הנה אותן כאשר הושכלו היו נמצאות והיו מושכלות המציאות אשר היה להם קודם שיושכלו. כי אמרנו שיושכל הדבר ראשונה הוא הפשט הצורות אשר בחמרים מחמריהם ויהיה להם מציאות אחר בלתי מציאותם הראשון. וכאשר היה בכאן דברים הם צורות לא בחמרים לא יצטרך אותו העצם שיופשט מחמרו כלל אבל ימצאם מופשטים וישכילם⁶) כפי מה שימצא בעצמו⁷) מצד שהוא שכל בפעל מושכלות אינם בחמריהם וישכילם ויהיה מציאותו מצד שהוא מושכל שכל שני היה מציאותו אשר היה לו קודם שישכיל זה השכל בזה בעצמו ראוי שיוכן כאשר הם צורות לא בחמרים שהם כאשר הושכלו מיד⁸) מציאותם בעצמם הוא מציאותם והם מושכלים על ענינם ואמתתם כי הפנים אשר כם נאמר

מהנפש הוא קשה ההשגה וערוב מעורב עם דברים רבים ארכזנו לך כן צור (?) מופלג ויהיה ליודעים הזכרה ולמושכילים הישרה ואתה תבינהו אם בעל נפש אתה. הנה השכל הפועל הוא פועל המושכל כשיפשיטם עד שיהיה בפעל וכשהוא בפועל אינו פועל יותר אלא שב צורה שהוא אמתת המושכל אלא שהוא פועל בארך אל מושכל אחר שהוא בכח וכן בהדרגה עד שישכיל כל המושכלות כלם אז א"א שיהיה יותר פועל כי לא נשאר יותר מושכל להפשיט כי כבר פעלם כלם ושכן כפעל אז הוא שב צורה במוחלט לא בארך לבד כבראשונה אלא בהחלש ר"ל בארך על כל הצורות והוא דבק בנו עדיין אז פתאום כיון שהוא צורה יתגלה עצמותו לעצמותו והוא הדבוק השלם והמיתה על פי ה' במשה כי יתן באחרונה מה שנתנוהו שאז בשכליו ראשונה לגלגל ואז ישוב האדם נצחי ברורה כי משה לא מת מחסרון פה נחתכו כמה מלות אשר היו על הגליון ע"י כורך הספר; ראה מונק. *ML* דף 409. ⁽¹⁾ מלות „בפעל—[ב]כלל“ נחסרו בפ"ד ע"י *Homoiotelenton*. ⁽²⁾ ראה מונק. *ML* דף 346 הערה 1. ⁽³⁾ בגליון כ"ל ל"פ כתיב: הבן שהשכלת השכל הנקנה בחלוף השכלת השכל ההיולאני שזה כהפשט וזה בעצמות הצורה מבלי הפשטה; ולכן הראשון כשהפשיט נקרה כפעל כי שב כפעל והשני נקרי נקנה ונאצל כי יגיע גיא הרים אל אצלי זה כן. ⁽⁴⁾ ראה מונק. *ML* דף 127 הער' 2. ⁽⁵⁾ פ"ג: ואם. ⁽⁶⁾ מלות „כפי—וישכילם“ חסרים במו"ע *Homoiotelenton*. ⁽⁷⁾ לדעת מונק. *ML* דף 407 הע' 3; צריך להגוי: שימצאו. בעצמן. ⁽⁸⁾ בשאר הכ"ל כתיב: היה.

במה שהוא בנו שכל שהוא בפעל בנו הנה כפי זה המשל: ראוי שיאמר באותם שהם בעולם מאותם הצורות אמנם אפשר שישכלו על השלמות אחר שיגיעו המושכלות כלם מושכלות בפעל או רובם ויגיע השכל הנקנה ואז יגיעו אותם הצורות המושכלות ויהיו אותם כאלו הם צורות לשכל מצד שהוא שכל נקנה והשכל הנקנה¹) כדמות נושא לאותו ויהיה הנקנה דומה בצורה לשכל אשר בפעל. והשכל אשר בפעל כדמות נושא וחומר לשכל הנקנה והשכל²) אשר בפעל צורה לאותו העצם ואותו העצם כדמות חומר. הנה למה שהשכל הפועל בלתי מתחלק ר"ל שכל הצורות המיניות בכללם אחת בו או³) עצמותו דברים בלתי מתחלקים ר"ל שכל צורה וצורה מהצורות המיניות אחת בו ואם ירבו הידועים ברבוי המינים הנה הידיעה אחת בנבכל⁴) כפי העלוי. והיה רבוי הצורות ממנו מצד מה שלא היתה המצאתם אלא בחמרים כי הצורות אשר הם היום בחמרים הם בשכל הפועל צורה מופשטת לא שהם היו נמצאים בחמרים והופשטו כענין בשכל הפועל. לא נמנע השכל הפועל לחתור שיקרבם מההפרדה מעט מעט עד שיגיע הציור השכלי ר"ל השכל הנקנה. ויהיה כעבור זה עצם האדם או האדם במה שיתעצם היותר קרוב שבדברים אל השכל הפועל. (וכן⁵) לא נמנע זה השכל לתת באחרונה מה שנתנהו שאר השכלים ראשונה והוא ההנעה על שיושכל עצמו או⁶) יגיע הציור השכלי האמתי אשר הוא ההשכלה לנמצא אשר הוא שכל בפועל בעצמו מבילתי מוציאו מכח לא עתה ולא קודם זה אשר הוא ציור הנפרד ר"ל השכל הפועל כפי מה שיצייר הוא עצמו וזהו סוף כל התנועות וזה אם על שתתחדש שם הכנה⁷) שנית כמו שיראהו בן רשד או על שיתעצם זה ויצליח עד שיבין הנפרד וישוב הוא הוא וזהו התכלית האחרון למתבודד והוא תכלית ההווה השלם בעור הגבדל. וזאת היא ההצלחה האחרונה והחיים הארוכים הנצחיים וזהו פרי⁸) כל החכמות ואז ימצא בו תאר קצת⁹) עד שראוי לו התהלה והשבח¹⁰). (כה¹¹) אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו¹²) כי המושכלות¹³) יש להם יחס אל ההיולי כי הם מושכלות החמריים. ואל יתהלל הגבור בגבורתו כי הכובש את יצרו ובכלל בעל המדות הטובות הנה מעלותיו מעלות תבניות כותרנות. והאמונה והחסידות גם הגבור היודע הנהגת צבאות המלחמה¹⁴) מעלותיו המעלות המחשבויות. וכל אלה ענינים פריים כצורות הרוחניות האנושיות. אל יתהלל עשיר בעשרו כי מהמעלות אשר כפי המחשבה ההון והקנאה והכעס וכל¹⁵)

¹) בגליון כ"י ל"פ כתיב: הבן הדרגת ההשכלה מההיולי עד הנקנה וכן בהפך; ותראה שהכל לשון אבו בכר בן אלצאיג לא עבר (?) הנקנה. ²) מלות "והשכל—חומר" חסרים בל"ד ופ"ג. ³) מלות "או—ואם" חסרים במ' ע"י Homoioteleuton. ⁴) מ': נבדל; פ"ג—ד': הנבדל. ⁵) בגליון כ"י ל"פ כתיב פה: מכאן הם דברי הנרבי מעצמן והגיע הדבוק אל הפועל בדעת ב"ר במ' שמזכיר עתה ואין אלה דברי בן אלצאיג כמו שהודעתך. ⁶) בל"פ. ל"ד, פ"ד: ואז. ⁷) פ"ג: הכוונה. ⁸) עיין רמשי"ש H.Ü. דף 156 הערה 356. ⁹) בשאר הכ"י כתיב: קונו. ¹⁰) בל"ד, פ"א ופ"ג נוסף פה עוד: את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח. ¹¹) בגליון כ"י ל"פ כתיב: פ"י הפסוק הזה הוא פרי כל מה שאמר אלצאיג ותבינהו. ¹²) ירמיה ט', כ"ב וכ"ג. ¹³) בל"ד נוסף פה מלת "הכוללות". ¹⁴) בל"ר נוסף פה "המקנה הממתיין". ¹⁵) בפ"ג רק "הממתיין". ¹⁶) בשאר הכ"י כתיב: והכל.

צורה רוחנית פרטיית. כי אם בואת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי השכל הנקנה וידוע הנבדל עד האמת יתב' ותאריו. כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ. כי המציאות טוב וחסד מאתו יתב' כי באלה חפצתי חפץ הדמות. נאם ה' והשפעתו¹).

¹ בל"ד ופ"ג נוסף פה: ובכאן נשלמה כוונת אבו בכר בן אלצאיג בהנהגת המתיחד והוא חלק מדינה אשר רמז עליה אבו בכר בן טופיל וראוי לנו אחר זה שנשוב למה יזהיינו מפירושינו לדברי אבו בכר בן טופיל הממשיך ונאמר חתם ואמר אבו בכר בן טופיל:

זעקת שבר

שלשה מכתבים

אשר ערכו ראשי העדה פוונא בעת צרתם אל אחב"נ.

הוציאם לאור

אברהם ברלינר.

את המכתב הראשון, אשר מצאתיו בכריכת ספר ישן נושן והוצאתיו משם ותקנתיו כראוי, כבר הדפסתי במכת"ע החדשי לפראנקל שנת 1868 צד 174-178. בהוצאה החדשה שלפננו נמלאו חסרונות אחדים עפ"י המכתב הנמצא בשלמות ביד הפרופיסור חוואלואן. המכתב שלוח אל קהל עדת ישראל אשר בברלין, כי תוציא היא קול קורא לעזרת עדת פוזנא אחותה, למען תצא למרחב מצרתה, וע"י המכתב הזה תגדל ותרחב ידיעתנו ע"ד עלילת הדם אשר העלילו שונאינו מנדינו על הקהלה הנ"ל ועל הרעה הגדולה אשר משכה העלילה הזאת אחריה ואשר כבר דבר אדותה הח' פערלעס בספרו ע"ד קורות היהודים בעיר פוזנא.

את המכתב השני (צד 6—4) מצאתי באספת המודעות, אשר אסף וקבץ על יד הרב ר' אליה ואלי באליסנדריה דילא פאליה (באישליה), אשר העתיק למענו כל מכתב-בקשה הנשלח לקהלת אליסנדריה. ועוד ידי נטויה להו"ל מכתבים שונים הנוגעים לקורות עמנו מתוך האספה הזאת. מכל החתימות, אשר נמצאו על המכתב הזה, לא היה לאל יד ר' אליה להעתיק רק את חתימת ק"ק פראנקפורט, וכנראה נהיתה כזאת, יען החתימות היו כתובות בכ"י הנהוג אצל היהודים האשכנזים ולא באותיות מרבעות. בעד החתימות האחרות הניח המעתיק מקום פנוי. את ההעתקה הכתובה באותיות קטנות ודקות מאוד, לא יכלתי לקרא כראוי והצבתי נקודות במקום מלות מספוקות.

המכתב הזה ישים מדבריו אל כל נדיבי עמנו בכלל, ויחאר את גודל הצרה והיגון אשר קמו ונהיו בתוך קהל פוזנא לרגלי עלילת הדם משנת 1736. שני משולחים יצאו לקבץ על יד נדבות המתגדבים בעם.

המכתב השלישי (צד 15—6) נמצא אצלי נדפס על גליון גדול, ואחריו עוד מכתב-תעודה, נמצא בכ"י אצל הרב ר' אליה הנ"ל, אשר הוא גם בעל הגליון הנדפס. בהמכתב הזה נמצא חמר רב לקורות עמנו, וגם ערך חתימות הקהלות אשר בפוזנא, ברעסלויא, ניקלשבורג, וויניציאה, גוריציא רב הוא.

מאלה האנשים הנקובים בשמות יוצאה חתימתם גם ממקום אחר, דהיינו ר' יהודה ליב בכ"מ יצחק היילפרון, ר' מנחם ב"ר שלמה זלמן אוירבך ור' יואל ב"ר יצחק, הם אשר נתנו הסכמתם להדפיס הס' ים של שלמה על מס' נטין בבערלין שנת תקכ"א. ור' שלמה זלמן מערצבך אשר היה משולח עם ר' משה בהר"י קאליש הוא מחבר הס' קרן שמואל על פירוש הרשב"ם וע' הקדמה שלו ותמצא שמו במילואו "שלמה זלמן בר' יחזקיה העסל אשכנזי מק"ק מרצבאך". עמוד 6: וכאל"ש נ"ל כי הם ר"ת: ויזכה כל אחד לאריכת שנים.

העתק האיגרת ששלחו ק"ק פוונן לק"ק בערלין להדפיסה להודיע צערן לרבים:

שמעו אלינו רודפי צדק ובקשו את ה' כל ענוי ארץ הטו אזניכם לאמרינו. הנה
רפו ידינו ונחשנו עינינו תסמרנה שערות בשרנו מכובד מתנינו ומשברון
לבנו ורוח אין בקרבנו, אוי ואבוי אם בזאת המקרה תהיה בימינו.

אף שכבר קדמנו ויצאנו לקראת הוד ר"פ"מ ובי"ת"ז לחלות ולחנן האי שופרא
ויקרא דפ"ז נא"ה קהלתינו הקדושה יע"א תהמה נפשנו ותשוש עלינו בוכרנו מקדם
שנות עולמים מיום הוסד קהלתינו קריה נאמנה עיר ואם בישראל כלילת יופי משוש
כל הארץ נזר ועטרה, צפירת תפארה, תמיד היינו מן המשפיעים ולא מן הנשפעים
ומעת חסרנו כל אלה מרוב צרות ויגונות ומדהבות כבדות תכופות וסמוכות דערו
ועברו עלינו צרות רבות סבבנו אלה מפה ואלה מפה והכל לאתוי עניותא לישראל
ואבוהון דכולהו דם עלילות השקר אשר כבר קול ענות חלושה נשמע למרחוק ואחינו
כל בני ישראל יבנו את השריפה אשר שרף כנחש נושך. חץ שחוט לשון קשתם
מושך, להתגולל ולהתנפל עלילות שקרים ותסקופי מילין, ה' יפיר עצתם ויקלקל
מחשבתם הרעה ויצמיח ישע תשועתינו ואשר עד הנה עזרונו רחמיו שהמעלילה עצמה
הודתה שהוסתה והורחה מקצת בני עירנו ונכרו דברי אמת בעת ישבו כסאות למשפט
שרי הקומיסאן כמה עדות וראיות ברורות ונכונות ששקר ענו בנו, ועכ"ז קצתם נפתן
חרש האשימו אזנם והיה רצונם לשלוח בעולתה ידיהם בשאר תפוסים בענויים קשים
ומרים מלבד קנסות לאלפים ולרכבות. ולא כן נתן ה' בלב שאר שרי קומיסאן
והעיוז פניהם בפלונתא רחוקה שלא להרע ליהודים על לא חמס בכפם ונשאר הענין
מחצה על מחצה בלי הכרע ונכתב ונחתם כל גביות העדות והענין אשר היה לפניהם
ונשתלח להאדון שר ומושל הקנצלר יר"ה. וכבר עשינו מה שמוטל עלינו בתפלה
וצום ובכי מספד מר ואם ירפו ידינו מלצאת ולבא עוד נהיה ח"ו כצועק וכו' וצריך
לזה הוצאות הרב' ואין לאל ידינו לשאת המשא הכבד הזה כי כבר כלה ותם לריק
כחנו וכל מחמדינו כלי קודש מעט מכרנו ומשכננו ככלי ריק הוצגנו ולא נשאר בלתי
גויתנו, ומבלעדי זאת שאל נא לימים ראשונים על צוארנו נרדפנו עד חוב"ה אצל
פריצים עריצים שלופי חרב הנוגשים אצים לוחצים בחוקה לקחת נפשות זממו ואנחנו
לא נדע מה נעשה מעת לעת ומפקידה לפקידה הצרות מתרבות בעוד ראשונה פקודה
השני ממחרת לבא זו היא שיבה זו היא ביאה בדדמי בדמים נגעו וחבל על ראבדין
ה' ינקום נקמתם מן המתעוללים עלילות ברשע ועדיין קול אחינו צועקים מן המצר
שבעה תפוסים הנתונים עוד במאסר. ע"כ נשאנו עינינו אל אחינו בני ישראל שיעשו

עמנו צדקה וחסד בנדרים ונדבות איש איש כמתנת ידו כברכתו אשר בך ה' אותו ואיש את אחיו יעורר והגדולים ישמיעו לקטנים קטן וגדול שם הגדול לפי וכו'. אך לא נסינו באלה ומסוה הבושה על פנינו לתבוע חלקנו בפנינו פעמים ושלוש ע"כ הלחץ השיאנו לעורר לבכם המהור והננו מפילים תחנתנו לפי הוד ר"ם פ"מכ"ת אחרי אשר המה סמוכים ונראים ויודעים באונקי דידן באיכות וכמות וכאשר פ"ם כבר החלו להטיב עמנו בהדפסת פעמים מגלות קנות מאוננות ומקוננות להמתחילים אומרים מרוק יגמרו נא בעדינו להטיב עמנו גם בפעם הזאת וגדול המעשה ימחול ר"פ"מ על כבודם במירחא זו בכתיבה תמה לקהלות קדושות קרובות ורחוקות גדולות וקטנות שיסייעו אותנו סיוע שיש בו ממש לפתוח לנו שערי רחמים ולשבת החשאים להיות בעת דוחקנו לעזר ולסעד סעדא רבא פרום מנה הראוי לולי זאת אברנו חלילה פן ואולי יתנכרו ויתנכרו צרינו לאמור ידינו רמה ועלינו יכפו הר כחומה ולא יהיה כחנו לעמוד נגדם מפני חשבון לא יוכל להמנות ומי יעצור כח וחיל להדמים ולהשקיש כל פה דובר נבלה ושקר זה ימאן וזה יאמין ולא יהיה ח"ו תקומה לנו אלו היתה שמועה שלהם גדולה כראי שלנו ודאי לא יעלימו עיניהם הפקוחים מאתנו. נחשב כצג באיתון מושבם ומתחננים לפניכם בדמעות שלישי יכמרו נא רחמיהם עלינו להודיע צערינו לרבים וכן שלמים אם לא למעננו למען עוללנו וטפינו. ולמען בתי כנסיותינו ולסיר המכשול מלב העקוב כאשר בצפייתנו צפינו עפ"י גביות העדות וראיות ברורות ודברי המעלילה עצמה אל נא אחינו תאחרו הקדימו עצמיכם למצוה רבה ויקרה כוז הצלת נפשות ופדיון שבויים ופרנסת עניים ואביונים באלו אמרו זריון מקדימין קדמות אמור לפעלא טבא אומרים יישר חילו ואל יהיה להם לטורה ולמשא זאת נשיב אל לבנו כי לא לעולם יונח ה' קרובה ישועתנו לבא וצדקתנו להגלות בגילה ברינה. ה' יגדור פרצותינו וישים שלום לגבולינו: יהיה הרבר חקוק על לוח לבנו בעט ברזל בצפורן שמיר בספרי זכרונותינו למען ידעו דור אחרון כי על ידי אחינו בית ישראל בגלילות ההם הצמיח ה' לנו ישועה ופורקן מוכבחים אנהנו בתום וביושר לבכם וברוב צדקתם וענותנותם אשר במקום גדולתם שיתנו מקום לדברינו אלה הנאמרים באמת וביושר בלי נפתל ועקש ואל שדי יתן לנו ולכם רחמים ויוסף לכם שלום שלוח ושפע טובה אשריכם מה טוב חלקיכם שנרכם הרבה מאד רגלכם כל תמער ותזכו לבנין עדי עד והשוכן את דכא הוא יציל אתכם מכל צרה וצוקה בזכות אשר בכסא חקוקה הכ"ד הנאנחים והנאנקים המיחלים ומצפים לישועת אלופים ראשים רזונים מנהיגים ק"ק פונקן יצ"ו היום יום ד' כ' מנחם תצ"ח לפ"ק.

נאם יצחק בהרב מוה"ר יהודה ליב מונק לעמלין מגלונא פ"ה: ונאם הצעיר מרדכי בן מנחם הקצין מוה"ר יהודה ידל זצ"ל: ונאם משולם פייבש ב"ה יצחק צורף זצ"ל

ונאם נתן בהר"ר דוד סג"ל זצ"ל: נאם יצחק בן מו' הגאון המפורסם יעקב זצ"ל. ונאם הקטן יעקב בלא"א מוה"ר (sic) זצלה"ה: נאם הקטן חיים בהמנוח מהר"ם זצ"ל.

נאם אברהם במוה"ר אליעזר זצ"ל: ונאם יוסף בן לא"א מוה"ר יעקב משה מקאליש:

נאם ישראל במוה"ר גרשון זצ"ל: נאם שמואל במוה"ר פייבש זצ"ל פקיש.

וזאת היא המלצה במליצה ישרה בעד ק"ק הנ"ל מאלופי ראשי קציני פרנסי מנהיגי הקהילה מפוארה עיר ואם בישראל ק"ק בערלין יצ"ו: בצירוף כבוד הרבנים המופלגים הדיינים יצ"ו ובראשם כבוד הרב המופלא שבב"ד מוהר"ר מרדכי נר"ו ראש ב"ד דק"ק הנ"ל והמדינה יצ"ו:

מכתבא דנא די רשים הניענו מעיר פונז קהל קדושים. ואנחנו טרם קראנוה, צרת נפיש ידענוה. קינה היא וקוננוה. הלא הוגד מראש לכם הלא תדעו הלא תשמעו. העיר המעטירה תחת היותה משוש תהלות קהלות יעקב, איך הוצתה אש עליה ורעו דליותיה, שתיים הנה קוראותיה, תרתי משמע, הנפשות היקרות הקדושות אשר טרפו באפס כי עז כיום ענות נפשם, ועדיין מעוררים משפטם תהום רבא ונורא עלילה על בני אדם אסירי עני וברזל על עסקי שוא ותפל ושקר ענו מלבם ריש כל מרעין איהו דם, אשר כבר התברר ביטול הדעת הזאת ושקרותה בפני כל אומה ולשון, והעניים האלה למען הציל נפשות אשר המה חיים עדנה, כספם בחוצות השליכו בחוצאות מרובות עד לאין מחית לא לעזר ולא להועיל בעו"ה, וכמעט רגע תהיה תחנה כהיום אשר עיניהם כי קרוב יום ישעם ברצון השם כמבואר בכתב הלז אמנם אם אין עזרתם בהם כי אפס כסף, לא יוכלו מלט משא רוב החוצאות ע"כ תפוג ולא תצא לאור משפטם ח"ו. וע"כ היום מרי שיחם לאמור עלו אלינו מהרה והושיענו כי באו מים עד נפש, ויהי כבא אלינו הספר מאנקת אביונים עתה קמנו ונתעורר, והעמדנו לנו מצוה פה קהלתנו להכריז בבהכ"נ לעזר לב המתנדבים בעם לעשויו על הצדקה, ובעינינו הכינונו סך מסוים את אשר הביאו ממנו נדבה למצוה הרבה, וזהו פדיון שבויים, וברווא קרא בחיל לבון אמרה, כל אחינו אנשי בריתנו החישו מפלט מרוח סועה מסער, קומו השרים לעזרת ה' בגבורים ואל נא תאחרו אולי ה' אותם והצליח דרכם, נדרו ושלמו לה' אלקיכם הובילו שם המורה לצדקה, וגשם נדבות תניפו בכתי הכנסיות הקדושים, והביאו כל הנדבה אל בית האוצר, היקר אשר יקרתם מעליכם ושלאו ביד תשלחו במקום נאמן אם ליד קציני עיר ברעסלא, או לידי הקהל דכאן במקום שמכירים אותם למען דעת למסור המעות אל נכון, ולא תהיה יד הכל ממשמשים בהם ולא יפול צרור כסף ארצה לבטלה, דניחא לן דליתעביד מצוה בממונא, ושהיה אסורה הדבר עד לא ירתק חבל הכסף ונפל עוזר אוהו החבל ואין מקים ח"ו — ואף אתם אחינו ב"י תאזרו חלוצים כמונו השמיעוה ביהודה ועוד, אל הערים הקרובות אליכם והרחוקות מכם שלחו וקוננו מאד, לעזור בלא לב ולב בנפש ומאוד, ובהיות אחינו ב"י עומדים בצרה, לא עת האריך בתפילה, ונשים קנצי למלין ונאמר די, וכן יאמר לצרותינו אל, ציון במשפט תפדה: בימיכם ובימינו תושע ישראל ויהודה.

הכ"ד האלופים ראשים רוזנים קצינים ונגידים פ"ו קהלתנו יצ"ו בצירוף שני המאורות הגדולים הרבנים הדיינים נר"ו הבאים על החתום על הגלוי מדברים בצדקה רב להושיע.

הקטן שמואל האלברשטאט פ"ה: נאם יהודה ליב מהלברשטאט:

הקטן משה בן לא"א מהר"ר יהודה ליב קליף זצ"ל: נאם פייטל ברלין:

צבי הירש סג"ל מהאמבורג: נאם נתנאל פירשט:

נאם ולמן עמריך:

הקטן מרדכי מהלברשטאט:

אברהם הלוי:

מאיר וושט

הקטן מרדכי מליסא ראשב"ד דקהלתנו והמדינה יצ"ו:

הצעיר נפתלי הירץ דיין ומ"ץ פה ק"ק ברלין יע"א.

נדפס פה ק"ק ברלין ראש חודש אלול תצ"ח לס"ק בבית וכרפוס האלוף
כהר"ר אהרן מליסא.

ב.

אל אצילי בני ישראל ראויים שתשרה עליהם שכינה כעל יקותיאל ויזכו
לראות בבנין אריאל האלופים ראשים קצינים ומנהיגי הדור רוזני שבטי בני ישראל
כולם ברורים הגבירים פייסנים רחמנים גרבנים סבלנים גאונים ארץ גודרים גדר
ועומדים בפרץ ה' ישמרם מכליון וחרץ ומיוחס שמם בשם מרים דולין מים מבארות
עמוקים ועושים משפט וחוקים גוורים ומקימים יהי שלום בחילך ושלום בארמנותיך
כל חד לפי מעלתו ומדרגתו הרמה ועשרותיהם בראשם לוחמי מלחמתם דתורה ה"ה
הרבנים המובהקים עמודי עולם היושבים על כסא הוראה מהם תצא תורה בפילפולא
חריפתא ובסברא החריפים ובקיאם בחרי התורה ומטהרין שרץ בפילפולא חריפתא
כל עוף הפורח עליהם מיד נשרף מחמת אור תורה לא פסק פומיהו מגירסא דתורה
בעלי תריסין המפורסמים מראיהם כלבנון וריחם כאפרסמונים ומלאים בתורה ובמצות
ברימונים וחמדם כטל חרמון הם החכמים דבכל קהלות שהם חונים ה' יאריך להם
ימים ושנים ויבלו שנותיהם בנעימים עד ביאת משיח צדק הולך תמים אכ"ר גרם
יאירו כאור הבהיר יורח לעד א"ס ואחריהם כל העדות הקדושות העוסקים בצרכי
צבור באמונה האגודים באגודה הנחמדים ורודפים אחרי מצות קלים וחמורים ה"ה
החברות הקדושות היקרים ידיהם פושטין לאביונים ועושים צדקה בכל עת לדלים
מחזיקים לימודים פוזרים לפדיון שבויים כל חד וחד לפי מעלתו ומדרגתו יצ"ו ובאל"ש.
אחינו בית ישראל בני אברהם יצחק ויעקב בני גב"ר גמילות חסדים ביישנים
רחמנים יהיו לרצון אמרי פינו וארשת שפתינו יערב לפניכם אשר אנחנו באים במליצה
ישרה והגונה עבור הנהו תרי אנשים בכ"מ אשר נאמר אנשים חשובים הם אשר
באים בקובלנא רבה בצעקה ובכי ונפש מרה אשר פגע בהם יד ה' וצרה נוגעת
בחברתה בזיבורתא ועקרבא כאשר עיניכם תחזינה מישרים והרינו אחר דברינו וכתבת
ידינו וסהדי במרומים שבירדענו ומכירינו אנו קאמינא בר"ב חסד"א ור"ב חני"א אשר
מוטל עלינו להחזיק במדת ארוננו ארון עולם והיה כי יצעק אלי [ושמעתי] כי חנון אני
וכל השערים ננעלים חוץ משערי דמעה והואיל ויצא יצחק לשוח בשדה ה"ה אלוף הריר
יצחק אייזק בהר"ר מנחם המצפה לישיועה ונחמה וחבירו ה"ה ניסו הריר אליקים געץ
אלקים יהיה עמו בהר"ר שמואל אשר שמו אל דרך פעמם לבקש להם עוזר ותורפה
ובאו לפנינו בגנוחי גנח ויללה גדולה במר נפשם שפתיהם ברור מללו דברי כנים
ואמיתיים ונכרים ואמת יש לו רגלים רגל פעמים פעמי נדיבים כנודע לכל רואי שמש

גודל השוד והשבר אשר עובר בעוה"ר במדינתנו לא יאומן ולא יסוּר וכפרט בקהלתנו הקדושה מלאה חבמים וסופרים נוד' הצרות והמלחמות שעברו עלינו תמיד ועכ"ז הציף ה' עלינו מי טופא עד שבאו מים עד נפש והמפורסמים אין צריכין ראיה שבעונותינו הרבים כל קהלתנו יורדים מט"ה מטה ונתרכו החובות לאלפי רבבות עד כי חדל לספור ותשש כחנו ורפו ידינו להאריך במ אף מעיקרא דמילתא קאתינא להודיע שהם עסקו כל ימיהם ומ"ו בשותפות באמונה שלימה ונשאו בעול תורה ובעול ד"א עם שאר חבריהם כאשר גלוי לכל שער עמינו וכחיום רבו הצרות עלינו במסים וארנונות ומרהבה רבה ויתפרדו חבילה כאשר שלא היה מרנוע לנפשם ממש לבלוע הרוק זה נכנס וזה יוצא ובאו בעלי חובות ופריצים והוכרחו לעקור דירתם ונשיהם של אלו אנשים אסורין בויקן כבבלי ברול לעשות בהם משפטים והולך החבל אחר הדליי גם הילדים מעוטפים בחיק אמותם . . . בכית האסורים וממש כנשחטים אמותיהם וילדיהם . . . ולהאורח הלו נשאר ממש גרמי דעשרה ביר האי ילד אשר נסע אין אם אביו ואין פתח פתוח להנהו תפוסים היושבים כבבלי ברול אם לא על דבר תעלומי מעלינו? ובאשר שהקרובים מצדיהם אף הם בהאי פחדא ואין בידם ובכחם לסייע להם כי אפס הכסף ולא נשאר כי אם גויותיהם וידל ישראל עד מאד והוכרחו לשלטל עצמם בטילטולא הגברא וליילך למרחקים כאשר שאין הקומין משיביע את הארי ואף הם לא קסלי קנים באגמא נינהו והיה ביתם פתוחה לרוחה בכל עת ובכל רגע אשר שמעם הטוב הולך למרחקים בכל קצווי ארץ מימ בלתי אפשר למלאות די ספוקם כי המקוה קצירה והצורך מרובה וגם יש להם עניי עריהם לרוב ע"כ אמרו נילך למרחקים למקום אשר תאבים וצמאים לעשות צדקה וג"ח ולסייע למצוה מצוה רבה בשם מצוה רבה כזאת פדיון שבויים ואין לכם מצוה גדולה מזו וזריון מקדימין למצות בכך באנו כיללה רבה להתחנן ולהתבקש עבור הנהו תרי גיסי אשר לא פסק פומי מגירסי ה"ה הר"ר יצחק אייזק וניסו הר"ר אליקים נעו בכל מקום אשר תדרוך כף רגליהם לקב"ץ על הערים ולדלג על הגבוהות להנאותם במנה יפה לא כאשר אחי ופרחי כי אנשים אנשי מופת הדור בעלי קרניים וכל בשם בר ישראל יכונה ישים עינו עליהם ויוסיף להם וכל המוסיף יוסיפו לו חיים ומן השמים ישלם ה' משכורתו. היום יום א' ט' מרחשון תצ"ח לפ"ק פה ק"ק פוזנא עיר בישראל הרוכצים תחת משא פולין גדול. נאם וכו' ונאם. ונאם. פרנקפורט.

קריינא דאגרתא להוי פרונקא אשר נכתב ונעשה בכתב יושר ואמת כתב ארמית ולשון אשורית למען ירוץ הקורא בו ועשינו זאת בנין שהכתב הלו ניכר בכל תפוצות ישראל ואל תדינונו לכף חובה שעשינו ברמי' חיו ותדינונו לכף זכות ותזכו לזכות אתכם מן השמים ולראות בנחמות ציון וירושלים ב"ב אבי"ר.

הלא למשמע און דאבה נפשנו לרוב הצרות שעברו בק"ק פוזנא יע"א והן עתה עיני ראתה וענמה נפשי לאביונים הללו אשר גם עליהם עבר כוס ואף כי איני מכיר חתימות הרבנים הגדולים גר"ו מליצי יושר ומלמדי זכות עליהם וזלתי מה שהעיד לפני כמ' אברהם פראג יצ"ו מוכר ספרים שחזותו של הסופר ונאמן דק"ק פראנקפורט דמיין יע"א אמת מימ לרוב ההפצרות לא יכולתי להתאפק ונענתי להם לישא בעדם רינה ותפלה אל כל המקום אשר יבואו שמה ירחמו עליהם והיה מעשה הצדקה שלום.

טורינא יום א' כ"ז סיון התצ"ח נאם המדבר בצדקה

הצעיר יצחק ברכיה בכמ' אברהם חי קנטון ו"ל.

הסק"ר אשר נסקר בסקירה אחת בחתימות דלעיל אין לו רגלים ולא ידים מוכיחות דהויין ידים ממש של הרבנים הגדולים נר' כי אין אנו בקיאים בהם ובשמותיהם אלא שהאמת יורה דרכם של אלו שנים אנשים המצוערים שדרך הקדש יקרא לה ונאמן עלינו הב"א על החתום הרב דלעיל נר' עד מפי עד כמאה עדים (כי לא מלבם בדים) ששמע בישן והשמיע בחדש דברים קשים כגידים ומאורעים רעים אלו קשים מאל אשר היו לאחדים, ואני עבד עבדים עשיתי מה שננזר עלי לחתום במקום שאמרו לחתום וזה שמי הצעיר שבתלמידים, אליהו בכמהררש"ל החתום פה אליסנדריא דילא פליא יום ב' לס' והוצאת להם מים שנת התצל"ח ל'.

ג.

הסכת ושמע ישראל. התבוננו וקראו זאת המגילה. שיתנו לבכם להחילה. לשמוע אל הרינה ואל התפילה:

קודש ישראל לה' ראשית תבואתו. חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו. ויעטרהו מכבודו והדרתו. הופיע עליהם מהוד יפתו. המה מאירים כספירים במצותו ותורתו. לא יעדו שולטן מנהון מנייהו מלכי ואפרכי ראשי הגולה. ונשיאי ישראל קדושים הם, המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם. מזרחים כנוכבים צדק. ומחזיקים כל בדם. בדוקים ומנוסים בכל מעלות. מסילות בית אל עולות, ושלמים מקריבין קרבן מנחת עני ואביון ידם מחזיקים. מחזיקים בתורת ה' יש להם מנות מתנות תרומה גדולה גדולים הם וגדול שמם כגבורה של תורה. המה המאורות הגדולים אשר ביום ובלילה מושלים. עיני עברים מאירים מוציאי לאור כל תעלומים מוכללים ומושכלים בכל מדע מקובלים. פלאי יועצים ונשואי פנים פנימה וחיצון במ אופנים ירוצון רצים ושבים כמראה ברק בריקים ובהילים בהילו נרו עלי ראשם ראשי ישיבות מעולם לא יפסיק ישיבה מהם תורת ה' בקרבם חושן המשפט על לבם אורח חיים מודיעים, יורה דעה משמיעים. אבן העזר מסייעים. גאוני ארץ. העומדים בפרץ. בכל אתר ואתר יהיה לכון שלמא חנא וחסדא וחייא אריכא. עד דתיקום מבית דוד משיחא. וכל יהיה ברחובותיכם פרץ וצווחה. ותוכן די תתבון בהכלכון בטח ושאנן. כוית רענן. עד בוא תבואו אל הנחלה והמנוחה:

רועי ישראל האזינו. הטו אזניכם לאמרי פיננו. כה תאמרו לבית יעקב לכו חזו מפעלות ה' אשר שם שמות בארץ. פרץ על פני פרץ. אם אמרנו נספרה כמו אשר הרעו המצירים לנו ולאבתינו לא ידענו למו ספורות. אף אם כל רקיעי גלילות. וקנים כל חורשות. אך אודותינו נגיד ונספר אשר עינינו ראו בצרת בת עמינו ק"ק פוזנן. בימי שנותינו מעטים ורעים רוע התרועעה פור התפוררה הארץ. כמעט נעשה בנו כליון וחרץ. בשנת תע"ו בישימון דרך עיר מושבנו לא מצאנו ידינו ורגלינו במצור ובמצוק כל קהלינו ובעונותינו נלכדנו יום גבר האויב ותבקע

העיר ויהרג מחמד עין כמה וכמה נפשות קדושים וטף ונשים ביום א' בחמשה לח' אב והנשארים היו לחרפה ללעג ולשמה ולעיוה. וכל מחמדינו היו לחרבה ולביות. ואמרנו נגזרנו באין תקומה ותקנה. ונהיה כתל עולם לא תבנה. אך חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו ויש עלינו חסד וחנינה. לפני סגנים ושרי מדינה. והצילנו מיד שושינו ולא נתנו טרף לשיננו כאשר בע"ה תמיד לב מלכנו ושרינו להטיב עמנו ולא עשו עמנו כלה כמאזינו. ואמרנו אולי יהיה תקוה ואחרית לצרותינו אבל מרעה אל רעה יצאנו. כי בשנת תע"ז ה' ניסן תכער אש בעדתינו להבה תלהט ברחובותינו. ה"א ה"א לפום צערא מגרר גריר אלו הן הנהרגין ואלו הן הנשרפין ועל כל זאת טובים היו חללי וגו' כי רעב היה בארץ רעב של כלי' והעניים פורשים ללחם ואין ביד מי להחזיקם כי ב"ב ירדו מנכסיהם וירדו פלאים והלכנו הלך וחסר דל ומדולדל. הנה כל זאת באתנו ולא שכחנו ולא שקרנו בברית קהילתנו. ובגולה לא הלכנו. משולחים לא שלחנו. בשם אלהינו בטחנו. ויאמר איש אל אחיו חזקו ונתחזקו בעד המונינו ולא יפרדו איש מעל אחיו ומינן וכן תסתייען לבקש עזר ותרף לבלתי יהיה קהל קודש לביזיון וחרף והעמדנו על עצמינו נתינות ומסים וגביות למאות ואלף זה לנו עשרים שנה אלה הצאן לא שכלו קבוץ קהלנו לא בטלו ובמועט הסתפקנו ובכל כוחינו עבדנו משפטי דת הקהילה על תילה להעמיד על התורה ועל העבודה ועל גמלות חסדים כאשר היה מימי קדם מוגדר בגדר ומסודר בסדר אחת מהן לא נעדר. בקשנו לישוב בשלוח ורוח בין העדר קפץ עלינו רוגזו של יוסף מכאוב על מכאובינו וצרות אחרונות משכחת וכו'. על זאת יתפלל כל חסיד לעת תצ"ו לשטף מים רבים אלינו יגיעו אשר לא שמענו. ולא ראינו ואבותינו לא ספרו לנו כל דבר אשר לא יבא באש שאין האש מכלה המים מכלים אין בית אשר אין שם מאות הויקות וכליון וכל ב"ה להרבות ושממון שנת תצ"ו בימי תמוז משטף מים הרבים היינו לחרפה ובזו הבזו לגאונים המונים את ישראל להתעולל עלילות ברשע ערב ר"ה תצ"א אמרנו לחופש נצא ונהפוך הוא שהתגוללו והתנפלו עלינו דברים אשר לא עלה על לב לעולם ולא יעשה כן בישראל. ותיכף לתלמיד חכם ברחו ותפסו במאסר מ"ו הנאון ר' ליב דרשן מחשבות רעות יחשובו עליו ויחרשון. ועוד פגעו את שש אנשים עמו וא' מהם ר' יעקב מדברני דאומתיה ודובר שלום על ישראל נקרא במדינתנו שתדלן ראלופי קהל ושמום בבית הכלא הוי ואבוי לאזנים שכך שומעים. אך עתה הלאנו כל רדפינו השיגונו ולא יכלנו לראות עצמו משערת ראשינו עניינו ומרודינו. ואנחנו לא נדע כדת מה לעשות להוציא משפטינו לאור האמת יגענו בקראנו נחר גרונינו וכל זאת לא הועיל ולא היה לנו חמלה וחנינה בכל פינות ומחנות כי על הכלל כולו יצאו לכלות כרם ה' צבאות. ואמרנו אל מי נפנה נא ונשא לבבינו אל אחינו היושבים בארץ אשכנו קומו צאו לעזרת ה' בגבורים כי עת צרה ליעקב רע ומר כמרורים היו לנו לעזר מעט בכתבים שונים. להראות לפני העמים והשרים. ולהפך עצת מחשבות ערומים. ולהראות ששקר ענו בנו. כי רק מגמותם להבאיש ריחנו בעיני העמים והשרים בדברים הנוגעים אל כלל בני גלותא. וגם שקדו ושמרו ומהרו את המנה לעשות את דבר אסתרא לגלות כל מסתורא. ולהוציא האמת לאורה. ולאשר באסוריי נקרא דרורא. והם עשו מה שעשו נדבו ונדרו ושלמו כפי אשר תשיג ידם. ישלם ה' פעלם. ותהי משכורתם שלימה מאת ה' ישראל ויוזנו לישוב במנוחה והשקט עד בנין אוריאל. אך מצד המקבלים לא היה אפילו הצלה פורתא כי

זעקת שבר

בעור באפילה נששנו ולא ידענו איך להוציא מכה אל הפועל. היינו כמשיב ואין שואל. ופורנו הון רב לא להועיל. כי לא ידענו מאין יבא עורנו וביד מי לעזור זה יאמר בכה וזה יאמר בכה. ונפן בה וכה ואין איש מתחוק עמנו והבל ינחמוני ובין כך ובין כך תם הכסף. ומפני הרעה צדיק נאסף צדיק כפוף וצדיק פשוט. עורם מעליהם הופשט. כי שרפו את עורם ואת בשרם בחייהם למען עונות ומתו על קדושת שמו הגדול וזכותם עמדו להם ששכבו עם אבותם ונקברו בקבורתם. אוי לנו אם נאמר הדור הזה אשר עיניהם ראו בצרת נפשם אחר מיתתם שנעשו גופם ככברה מפצע וחבורה ומכוות אש מה נאמר ומה נדבר להחריד לבות בני אדם. ולבם לשבר והעולה על רוחינו שעתה שהפיקו וממם ורוותה נפשם מדם נקיים ואמרו האח האח נששנו. יניחו אותנו בענינו ומרודינו. אבל יוסיפו בני עולה לעונותינו ולהמשיך דבר המשפט ארבעה שנים אסירים לא פתחה ביתם ועדיין בחזקתן חמשה אנשים כשרים ונקיים. ורצו להחזיק בע"ש בכל מיני תחבולות וראיות של שוא ושקר בל נשא שמותם על שפתינו אז היינו בתכלית החירום אולת ידינו ותש כוחינו ואין ידינו משגת לשליש ולרביע להוציא על דבר המשפטים וקיימנו בעצמינו השואפים על עפר ארץ בראש דלים ואשר עורם מעליהם הפשטנו כי כבר כלו ספו כל אשר לנו. ולא נשאר כי אם גויתינו ואף המה בצרה עצומה כי גם קרן גם פרי לא תשיג ידינו לשלם הריבית והנשך. כל ימי רוע המשך. ולא עסקנו בצרכי הצבור לכוון אפוקי ועיולי רק לקחנו בריבית כפי שהשגנו כסומא בארובות. ואמרנו אין לנו לפנות לשום דבר רק להוציא לאור האחת דבר המשפט בפרטות בדברים הנוגעים אל כלל ישראל. מי יוכל לבאר גודל ביאור. שבארו ובררנו בראיות נכונים ואמתות כהשתדלות פסקים וכתבים מכל מדינה ומדינה עם ועם כלשוננו וככתבו. וגם על מקומינו באנו בשלום ובמישור על דבר אמת ע"י עדות ברורה ששקר ענו בנו. והכל היה ע"י הסתה והדהה וקבצנו כתבים של יושר דברי אמת להכין לדבר המשפט כדי שיראו ישרים וישמחו כי ידענו כי בעת בוא דברינו לפני מלך ושרים המחפשים על דבר אמת וצדק יוצאו לצדק דינינו ויכירו כי זה היה רק קנאה ושנאה מההמונים בשביל מ"ו ושאר קנאה ותואנה. אבל העולה על רוחם היה לא תהיה בבוא דברינו לפני סגני וחורי ארץ שרי המדינה ואשר כן היה אחר השתדלות והתפעלות נמרצות וחריצות שבא המשפט למשפט גדול נתוודע ונתגלע לפנייהם הריב לא לנו ובחנם דן דנו דיני נפשות הקדושים האלה הי"ד ובפי' נאמר בפסק על הפוסקים לענות נפשות הקדושים. שיוקנסו הון רב לדורשים דמיהם ועדיין עד הנה אין דורש ומבקש. כי הודות והלל נתנו לאל אשר הצייל שארית הפליטה מיד מבקשי נפשם. ואחר זאת בקטן הנולד נדמנו ערום יצאנו. כי הנושים באים לקחת תמידין כסדרן זה בא בקרנו וזה כפריו וכולנו שבוי חרב כי במדינה זו דברים הנוגעים אל הממון הם נוגעים אל הנוף ואם אין לנו לשלם למה יקחו משכבנו מתחתינו. ואנו ובנינו ובנותינו משועבדים נהיה לפרעה פרעות בישראל. לכן הוכרחנו להסיר מסוה הבושה ולשלוח שלוחי דרחמנא אל אחינו ב"י ואף כי ידענו בעצמינו. שרבים יאמרו לנפשינו מי ראה אלו יוצאין פעם כפעם עד מתי נהיה מוסף והולך ליתן ולחזור וליתן ובכל זאת לא הועיל ואמרנו סן ירבו הצנועין המושכין ידיהם ובכל זאת תמכנו יתירותינו בשלש מדת הרחמים שבאומה זו שידונינו לזכות כי עד הנה היה בינינו ערבוּכיה ולא יכולנו לעשות כנופים להעמיד ולהציב משפטי הקהלה שיספיקו ההכנסות להוצאות כי היינו טרודים ובחולית ומבוהלים וכל מגמתנו

רק להוציא לאור משפטינו עור בעד עור וכל לנו נתנו בעד נפשנו ונפש כללינו בני ברית ולא יעשו שוב עולה לשארית ישראל ואמרנו לשלוש בנפשינו ליתן כל מאורינו ומחמדנו. ונטל כבוד מבית חיינו כלי קדש ופרוכת ותמיד לא יחשו המזכירים ומחשבים חשבונות באיכות וכמות. איך להטיל נתינות פעמים בנדר ופעמים בנדרה כופין עד שיאמר רוצה אני ושוב לא נשאר כמעט נשמה באף. וממון בכף. ולבוש בכף. הכל נמכר לעת צאת השואבים ותואבים לממונינו והעמדנו נתינות תמידין מכל מאכל אשר יאכל מכל משקה אשר ישתה ושוב לא נוכל להוציא יש מאין. ע"כ פנינו לא הסתרנו מבלימה ובושה ושלחנו משולחים וגורנו עושו וחושו וכלו מעשיכם בדברים אשר שמנו בפיכם. וגם במכתב לאמר. מה נעשה לאחינו ביום שידברו בנו דבת רבים מגור מסביב איך תוכלו לתבוע חלקכם בפיכם הנדרים והנדרות עוונה בכפיכם אך כתרו לנו זעיר ואחויכם. כי עד הנה לא היה אתנו יודע עד מה הדברים מגיעין בדברים שאין להם קצבה ולא ראינו בבדקי וסדקי הקהילה אבל עתה באנו שנתגלו כל מצפונינו די מחסורינו אשר יחסר לנו מידי שנה בשנה וברוך ה' אשר הציל אותנו מכף מבקשי נפשינו וחלוצים אנחנו מהוצאות שלא כסדרן ומכאן ואילך חושבנא השבון צדק להחזיק כל בדק כי פסו אמונים מליתן באמנה אתו כאשר היה מקדם וישראל קדושים הם ונכנסו דברינו באונם ושמועתינו קבלו. ואל דמעותינו לא חרשו והמשולחים בחזקתן עשו שליחתן אך לא לכל אתר ואתר דמשתלחין זריון באשזותא כי לא עליהם היה המלאכה לגמור גם השמיעו לאונם קצינים וגבירים שבארץ אשכנז. הלא מצער אנחנו להחזיק כל בדק וחדק ובכל יום ויום רבו כמו רבו מהדרים מן המהדרים ממהדורי מילי דשמיא ואין ידינו משגת לעשות כרצון איש ואיש שאו עיניכם למרום אל הרמים והנשאים גבירים אבירים ואדירים אחינו בני גלוותא שבארץ אטליא. גם המה יעמדו על הברכה. גם המה יענו חלקם ויהיה ידם אמונה עמנו ומהן ומינן תסתייען גם הלא המה ישתדלו להמציא לכם כתבים טובים ויניחו לכם ממשא הנושים בכס שיעשו הנחה עם הריבית על איזה שנים בפרשות בעיר רומא ידם תקיפא להמציא לכם כתבי חירות על כנה ויותר טוב יהיה לכם מכל נדבה וברכה וכשמעם זאת נסוגו אחור כי האנשים האלה שלמים היו אתנו בשליחותם אך לא יכולנו לכופס לילך למדינות זרות אל עם אשר לא ישמעו לשונם והמה באו בימים לכן בחרנו שני אנשים אחרים התורני והרבני מ' זלמן דיין והתורני מ' משה יצ"ו ודברנו על לבם למה אתם בושים לכך נבחרתם להיותכם דורשי טוב לעם ה' אלה המצות יהיו נקראים על שגומרים ואל שדי יתן לכם רחמים ובכל מקום אשר תדרכו כף רגליכם יקומו ויעזרוכם. ובכל אתר ואתר דמשתלחין משולחים הקדומים באלה לא חפצנו לבקש מהם עזר ממון רק פיהם יענו בנו במליצות נכונות לרחוקים ולקרובים בלתי פרנסת לינה וצידה לדרך מכרך לכרך כל ישראל בחזקת כשרות שלא יפטריו בשפה בלי לוייה. אבל אותם קהילות תהילות ישראל שלא הגיעו למחיצת קדשם המשולחים דקהילתינו הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו נדרו ושלמו לה' אלהיכם ואל תמנעו הטוב כי אם לא יהיה לנו עזר ותרופה ע"י סך מסוים כרי להשתיק הנוגשים הכרחיים. פן נהיה ח"ו לבו נחנן נשינו וטפינו אשר לא ידעו בין ימינם לשמאלם ובחמה רבה ובקצף גדול ימלכו עלינו הנושים בנו וישלמו בנופינו ואח"כ כל הון לא יועיל ביום עברה. אך עתה טרם הנפילה יוכל להיות החיזוק בקל ברם אחר הנפילה כמעט התקומה תהיה מן הנמנע לפרות אלפים שבויים ויהיה ח"ו

פריץ וצווחה בישראל והשבית ממנו גואל. וגם לרבות הקהלות שנשאר אצלם מנדרם
 ומנדרבותם שעדיין לא שלחו במלואו ולא עשו כאשר נדרו בפיהם נדבה יסלקו המותר
 עתה לשלוחי דידן. ע"כ אנא כנה עורי נא התעוררי נא בעד הנפש חנינה. הלא לנו
 תעשו תשועה גדולה ובל יחסר המזג רק כמו נר מנר מדליק. וחלילה לנו לחוש על
 נפשינו למלאות רעבונינו ותאותינו. או להחזיק בתינו כספינו וזהבינו כי כבר בתינו
 משועבדים לנכרים וכספינו אפס. שבת וחדש ממנו שבת. אך איך לא נחום על בתי
 כנסיות וגמולי חלב ועתיקי שריים. ופשיטא על בית החיים. לקדושים הקבורים וכאו
 למקום קדוש יהלכו וישתבחו בארץ גאוני ארץ וגדולי ישראל. או לנו אם נשא על
 שפתינו. מה יעשה בה חיו. ואם נאמר דברים רעים כאלה המהירים את הלבבות רק
 ההכרח לא יגונה וצריכין להודיע צערינו לרבים כדי להפקיע עצמנו מדברות אלה כי
 לא נוכל לעשות יותר ממה שעשינו. לכן ידעו ויבינו כולם כי עשינו המוטל עלינו
 וכל מגמתינו ושימת נפשינו בכפינו להציל עוללינו וטפינו מדברים שאסור להזכירם
 ובטוחים אנחנו שכל השומע לא יחדל מפתח ידו לאל עליון. וכל הקורא דברינו אלה
 יכנסו באזניו ומקרובים יושמע לדחוקים בני ארץ אטליא הקבצו ושמעו בני יעקב
 כולכם כמונו כמוכם. אל תמנעו הטוב בכל מקום אשר תדרוך כף רגל משלוחי עמינו
 להם יהיו לרצון הן בדיבור. להשתדל כתבים כפי אשר שמנו בפיהם הן במעשה
 צדקה שלום דרך כלל היו עם פיפיות שלוחי עם בית ישראל הורום מה יאמרו הבינום
 מה שידברו השיבום מה שישאלו. והנה שלוחי דידן שילוחי מצוה באמונה הם
 עושין וכדי להפקיע עצמן מלוות שפתים ולקיים והייתם נקיי כפיים בקשאתם מכל
 נודרים ונודבים שירשימו בכתב ידם על הפנקס שתחת ידם כפי מסת נדבת ידם. ובוה
 יהיו נקיים מאלהים ואדם. ובאשר שנהיו רבו המתפרצים המכזבים ומחששים עצמם
 תמימים וישרים עושים מעשה זרע מרע דובר פיהם שהם משולחים ומבקשים שכר
 כפה נחש לטרקים חוי דרבנן. ולא יהיה להם חסדא וחנן. לכן זאת עשינו להרפים
 הכתב הזאת או להעתיק בק"ק ניקל שפורג בכתובה שיכולה לקרות במדינות אחרות.
 והם יתנו עדיהם ויצדיקו כי המה קרובים אל הגליל קהלתינו יצ"ו. ויודעים מציאנו
 ומוביאנו. גא שיתו לב לעבוד מלך הכבוד. כי עוד חזון למועד. אם היה תהיו לנו
 לסמך ולסעד. להחזיק כינוס הצדיקים בצוותא חד. בע"ה חיש ומהר יתוקן תקנותנו
 ויבא כמהלך רישנו כימי קדמונינו. ויעלה ויראה זרע הצדקה שזרעתם. עולם מלא
 כאלו בניתם וקיימתם. ואנחנו כפרט היוצא מן הכלל שלא על עצמינו בלבד אנו
 יוצאים כי אם על הכלל גולה כולה. להתוודע ולגלות לעיני כל צדקות פורונות
 ישראל ולא יהיה שוב לפוקה ולמכשול. בדברים אשר המה חוץ מן המושכל. ויותר
 ממה שכתובים כאן כהנה וכהנה. שמנו בפי השלוחים מענה. ובטוחים אנחנו בצדקותיכם
 ובחסדיכם שכאשר יסעו בן יוחנן חן וחסד בעיניכם. ותציחו לתחנונם באוניכם. כי מן
 הנמנע לכוון בכתב. כפי רבות המחשבות בלב כי יקובלו כפי תרי תלת בדבר שפתים.
 מכתבים ונתיבות שלשים ושתים ובוה יתרומם ויתנשא שלוותכם. וחרוות ה' תהיה
 מעוזכם. וילך לפניכם צדקתכם ויבקע כשחר אור תורתכם. ויהיו עיניכם רואות את
 מוריכם ונראה בשמחתכם. כ"ד הנשואים מיני רחם לסבול עול על שכם והעמוסים
 מיני בטן תלאות ויגונות ועיניהם מטייפן אל אזיהם כ"י למשען ולמשענות. והמקיס
 מעפר דל יחזן על דלותם. וישיב את שבותם כימי עולם וכשנים קדמוניות. ה"ה
 האלוסיס פרנסים מנהיגים ק"ק פוזנן העומדים על הפקודים עמוד העבודה עבודת

הקודש עליהם בכתף ישאו לעסוק בצרכי צבורם באמונה. בצירוף אלופי תורה חכמי בני ישיבה עם אלופים דיינים ומשמרתם להחזיק עמוד התורה. ובצירוף נבאי צדקה להחזיק עמוד גמילות חסדים לתת לכל עני ועני כדי ספוקא ושלשתם כ"א טובים. ועתה שלשה אלה נפלאים ממני. עד כי ירחיב ה' גבולינו. ובצירוף יחידי יקרי הקהלה גם המה עמדו על הברכה:

ביום שבעה עשר בתמוז יהופך לנו לששון ולישמחה

תבש"רנו בשורות טובות לפ"ק.

נאום יצחק נפתלי הירץ במהור"ר יצחק אייזק זקש ז"ל.

ונאום הק' משה במהור"ר חנוך ז"ל אוירבך.

ונאום נפתלי יכונה הירץ במהור"ר דוד זצ"ל.

ונאום אלי' בן הר"ר יודא זצ"ל.

ונאום הק' שמואל זונבל בן הר"ר יצחק אייזק עלקלש זצ"ל.

ונאום (פח הניחו מקום פנוי והשם נעדר).

ונאום ישעיה ב"הקדוש הר"ר איסרל קרעסקס זצ"ל.

ונאום שמחה במהור"ר יצחק איצק יצ"ו.

ונאום יהודה ליב במהור"ר יצחק זצ"ל היילפרון.

ונאום ה' יעקב בא"א מוהר"ר מאיר זללה"ה.

ונאום יעקב משה במ"ו מוהר"ר בנימין זצ"ל מקאליש.

ונאום מרדכי בלא"א במהור"ר שמואל זצ"ל אויערבך.

ונאום הצעיר יצחק במ"ו הגאון המפ"ו מוה' יעקב זצ"ל.

ונאום הצעיר פנחס בהר"ר אברהם יעקב זצ"ל.

ונאום הצעיר מנחם בא"א מ"ו מו' שלמה זלמן זצ"ל אוירבך.

ונאום הק' משה מאיר בהר"ר יצחק אייזק כ"ץ ז"ל.

ונאום הק' יואל במהור"ר יצחק ז"ל לה"ה.

ונאום יוסף בלא"א מוהר"ר יעקב משה נר"ו.

ונאום ברוך במהור"ר מנחם מאניש כ"ץ ז"ל לה"ה.

ונאום הק' מרדכי דעסא.

ונאום אברהם במהור"ר אליעזר זצ"ל.

ונאום מאיר בלא"א כמר יקואל לאויל אויערבך.

ונאום הק' מאיר במהור"ר דוב בער זצ"ל לה"ה ניימרק.

ונאום דוד במהור"ר דוב בער ניימרק זצ"ל לה"ה.

ונאום משולם פייבש בן הר"ר יצחק צורף זצ"ל.

ונאום נתן נטע במהור"ר יצחק אייזק זצ"ל.

ונאום זאב וואלף בהר"ר יצחק אייזק ז"ל.

ונאום עוזיאל בהק' הר"ר יוסף ז"ל.

ונאום אברהם במהור"ר פייבל מן ז"ל.

ונאום שמואל במהור"ר פייבש ז"ל פקישור.

ונאום אברהם במהור"ר נתן סג"ל.

ונאום יאקב בן מהור"ר איצק היילפרון.

חזרתי על כל המקראו אשר קרו לקהלה הקדושה המפורסמת הנ"ל המה ספורו במכתב הלז הנה בכלם ידענא וקשיט מליהן ולית ביה מלה חד דכדיב עיני ישראל שיתו לבכם וקראו את כל הכתוב ואל ידמו בעיניהם אשתורובב לשונם לשפת יתר כי מרוב מרות לבם שיחתם ויתר מה שכתוב כאן יגידו לכם דבר אמת הני תרי כמאה עדים נאמני לשולחי ה' התורני מובהקים ושלמי ביראה ששלמי דבריהם יערב נא שיחת' לפניכם. ותחזיקו אותם במעוזכם. או ברכת ה' לכם יספן. טבותא מלא חפן יתיו דגן ויפרחו כגפן. דברי השח ונמוך שפל ברוך בענדיש וויזל חונה פה ברעסלא ואנפי יום ג' י"ב אלול תק"ב לפ"ק.

דברי ראשי הקהל ודיינים דק"ק ניקל שפורג.

ראה ראינו בהשקפה והבוטה כמדקרות חרב ספיות דא עקתא וצרה אל צרה נגשת אין הנשה אלא תפילה ותחינה ובקשה שבקשו המנהיגים המפורסמים דק"ק פוזנן במדינת פולין גדול מהפולין ולפנים פנים וועפות אפי רברבי ואפי זוטרי ועיר שם שמות בארץ שממה ואליא נפל כפומייהו דרבנים מופלגים דק"ק הנ"ל עיר מלאה חכמים גדולים חקרי לב ואשר לפנים בישראל היתה זאת העיר ואם בישראל כלילת יופי משוש כל הארץ ועתה נהפכת בעויה כסדרם ועמורה דימו קרן הפוך בה כרכא דכולי ב' וקרן אופל וחשכה ואימה גדולה נפלה עליהם ודומי דמתא זה כמה שנים שהיו במהפכה גדולה שבקשו לעשות תל עולם הקהילה הקדושה הנזכר למעלה להביא אל נדנה דיני נפשות אביונים והמושל בעליונים ותחתונים שמע קול תחנונם והעתיר לרננס הפר עצת הקמים עליהם וכיטל רצונם תחת שהיה עת צרה ליעקב לישראל מה פעל אל שנצלו ממות לחיים וממונם אבר שהוכרחו לפדות עצמם בתשלומי כפל וארבע וחמשה ורבית אוכלת בהן מהסך עצום ורב וכאשר ראינו מגילת קינות מגילה עפה ביד הגהו שלוחי דרחמנא ה"ה מהר"ר זלמן דייך והרבני מהר"ר משה נר"ו שנבחרו מהקהלה כמות שהיא עניים המה באותה שעה ומבקשים רחמים וחנינא ורב חסדא שיהיה להם שארית בארץ הן ע"י השתדלות בעיר רומא כאשר מבואר לעיל הן לעשות להם סיוע שיש בו ממש כל א' וא' כברכתו אשר ברכו ה' כדי להחזיר העטרה ליושנה עישור ועיטוף סופרים שיצאו חסשי כפלונק שיצא נקי מנכסיו שכבר הוציאו את כל אשר להם ורכוש כל חמדה הוציאו. הכל בנתינות הריבית של החובות בכמה שנים שעברו והנה באשר שמוכרחים לשלוח האיגרת הלז למדינת רחוקים לאטליא אשר לא ישמעו לשונינו וכתיבה בנופן שלנו ובגלל הדבר הזה היה ההכרח להעתיק האגרת הלז ככתיבה תמה וכאותיות של רש"י שידוע ומפורסם לכל בני עמינו וכמבואר שבקשו הק"ק הנ"ל מאתנו לעשות כזאת ולהמליץ בעדם באשר שאנחנו קרובים אל הכלל וסמוכים למדינת אשכנז שהקצינים מכירים חתימות ידינו בטביעות עין והם יעידון ויגידון אנדה המושכות לבם של שארי קצינים וגבירים ונדיבים במדינות אחרים כתב ידינו הוא זה להם לישועה ולעזור במנה יפה ושארי טובות אל ימנעו מהם כל מילי מישיב כ"ו המלצנו בשפה ברורה בשביל הקהלה הקדושה המפוארה ותברכו מהבורא גבור בגבורה עד יקבץ שם סוורה כ"ד המעתירים כעתירה ראשי וטובי והם דק"ק ניקלשפורג המצפים לתשועת ה' במהרה

היום יום הו' תשרי תנחמ"ה העירה לפ"ק וליתר תוקף הניחו ע"ז חותם דה"ה קהל פה הבריה.

הק' אברהם יששכר בער צורף. הק' ישעיה אוישפין.

הק' משלם זלמן פ"ה הק' אריה ליב אבלין

בדיוות שהקצין הראש הקהל פה לא היה בכיתו בשעת החתימות מה"ה ר"ט יצ"ו ולע"ע כשבא לביתו הסכים עמהם מה שעשו עשו דשפיר עכדו ובשביל זה נעשה מדור בפני עצמו לפי כבודו במקומו האדם מכבד את המקום הניחו לו להתגדר נדר מכאן נמצא מקום מוכן בהכנה דרבא ויבא על החתום היום יום ג' י"א תשרי תק"ג לפ"ק. הק' יהודא ליב מרגליות יפה.

אלה דברי מעלת רבני ישיבה דויניציאה יצ"ו.

אלה שני בני היצה"ר שלוחי דרחמנא צופ"ס מן הרמתי"ס מפיהם יוצאו מילין הבאים מקירות לבם להוציא לאור משפט אנשי קהלם כשמש בצהרים, מעידים ומגידים דברים קשים כנידים אשר כל שומעם תצילנה שתי אוננים, רעות רבות וצרות שנעשו צרות זו לזו ד"ם ואש ומים הרבים נפתחו ארובות השמים, תחת שלש רגזה ארץ רחבת ידיים, עיר ואם בישראל פוזנא יע"א מארבעה המה קתנ"י ארץ במדינות פולין ויקרא שמה אב"ל מצר"ים ככתוב במגילת קינות הלא יעידו עליהם עדים נאמנים אורם יאיר כאור שבעתים וגם כי באמת אין אנו מכירים החתימות בטבעות עינים, לקיים באשרתא אחתימת ידם בלוחותים, מ"מ כיון שמקהל קדוש ניקלשפור"ג וקציני וויינ"א יע"א שלמים וכן רבים ממחולת מחנים, מדברים בעדם לנוכח ושלא לנוכח וזכותם ינן בעדם מנה אחת אפים, ובפרט שני צנתרות הזהב טהור זהב פרויים, מעלת הרב ר' חיים כהן מניקלשפורג ומע' הרב ר' מרדכי יפה מוויינא שניהם כא' טובים מאד כפלי כפלים המה היו במוריד"י אור יקרות לגבירי עירנו האגרות לקומי אורות מלא חפנים, עשינו כל מאמצי כחנו להמציאה תעלה בעידניה בסיוע שיש בו ממש לעשות משפט לעשוקים והיינו להם לעינים, ועתה עליכם המצוה הזאת הכהנים משרתי אלדינו יאמר לכם נשא לבבנו אל כפים, עשו והצליחו כפי מסת ידכם וברכת ה' אליכם וגם החלש יאמר גבור אני ליתן ולחזור וליתן בשתי ידיים, לרחם ענומים ולנחם אבלים אשר דמעתם על לחיים, כי בגלל הדבר הזה יברך אתכם ה' אלדיכם ויאר לכם אפים, תזנו ותראו בביאת הגואל ובבנין ירושלים אבי"ר. נאם ועירא דמן חברי"א החותם פה ויניציאה בשם מעלת רבני הישיבה האל ית' יר"ה בס' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצר"ים שנת כי טוב ה' לעולם חסדו ועד דור ודור אמונתו.

יצחק בכ"ר אשר פאציפיקו.

מי ראה עריצי עליונים למעלה יוצאים בחותם צ"ר ומ"ר צופ"ס למרחוק, יתנו עדיהן בצד א"ש ת"ס, ניצדקו צדוק הדין דינא רבה דאקליווה זרים לרכייהו בנורא, ותצא האש ותאכל את העולה דלגבוה סלקא, ואת השלימים שלימי צבור שלחו באש כבוד קדשם יקד יקוד כיקוד אש כשריפת בני אהרן ממש, ומי ישמע ולא יתמה וידמע ויבכה על השריפה כיום שריפת בית אלהינו זאת ועוד אחרת עושות כסות דמעה על כל ענים, וכאפוקי שפה על פה ולבם יקרע, על מעט מקדש אלו בתי כנסיות אשר יומם ולילה תמיד לא יפתחו, ואין יוצא ובא כאנשים להתפלל,

ואין הם יכולים לצאת ידי חובתם, שבשביל חובתם תמידין כסדרן ומוספין שלא כהלכתן, והנושה בא לקחת אלה פקודי המשכן שנתמשכנו בעונותינו, והשלישית מכרעת ויהי מכת דם בכל הארץ מצירי"ם צרה שאין כיוצא בה, ובקלקלה התחילו מן הקטן מילדי יספיקו חבל בחבל כחבלי יולדה צרה כמבכירה עד הצעירה, ואם כן גדול צער העבור עברה ועם וצרה צוררים הם לכם בנבליהם אשר נכלו נכלים וערמומיות, עד כי נשארו ערומים, ובמותב תלתא כחדא הויא חוקה רעועה רוע התרועעה הארץ פור התפוררה מוט התמוטטה ומטה ידם, ומטה לחם שבר, ויאכל כל עצב בארצם, ומשנה שברון שברם קול שברים דגנוחי גנה ויילולי יילול, בבקר מי יתן ערב יוצא אחר חתום שטרות, וכערב מי יתן לבקר הפנקס ולשלם נדרינו וחובותינו, ומפני זה נדחו קדשים אלו ממחיצתן רמנים להיות חוזר ה"ה מעלות הרבנים שלוחי דרחמנא שניהם כאחד רועי"ם ונאמנים בשליחותם, כאשר עליהם יעידון ויגידון פיהם של שועי ארץ עיר ואם בישראל וינא יע"א ואציליה, וגם פי כתבם שטרא דמוכי לבי תרי, ומלבד זה כי האי אמת אמת תפסיה להאי הדר זקנים הראויים לאתפסים בעון דרא והעיר שוש"ן ששונים כתובה מ"ר באהלות וגופי תורה נכונה, והמורי"ם נבוכי"ם בארץ המה, וכבר בת קול יוצאת מהר חורב מעלבונה של תורה מבחוק, נעתרנו לקול המולה ופתוח פתחנו ברחבת ידיים, ובאנו לקמצים בהקומץ רבה, במנחה ההולכת לפני שועי הארץ ואצילי עיר פוונא יע"א מנחה גדולה שמנים פלורני אלימיני, דהיינו לשרין ארבע מאות ועשרים מטבע ויניציאה יע"א, זו היא אחר מן המקומות שהמעט עיר קטנה ואנשים בה מעט יחזיקו את המרובה, בתשלומי כפל ממיט"ב הארץ, ואשרי הדור שהקטנים כמונו במניין ובמספר נשמעים לגדולים עיירות וכרכים, בתכריכי שטרות שום, ואגרות מזון, דבונותא תליא מיילתא כל מילה ומילה בסלע צורי של מדינה בדינה של תורה וכהלכת גוררין דקנו בהלוך ד' אמות של הלכה והליכה הולכי תמים ופועלי צדק כ"ד הצעיר וזעיר כותב וחותם בדמע פה גוריצאה יום א' סדר כי פי המדבר אליכם, שנת תק"ג לפ"ק.

יעקב חי מנשה חפ"ן וצוק"ל.

העושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום על קהל ישראל.

הראשים הקצינים המנהיגים ק"ק . . . יצ"ו.

באשר שבתחילה עלה במחשבת ראשי קהילתנו יצ"ו להדפיס כל דברי האגרת הזאת אך לא יעשה כן במקומות שעברנו (מק"ק פוונא) עד ק"ק (ניקלש פורין) ובק"ק נ"ש אשר דברו להעתיק מכתבינו להלין כתבא למקרי בכל מדינה ומדינה גם בעיר המלוכה (ווינא) אף ידם תכון עמנו ידי אנשים רחמנים הנבירים הנגידים יקירי יראים שלמים ויושר יליצו בעדינו בכתבים מליצות לכאן ק"ק המהולל והמפוארה (ק"ק ויניציאה) להגביר הנגיד האדיר המהולל בפי ישרים יתהלל (כבוד ר' שלמה ראקח) נר"ו גם לשאר קהילות תהילות ישראל שבארץ אטליא יצ"ו ונתגלגל זכות על ידי זכאי כמותם (שהראשי ישיבה הרבנים המאורות הגדולים דכאן ק"ק ויניציאה) ידברו טוב עלינו במכתבם הקודש כאשר עיניכם לנכח יביטו לכן כשבאו לכאן ק"ק הני"ל חזרנו על הראשונות להדפיסו מכמה מעמים נכונים וכדי שלא תיפוק מיני' חורבא מפני חשד המזיקין ומפולת כי יפול לא יושל ואשר תאבד ממנו

ומצא דאתי לידי זרים אחד מן הכתבים הנדפסים הנ"ל פן יאמר עלי נאמר המקרא הזה אני אני הוא הצעיר המשתלח לכן מקום הנחנו להתגדר בו שם הקהלה לאתר דמשתלח אגרת הזאת באופן שנכתב בכתב יד שם העיר ולא יהיה תועלת בהאגרת הזאת כי אם בהק"ק אשר שמה חקוקה ולא יהיה שוב למכשול ולפוקה כ"ד המדברים בצדקה רב להושיע לקהלתם יצ"ו ומעתירים כהנהו שלוחי דרחמנא דק"ק פונא יצ"ו.

שלמה זלמן מעריץ בך מפוזנן. משה בהר"י קאליש מפוזנן.

Nella Stamparia Veudramina. Con Licenza de Superiori.

זה קו"ל הר"ם ריש כל מאורע"ם קו"ל דברים הרעים וקול הסוה"ר נשמע בארצנו אל הכבוד הרעים ולשמע און דאבה נפשינו ועינינו בכביה נעים על אחינו שבעיר המעטירה פונא המדוכאים המנוגעים נהפכו עליהם צירים וחבלים ציר"י הדם ציר"י של פנעים גבירה לוקה וסופגת את הארבעים ורמי הקומה גדועים שבר על סב"ר פושעים ודמן טעו"ן שהי"ה על ב"ו הברי"ם ברו מלבם הבל מעשה תעותים ועדיין לא נמחית און הטועים שמועה שמענו שמועה מרחוק וגם עתה דברי חכמים ביח"ד נשמעים קול שני רעים תרי מלכי תרי אפרכי אנשים חכמים וידועים צירים נאמנים ציר"י הדם דשלחו מד"ם והולכים ונוסעים ואנחנו אלה פה היום כולנו חיים כולנו יודעים כי דמן טעון הרב"ה מתנות כל הון יקר ונעים אף הוא היודע ועד תמים דעים כמה חיובו מאי ניהו הוצאות מוטלים עלינו מפה ומפה מעשי ידינו תבועי"ם ואין הקמצים משביעים וכל הרברים יגעים והמה המונעים אשר כעת מונעים מבא בדמי"ם מרובים ותתם הוזהב נביא כסף בפחות שבלשונות כסף וזוין וכסף סלעים דאינין שבעה עשר פלורינו כמנין טו"ב אשר היו מלבד שאר ההוצאות מרובות שעשינו מאתנו עמוסי התלאות ליד מע' השלוחים הי"ו נר"ו נמסרים ונפרעים ואם מעט בר בי רב כדטעים אין מעיינים במקום שמכריעים ויוף להם ה' כהנה וכהנה ויסתירם מסוד מרעים וממכון שבתו ישניה ממעל לו' רקיעים ואשר יאמר היום בהר ה' יראה ויעלו מושיעים אכ"ר נאם המדבר בצדקה פה אליסנדריא יע"א.

יום ה' בשבת לס' כי לך אתננה שנת התק"ה.

הצעיר אליהו בן לא"א במהר"ר רפאל שלמה לוי זצוק"ל.